

DRUGA • ŠTEVILKA • VSEBINA

ZNANOST

TURK — Theses "Humani generis" — Curriculum vitae

FINK — Načelo zakonitosti v kazenski politiki FLRJ

AHČIN — Sv. Jožef

OSANA — Musica perennis

VODEB — Via Triumphalis

AHČIN — Jakob Gallus - Petelin

UMETNOST

KACIN — Slovstveno delo Slovencev pod Italijo v času med obema vojnama

BELIČIČ — Mrtvi materi

AHČIN — Dr. Anton Novačan

KRITIKA

JEVNIKAR — Jurčičeva dijaška leta

AHČIN — Sedeča

DEBELJAK — Pridi

SREBRNIČ — Bodi črka

VALENS — Nemir

MAROLT — Kipar France Ahčin

1951 • PRVI • LETNIK •

VREDNOTE

DVE PISMI

VREDNOTE izdaja Delovno občestvo za Slovenski katoliški institut. Revija bo prvo leto izšla štirikrat. Urejajo jo Vinko Brumen, Tine Debeljak, France Dolinar, Božidar Fink, Alojzij Geržinič, Ruda Jurčec, Albin Mozetič

Jože Osana in Karel Rakovec.

Celoletna naročnina je v Argentini 80 pesov, v Združenih državah Severne Amerike 10 dolarjev, v Trstu in v Italiji 3000 lir. — Posamezna številka stane v Argentini 20 pesov.

Naslov uredništva in uprave:

Ruda Jurčec, Olazabal 2338 dto 5, Buenos Aires

V Severni Ameriki pobira naročnino Rev. p. Robert Mazovec, Slovenian Desk, NCWC, 238 E 19th St. New York 3 — USA, v Italiji pa g. Roman Rus, Via dei Colli 10, Roma.

"LOS VALORES" Revista de Ciencias, Artes y Crítica — cuatro números por año. Redacción y Administración: Olazabal 2338 dto 5, Buenos Aires.

Registro Nacional de la Prop. Intelectual No. 359010

Buenos Aires, junio 1951.

JOSIP TURK

THESES "HUMANI GENERIS"

Summarium in lingua slovena. — V naslednjem nudimo prikaz okrožnice "Humani generis" papeža Pija XII. z dne 12. avgusta 1950. Ta okrožnica ima za zgodovino katoliške filozofije in teologije zlasti v metodološkem pogledu tako velik pomen, da si mnogi po pravici obetajo od nje nov in velik napredek teh znanosti. Zato nikakor ne moremo iti mimo nje, ako hočemo gojiti ne samo svetne, ampak tudi cerkvene znanosti, filozofijo in teologijo, v res pravem katoliškem duhu.

Kakor je Pij XI. z okrožnico "Quadragesimo anno" načelno in časovno zgodovinsko dopolnil socialno okrožnico "Rerum novarum" papeža Leona XIII., tako je epohalno okrožnico "Aeterni Patris" papeža Leona XIII. z dne 4. avg. 1879 dopolnil Pij XII. z okrožnico "Humani generis".

Ni naš namen, da bi podali komentar k tej okrožnici, ki bi se v obliki razprave oziral na njeno vsebino, zgodovinsko ozadje in sodobno okolje in njene namene. Saj so lahko takšni komentarji tako duhoviti, da človek končno ne ve, kaj naj bi bolj občudoval, ali okrožnico samo na sebi ali komentar ali pa okrožnico le v zvezi s tistim komentarjem. Ako so takšni komentarji obširni, se okrožnica tudi lahko tako zelo potopi vanje, da si jo je končno le težko nazorno predstavljati.

Namesto v zvezi s takšnim komentarjem hočemo prikazati okrožnico samo na sebi tako, da si jo bo lahko globoko vtisniti v razum in spomin in da jo bo lahko uporabljati.

V ta namen predočujemo najprej tiste glavne stavke iz okrožnice, ki se glase kot neke teze. Na te teze navežemo kot papeževe pripombe in pojasnila ostate dele okrožnice. K tem avtentičnim pripombam in pojasnilom dodajamo nekaj svojih pripomb, ki se nanašajo v prvi vrsti na razčlenjenost okrožnice. Končno podajamo seznam vprašanj, ki se ozirajo na teze in opombe. Dve razpredelnici na koncu nam pomagata, da se z lahkoto povračamo iz vprašanj na teze in opombe, ki so sicer označene v oklepajih že pri vprašanjih samih, ali pa nasprotno in izmenoma: da se iz tez povračamo na vprašanja in opombe ali iz opomb na teze in vprašanja. Vse to je za refleksivni študij okrožnice nujno potrebno. Obenem je iz teh razpredelnic razvidno, kako si slede teksti okrožnice. Tako nudimo analizo in sintezo okrožnice obenem. Taka analiza in sinteza je koristna in potrebna zato, ker se pri branju tekočega teksta okrožnice le prevečkrat dogaja, da vzame kdo za glavno misel nekaj, kar v resnici ni glavna misel, ampak glavno misel samo pojasnjuje.

Kolikor gre v okrožnici za obsodbo zmot, smo tako ustvarili neki nov Syllabus. Kolikor pa gre za prave nauke in navodila, pa vrsto nekakih kánonov. Vse to z besedami okrožnice.

Tekst okrožnice navajamo v originalnem latinskem jeziku, ker je to najbolj znanstveno. Kajti k vsakemu tujemu prevodu lahko postavimo vprašaj, ali je vsebinsko res točen in ali je jezikovno najboljši. Pri monumentalnih izdajah latinskih dokumentov se v znanstvenem svetu tudi za uvod in komentar poslužujemo latinskega jezika. Tako tudi mi pri tej analitični izdaji okrožnice "Humani generis" z dne 12. avg. 1950. Navadni pokončni tisk

predstavlja avtentični tekst okrožnice, poševni in krepki tisk pa izdajateljeve pripombe in dodatke.

Okrožnica se ne ozira samo na katoliško filozofijo in teologijo, ampak tudi na pozitivne znanosti. Namenjena je predvsem onim, ki uče na katoliških institutih (qui in ecclesiasticis institutis docent: B 1). Zato je prav, da jo priobči revija, ki jo izdaja "Delovno občestvo za Slovenski katoliški institut".

I. INTRODUCTIO IN THESES

Litterae Encyclicae "Humani generis" Pii Papae XII de die 12. Aug. 1950 (Acta Apostolicae Sedis, vol. XXXXII, 2. Sept. 1950, pp. 561-578): "De nonnullis falsis opinionibus, quae catholicae doctrinae fundamenta subruere minantur", pro philosophia et theologia catholica maximi momenti sunt.

In his Litteris Encyclicis Summus Pontifex speciali respectu habito ad quaestionem de vero vel falso progressu doctrinae catholicae varios errores tum inter acatholicos tum catholicos doctores divulgatos damnat, eorum causas proximas vel remotas detegit et viam indicat, qua doctrina catholica feliciter progredi possit.

Errores damnati et veritates oppositae, normae negativae et positivae, in fluxu stylistico Litterarum Encyclicarum naturaliter tamquam pisces copiosae cursim natant, quae ut fructum suum afferant, capi, extrahi, coqui, anteponi et manducari debent. Hoc opere praesenti praestitimus, quod in uncis paginas et lineas Actorum Apostolicae Sedis indicans integras, exceptis paucis lineis in hoc conspectu materiali non necessariis, Litteras Encyclicas clare ante oculos positas continet.

Summus Pontifex Episcopis ac Religiosarum Sodalitatum Moderatoribus, gravissime eorum onerata conscientia, praecipit, ut quam diligentissime curent, ne in scholis, in coetibus, in scriptis quibuslibet opiniones huiusmodi (i. e. falsae) proferantur, neve clericis vel christifidelibus quovis modo tradantur (577, 30-35). Et illos, qui in ecclesiasticis institutis docent, monet, ut noverint se tuta conscientia munus docendi, sibi concreditum, exercere non posse, nisi doctrinae normas, quas ediximus, religiose accipiant atque ad amussim servant in discipulis instituentibus (578, 1-4).

Incredibile visu et dictu est, quomodo Encyclicae Litterae aliquando, ut circa praesentes Litteras Encyclicas accidit, post earum editionem authenticam in sequentibus editionibus privatis imperite et indigne tractentur, ac si Summus Pontifex eas ex inveterata quadam consuetudine, tempus terendo, composuisset, ut post certa temporis intervalla aliquid fecisse videatur, quod autem specialem attentionem non mereatur vel etiam ne visum quidem praeteriri possit. Nam neque theses inter se neque declarationes vel explicationes neque theses ab argumentis neque praemissae argumentorum neque corollaria neque scholia rite distinguuntur, sed omnia indiscrete et inconsiderate miscentur. Hoc apparet ex insertione titulorum privatim introductorum, quibus ut theses vel capita aliquae ex praemissis, in se utique clarae et obviae, sed minime disputatae, assumuntur; argumentum aliquod, quod in se unum est, laceratur, cum sub duobus titulis divisum subsumitur; et ea, quae cum emphasi proponenda essent, ut res minoris momenti silentio cooperiuntur. Inde iudica-

mus, quam utilis haec nostra technice originalis editio *Litterarum Encyclicarum* esse possit.

Principia in his Litteris Encyclicis exposita optime adhiberi possunt ad considerationem novi de Assumptione beatæ Mariæ Virginis dogmatis definiti ab infallibili Ecclesiae Magisterio.

Respectu habito ad disputationes de definibilitate dogmatis de Assumptione B. M. V. post editas Encyclicas Litteras "Humani generis" et post factam definitionem ii, qui antea adversarii erant et qui veri repraesentantes genuinae scientiae theologiae esse volunt, hanc professionem theologiae genuinae facile emittere possunt:

- A) *Credo, sed non intellego mere historice scientificæ.
Credo, etsi non intellego mere historice scientificæ.
Credo, quia non intellego mere historice scientificæ.*
- B) *Credo, ut intellegam, scilicet ne errem vel ignorem, historice et dogmaticæ.*
- C) *Intellego, ut credam, scilicet intellego:*
 - 1) *quod "fidei depositum nec singulis christifidelibus nec ipsis theologis divinus Redemptor concredidit authentice interpretandum, sed soli Ecclesiae Magisterio" (Humani generis, B 9), "ad ea quoque illustranda et enucleanda, quæ in fidei deposito nonnisi obscure ac velut implicite continentur" (B 8).*
 - 2) *quod hoc concesso et considerato "verum est theologis semper redeundum esse ad divinae revelationis fontes" (B 7), cum omnibus subsidiis scientiæ criticae et historicae, sed non ut "ex antiquorum scriptis recentiora Magisterii constitutiones ac decreta" (A 13) explicentur, vel "Sanctorum Patrum et sacri Magisterii doctrina quasi ad trutinam Sacrae Scripturae, ratione mere humana explicatae, sit revocanda" (A 17), quia hæc esset illa falsa methodus, "qua ex obscuris clara explicentur" (B 10); sed e contrario, ut antiquorum scripta ex recentioribus Magisterii constitutionibus ac decretis explicentur et "Sacra Scriptura exponenda sit ad mentem Ecclesiae, quæ a Christo Domino totius depositi veritatis divinitus revelatae custos ac interpres constituta est" (A 17, Adn. 13). Nam hoc est munus theologorum "indicare, qua ratione ea, quæ a vivo Magisterio docentur, in Sacris Litteris et in divina traditione sive explicite sive implicite inveniuntur" (B 7), non autem cum dubio positivo quaerere, utrum ea in dictis fontibus revera inveniuntur, vel affirmare ea ibidem nullo modo inveniri.*
 - 3) *quod ex hoc clare patet theologiam positivam scientiæ dumtaxat historicae æquari non posse (A 15). Nam scientia mere historica documenta critice explicat independenter ab homine, in cuius possessione sunt, quia talis possessor non est fons infallibilis explanationis eorum, praesertim si agatur de temporibus et rebus gestis, de quibus ipse testis vivus et immediatus esse non potest. At fontes revelationis sunt intra Ecclesiam non tamquam in aliquo mortuo archivo vel apud hominem privatum et fallibilem, sed tamquam in primario et infallibili fonte vivo, qui illos fontes comprehendit et authentice explicat. Ergo a methodo pure historica distinguenda est in rebus dogmaticis methodus theologica positiva, quæ illi in iis, quæ historice certo probata sunt, non adversatur, sed eam compre-*

hendit et in casu deficientiae supplet et superat. Sic theologia positiva ordinatione Dei, Summae Veritatis, dependet a vivo Ecclesiae Magisterio tamquam a suo fonte primario. Talis dependentia theologiae positivae ab Ecclesiae Magisterio non est in eius damnum, sed emolumentum, quia tunc solummodo ab erroribus praeservatur, si omnes fontes, ergo etiam et imprimis vivum Ecclesiae Magisterium, considerat; secus esset quidem independens ab Ecclesiae Magisterio, sed in damnum suum, quia non esset libera ab erroribus. Vera autem libertas est libertas veritatis et bonitatis et bonae intentionis, non autem libertas falsitatis et malitiae, quae testantibus maxime temporibus nostris homines innocentes in servitutem redigit vel capite damnat vel in exilium abire cogit.

Ideo Encyclicae Litterae "Humani generis" et definitio dogmatis de Assumptione B. M. V. opportuna sunt etiam ad hoc, ut dictae notiones methodologicae fundamentales iterum declarentur et inculcentur et theologi et historici catholici quamlibet contagionem rationalismi et modernismi evitent.

In appendice duplex proponimus schema resolutionis et reconstructionis Encyclicarum Litterarum cum concordantia partium.

In primo schemate ex loco numerorum theson et Adnotationum apparet, quomodo partes Encyclicarum Litterarum sibi invicem subsequantur, ex ipsis vero numeris currentibus perspicuum est, quomodo has partes nos collocaverimus. Ita Encyclicae Litterae facile dispertiri et reconstitui possunt.

Ope horum schematum semper facile inveniri potest, quidquid quaeritur. Tria autem quaeri possunt: thesis, adnotatio et quaestio, vel commutative quaestio, thesis et adnotatio etc. Exempli gratia: si legamus Adnotationem 17, ex schemate primo intellegimus, eam pertinere ad thesim A 25 et ad eam referri quaestionem 47. Vel si legamus primo thesim A 25, videmus ad eam pertinere Adnotationem 17 et quaestionem 47. Vel si quaestionem 47 primo scrutemur, ex schemate secundo perspicimus, ad hanc quaestionem pertinere thesim A 25 et Adnotationem 17. Deinde si e. g. in primo schemate videmus ad thesim B 15 pertinere quaestionem 19 et 25, in secundo schemate apparet, quaenam theses adhuc ad quaestionem 19 et 25 considerandae sint.

II. THESES IPSAE

A. De ipsis falsis opinionibus¹

1. De errantibus

1) Sunt qui evolutionis, ut aiunt, systema, nondum invicte probatum in ipso disciplinarum naturalium ambitu, absque prudentia ac discretione admissum ad omnium rerum originem pertinere contendunt, atque audacter indulgeant opinationi monisticae ac pantheisticae mundi universi continuae evolutioni obnoxii (562, 24-28)².

2) Huiusmodi evolutionis commenta, quibus omne, quod absolutum, firmum, immutabile est, repudiatur, viam straverunt novae aberranti philosophiae, quae cum "idealismo", "immanentismo", ac "pragmatismo" contendens, "existentialismi" nomen nacta est, utpote quae, immutabilium rerum

essentiis posthabitis, de singulorum "existentia" tantum sollicita sit (563, 1-7).

3) Accedit falsus quidam "historicismus", qui solis humanae vitae eventibus inhaerens, cuiusvis veritatis legisque absolutae fundamenta subvertit, cum ad res philosophicas tum ad christiana etiam dogmata quod attinet (563, 8-11)³.

4) Non desunt catholici doctores⁴ hodie, quemadmodum apostolicis temporibus, qui rebus novis plus aequo studentes, ac vel etiam metuentes ne earum rerum, quas progredientis aetatis scientia invexerit, ignari habeantur, sacri Magisterii moderationi se subducere contendunt ideoque in eo versentur periculo ne sensim sine sensu ab ipsa veritate divinitus revelata discedant aliosque secum in errorem inducant (564, 7-13).

5) Plures sunt, qui humani generis discordiam ac mentium confusionem deplorantes, imprudenti animorum studio permoti, impetu quodam moventur atque impenso desiderio flagrant infringendi saepta, quibus probi honestique viri invicem disiunguntur, "irenismum" talem amplectentes, ut, quaestionibus missis quae homines separant, non modo respiciant ad irruentem atheismum communibus viribus propulsandum, sed etiam ad opposita in rebus quoque dogmaticis reconcilianda (564, 15-22)⁵.

6) Item hodie non desunt qui eo usque procedere audeant ut serio quaestionem moveant num theologia eiusque methodus, quales in scholis ecclesiastica approbante auctoritate vigent, non modo perficiendae, verum etiam omnino reformandae sint,⁶ ut regnum Christi quocumque terrarum, inter homines cuiusvis culturae vel cuiusvis opinionis religiosae efficacius propagetur (564, 26-32).

2. De erroribus

7) In catholica exponenda doctrina ad Sacrae Scripturae sanctorumque Patrum dicendi modum redeundum est (565, 26-27).

8) Dogma a loquendi ratione in Ecclesia iamdiu recepta et a philosophicis notionibus penes catholicos doctores vigentibus liberandum est (565, 24-26).

9) Hodiernae etiam philosophiae notionibus dogma exprimi potest, sive immanentismi sive idealismi sive existentialismi aliusve systematis (566, 1-3).

10) Fidei mysteria numquam notionibus adaequate veris significari possunt, sed tantum notionibus approximativis ac semper mutabilibus (566, 4-7)⁷.

11) Necesse omnino est ut theologia pro variis philosophiis, quibus decursu temporum tamquam suis utitur instrumentis, novas antiquis substituat notiones, ita ut diversis quidem modis, ac vel etiam aliqua ratione oppositis, idem tamen valentibus, easdem divinas veritates humanitus reddat (566, 9-14.)

12) Historia dogmatum consistit in reddendis variis sibi succedentibus formis, quas veritas revelata induerit, secundum diversas doctrinas et opinionationes quae saeculorum decursu ortae fuerint (566, 14-17)⁸.

13) Ad pristinos fontes redeundum est et ex antiquorum scriptis recentiora Magisterii constitutiones ac decreta explicanda sunt (568, 5-7)⁹.

14) Quae in Encyclicis Litteris proponuntur, assensum per se non postulant (568, 13-14)¹⁰.

15) Theologia positiva scientiae dumtaxat historicae adaequanda est (569, 1-2)¹¹.

16) Sensus divinus Sacrorum Librorum¹², qui solus infallibilis est, sub eorum sensu humano latet (569, 25-28).

17) Sanctorum Patrum et Sacri Magisterii doctrina quasi ad trutinam Sacrae Scripturae, ratione mere humana ab exegetis explicatae, revocanda est, potius quam eadem Sacra Scriptura exponenda sit ad mentem Ecclesiae (569, 30-33)¹³.

18) Sensus litteralis Sacrae Scripturae eiusque expositio a tot tantisque exegetis, vigilante Ecclesia, elaborata novae cedere debent exegesi quam symbolicam ac spiritualem appellant (570, 1-4)¹⁴.

19) In dubium revocatur humanam rationem, absque divinae revelationis divinaeque gratiae auxilio, argumentis ex creatis rebus deductis demonstrare posse Deum personalem existere (570, 17-19)¹⁵.

20) Mundus initium non habuit (570, 20).

21) Creatio mundi est necessaria, cum ex necessaria liberalitate divini amoris procedat (570, 20-22).

22) Deus non habet aeternam et infallibilem liberarum actionum hominum praescientiam (570, 22-23)¹⁶.

23) Quaestio a nonnullis agitur, num angeli sint personales creaturae (570, 25-26).

24) Quaestio agitur, num materia a spiritu essentialiter differat (570, 26).

25) Deus entia intellectu praedita condere non potuit, quin eadem ad beatificam visionem ordinaret et vocaret (570, 28-29)¹⁷.

26) Notio peccati originalis¹⁸ pervertitur, unaque simul peccati in universum, prout est Dei offensa, itemque satisfactionis a Christo pro nobis exhibitae (570, 30-33).

27) Species consecratae in Ss. Eucharistia nonnisi signa efficacia sunt spiritualis praesentiae Christi eiusque intimae coniunctionis cum fidelibus membris in Corpore Mystico (571, 2-6)¹⁹.

28) Quidam censent se non devinciri doctrina Corpus Christi mysticum et Ecclesiam Catholicam Romanam unum idemque esse (571, 7-10)²⁰.

29) Aliqui necessitatem pertinendi ad veram Ecclesiam, ut sempiterna attingatur salus, ad vanam formulam reducunt (571, 11-12).

30) Alii rationali indoli "credibilitatis" fidei christianae iniuriam inferunt (571, 13-14)²¹.

31) Philosophia, in Ecclesia recepta, est antiquata quoad formam, rationalistica quoad cogitandi processum (573, 11-14)²².

32) Haec philosophia perperam opinionem tuetur metaphysicam absolute veram existere posse (573, 15-16)²³.

33) Haec philosophia cum sua lucida quaestionum descriptione ac solutione, cum accurata sua notionum determinatione clarisque distinctionibus utilis esse potest ad propaedeusim scholasticae theologiae, mentibus hominum mediæ aevi egregie accomodata; non tamen praebet philosophandi rationem, quae hodiernae nostrae culturae ac necessitatibus respondeat (573, 17-26).

34) Philosophia perennis non est nisi philosophia immutabilium essentialium, dum hodierna mens ad "existentiam" singulorum spectet necesse est et ad vitam semper fluentem (573, 26-29)²⁴.

35) Philosophia in Ecclesia recepta in cognitionis processu ad intellectum unice respicit, neglecto munere voluntatis et affectuum animi (574, 8-10)²⁵.

36) Munus theodiceae et ethicae est non aliquid certi de Deo aliove ente transcendentem demonstrare, sed ostendere potius ea, quae fides doceat de Deo personali ac de eius praeceptis, cum vitae necessitatibus perfecte co-

haerere, ideoque omnibus amplectenda esse ut desperatio arceatur atque aeterna attingatur salus (575, 1-6)²⁶.

37) Humani corporis origo ex iam existente ac vivente materia per indicia hucusque reperta ac per ratiocinia ex iisdem indiciis deducta, iam certa omnino est ac demonstrata (576, 8-10)²⁷.

38) Vel post Adam hisce in terris veri homines exstiterunt, qui non ab eodem prouti omnium protoparente, naturali generatione originem duxerint, vel Adam significat multitudinem quandam protoparentum (576, 14-19)²⁸.

39) Undecim priora capita Geneseos nullo vero sensu ad genus historiae pertinent (576, 32 - 577,5)²⁹.

B. Veritates oppositae et normae progressivae

1) Qui in ecclesiasticis institutis docent, debitam reverentiam atque obtemperacionem, quam in adsiduo labore Ecclesiae Magisterio profiteantur oportet, discipulorum quoque mentibus animisque instillent (578, 1-7).

2) Nitantur utique omni vi omnique contentione ut disciplinas, quas tradunt, provehant; sed caveant etiam ne limites transgrediantur ab Ecclesia statutos ad veritatem fidei ac doctrinae catholicae tuendam (578, 8-11).

3) In quaestiones novas, quas hodierna cultura ac progrediens aetas in medium protulerunt, diligentissimam suam conferant pervestigationem, sed ea qua par est prudentia et cautela (578, 11-14).

4) Ne putent, falso "irenismo" indulgentes, ad Ecclesiae sinum dissidentes et errantes feliciter posse reduci, nisi integra veritas in Ecclesia vicens, absque ulla corruptione detractationeque, sincere omnibus tradatur (578, 14-18).

5) Theologis ac philosophis catholicis, quibus grave incumbit munus divinam humanamque veritatem tuendi animisque inserendi hominum, opinionationes plus minusve e recto itinere aberrantes neque ignorare neque neglegere licet (563, 27-30).

6) Quin immo ipsi easdem opinionationes perspectas habeant oportet

a) tum quia morbi non apte curantur nisi rite praecogniti fuerint,

b) tum quia nonnumquam in falsis commentis aliquid veritatis latet,

c) tum denique quia eadem animum provocant ad quasdam veritates, sive philosophicas sive theologicas, sollertius perscrutandas ac perpendendas, et ad disciplinam ecclesiasticam eiusque methodum hodiernis conditionibus ac necessitatibus, nova quadam inducta ratione, aptius accomodandas (563, 30 - 564, 2; 564, 33 - 565, 1).

7) Verum est, theologis semper redeundum esse ad divinae revelationis fontes; eorum enim est indicare qua ratione ea, quae a vivo Magisterio docentur, in Sacris Litteris et in divina "traditione", "sive explicite, sive implicite inveniantur". Accedit quod uterque doctrinae revelatae fons tot tantosque continent thesauros veritatis, ut numquam reapse exhauriatur. Quapropter sacrorum fontium studio sacrae disciplinae semper iuvenescunt; dum contra speculatio, quae ulteriorem sacri depositi inquisitionem negligit, ut experiundo novimus, sterilis evadit (568, 24 - 569, 1).

8) Una cum sacris eiusmodi fontibus Deus Ecclesiae suae Magisterium vivum dedit, ad ea quoque illustranda et enucleanda, quae in fidei deposito nonnisi obscure ac veluti implicite continentur (569, 2-6).

9) Quod quidem depositum nec singulis christifidelibus nec ipsis theologis divinus Redemptor concredidit authentice interpretandum, sed soli Ecclesiae Magisterio (569, 6-8).

10 Unde patet omnino falsam esse methodum, qua ex obscuris (**i. e. quae forte in fidei deposito continentur**) clara **i. e. quae ab Ecclesia illustrata et enucleata sunt**) explicentur, quin immo contrarium omnes sequi ordinem necesse esse (**569, 11-13**).

11) Neglegere, vel reicere, vel suo valore privare tot ac tanta, quae pluries saeculari labore a viris non communis ingenii ac sanctitatis, invigilante sacro Magisterio, nec sine Sancti Spiritus lumine et ductu, ad accuratius in dies fidei veritates exprimendas mente concepta, expressa ac perpolita sunt, ut eorum in locum coniecturales notiones sufficiantur ac quaedam fluxae ac vagae novae philosophiae dictiones, quae ut flos agri hodie sunt et cras decident, non modo summa est imprudentia, verum etiam ipsum dogma facit quasi arundinem vento agitatam (**567, 2-11**).

12) Despectus autem vocabulorum ac notionum quibus theologi scholastici uti solent, sponte ducit ad enervandam theologiam, ut aiunt, speculativam (**567, 11-13**).

13) Rerum novarum studiosi a scholasticae theologiae contemptu ad neglegendum, ac vel etiam despiciendum facile transeunt ipsum Magisterium Ecclesiae, quod theologiam illam sua auctoritate tantopere comprobat (**567, 15-18**).

14) Si Summi Pontifices in actis suis, de re hactenus controversa data opera sententiam ferunt, omnibus patet rem illam, secundum mentem ac voluntatem eorundem Pontificum, quaestionem liberae inter theologos disceptationis iam haberi non posse (**568, 17-23**).

15) Philosophia in Ecclesia agnita et recepta, et verum sincerumque cognitionis humanae valorem tuetur, et metaphysica inconcussa principia — rationis nempe sufficientis, causalitatis, et finalitatis — demum certae et immutabilis veritatis assecutionem (**572, 2-6**).

16) In hac philosophia plura sane exponuntur, quibus res fidei et morum neque directe nec indirecte attinguntur, quaeque propterea Ecclesia liberae peritorum disceptationi permittit (**572, 7-9**).

17) At quoad alia plura, praesertim quoad principia assertaque praecipua³⁰, quae supra memoravimus (**B 15**), eadem libertas non viget (**572, 9-11**).

18) Etiam in huiusmodi essentialibus quaestionibus, philosophiam quidem aptiore ac ditore veste induere licet, efficacioribus dictionibus communire, quibusdam scholarum adminiculis minus aptis exuere, sanis quoque quibusdam elementis progredientis humanae lucubrationis caute locupletare (**572, 11-16**).

19) Numquam tamen eam subvertere fas est, vel falsis principiis contaminare, vel quasi magnum quidem, sed obsoletum existimare monumentum. Non enim veritas omnisque eius philosophica declaratio in dies mutari possunt, cum potissimum agatur de principiis humanae menti per se notis, vel de sentiis illis, quae tum saeculorum sapientia, tum etiam divinae "revelationis" consensu ac fulcimine innituntur (**572, 16-23**).

20) Quidquid veri mens humana, sincere quaerens, invenire poterit, iam acquisitae veritati profecto adversari nequit; siquidem Deus, Summa Veritas, humanum intellectum condidit atque regit, non ut rite acquisitis cotidie nova opponat, sed ut, remotis erroribus, qui forte irrepserint, verum vero superstruat eodem ordine ac compagine quibus ipsa rerum natura, ex qua verum hauritur, constituta cernitur (**572, 23-29**).

21) Quapropter christianus, sive philosophus, sive theologus, non festi-

nanter ac leviter amplectatur quidquid novi in dies excogitatum fuerit, sed summa sedulitate id perpendat ac iusta in trutina ponat, ne adeptam veritatem amittat, vel corrumpat, gravi profecto cum ipsius fidei discrimine ac detrimento (572, 29-34).

III. ADNOTATIONES AD THESES

1) Aliquos errores theologicos Pius XII iam in Litteris Encyclicis "Mediator Dei", editis de sacra liturgia, correxit.

In praesentibus Litteris Encyclicis respondet imprimis, quid de erroribus in rebus religiosis et moralibus sentiendum sit:

Humani generis in rebus religiosis ac moralibus discordia et aberratio a veritate probis omnibus, imprimisque fidelibus sincerisque Ecclesiae filiis, vehementissimi doloris fons et causa semper fuere, praesertim vero hodie, cum ipsa culturae christianae principia undique offensa cernimus (561, 1-5).

Erroris in rebus religiosis ac moralibus in duas classes dividit: in errores, qui extra ovile Christi vigent, et errores inter catholicos doctores. Quoad primos causas eorum explicat:

Haud mirum quidem est huiusmodi discordiam et aberrationes extra ovile Christi semper viguisse. Nam licet humana ratio, simpliciter loquendo, veram et certam cognitionem unius Dei personalis, mundum providentia sua tuentis ac gubernantis, necnon naturalis legis a Creatore nostris animis inditae, suis naturalibus viribus ac lumine assequi revera possit, nihilominus non pauca obstant quominus eadem ratio hac sua nativa facultate efficaciter fructuoseque utatur. Quae enim ad Deum pertinent et ad rationes spectant, quae inter homines Deumque intercedunt, veritates sunt rerum sensibilibus ordinem omnino transcendentis, quae, cum in vitae actionem inducuntur eamque informant, sui devotionem suique abnegationem postulant. Humanus autem intellectus in talibus veritatibus acquirendis difficultate laborat tum ob sensuum imaginationisque impulsum, tum ob pravas cupiditates ex peccato originali ortas. Quo fit ut homines in rebus huiusmodi libenter sibi suadeant esse falsa vel saltem dubia, quae ipsi nolint esse vera.

Quapropter divina "revelatio" moraliter necessaria dicenda est, ut ea, quae in rebus religionis et morum rationi per se impervia non sunt, in praesenti quoque humani generis condicione, ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint (Conc. Vatic., Const. De fide cath., cap. 2, De revelatione).

Quin immo mens humana difficultates interdum pati potest etiam in certo iudicio "credibilitatis" efformando circa catholicam fidem, quamvis tam multa ac mira signa externa divinitus disposita sint quibus vel solo naturali rationis lumine divina christianae religionis origo certo probari possit. Homo enim sive praepiudicatis ductus opinionibus, sive cupidinibus ac mala voluntate instigatus, non modo externorum signorum evidentiae, quae prostat, sed etiam supernis afflatibus, quos Deus in animos ingerit nostros, renuere ac resistere potest (561, 6 - 562, 21).

Deinde praecipuos errores inter acatholicos affert: evolutionismum, existentialismum, et historicismum, ex quibus existentialismus nunc prima vice in Litteris Encyclicis commemoratur et damnatur. Quos errores ita describit, sicut supra sub A 1-3 indicavimus.

2) Ad primum errorem, scil. evolutionismum, hoc adnotat:

Qua quidem opinione fautores communismi libenter fruuntur ut suum "materialismum dialecticum" efficacius propugnent et evehant, omni notione theistica ex animis avulsa (562, 29-32).

3) Inter errores modernos Pius XII etiam illum errorem tangit, qui saeculo praeterito praesertim magnus erat inimicus veritatis catholicae, nempe rationalismum atheisticum, qui hodie diminutus est. Nam aliqui eius asseclae hodie ad Sacram Scripturam ut verbum Dei recurrunt, quamvis nondum recta via incedant, quia simul vel humanam rationem nimis deprimunt vel Ecclesiae Magisterium aspernantur. Ita Pius XII de his:

In hac tanta opinionum confusione aliquid solaminis Nobis affert eos cernere, qui a "rationalismi" placitis, quibus olim instituti erant, hodie non raro ad veritatis divinitus patefactae haustus redire cupiunt, ac verbum Dei in Sacra Scriptura asservatum agnoscere ac profiteri, utpote disciplinae sacrae fundamentum.

At simul dolendum est haud paucos istorum, quo firmitus verbo Dei adhaereant, eo magis humanam rationem adimere, et quo libentius Dei revelantis auctoritatem extollant, eo acrius Ecclesiae Magisterium aspernari, a Christo Domino institutum, ut veritates divinitus revelatas custodiat atque interpretetur. Quod quidem non solum Sacris Litteris aperte contradicit, sed ex ipsa rerum experientia falsum manifestatur. Saepe enim ipsi a vera Ecclesia dissidentes de sua ipsorum in rebus dogmaticis discordia palam conqueruntur, ita ut Magisterii vivi necessitatem fateantur inviti (563, 12-26).

4) In sequentibus (A 4-39) sermo est de erroribus apud catholicos doctores. Hi minorem tantum partem doctorum catholicorum repraesentant. Nam Pius XII dicit:

Attamen, quamvis Nobis compertum sit catholicos doctores ab illis erroribus (A 1-3) generatim cavere, constat tamen non deesse... qui... (564, 6-8), **vel:** Novimus quidem plerosque catholicos doctores, quorum studiorum fructus in athenaeis, in sacris seminariis et religiosorum sodalium collegiis impertiuntur, ab iis erroribus alienos esse, qui hodie, sive ob rerum novarum cupidinem, sive etiam ob immoderatum quoddam apostolatus propositum, aperte vel latenter divulgantur (577, 21-26).

Quomodo errores divulgentur, Pius XII ita explicat:

Novae huiusmodi opiniones, sive improbando novitatis desiderio, sive laudabili causa moveantur, non semper eodem gradu, eadem claritate iisdemque terminis proponuntur, nec semper unanimo auctorum consensu; quae enim hodie a quibusdam, cautelis nonnullis ac distinctionibus adhibitis, magis tecte docentur, cras ab aliis audacioribus palam atque immoderate proponuntur, non sine multorum offensione, praesertim iunioris cleri, nec sine ecclesiasticae auctoritatis detrimento. Quodsi cautius agi solet in libris publice editis, iam liberius disseritur in libellis privatim communicatis et in acroasibus coetibusque. Nec tantum inter sodales utriusque cleri et in sacris seminariis institutisque religiosis tales opiniones divulgantur, sed etiam inter laicos, inter eos praesertim, qui iuventuti instituendae operam navant (565, 8-21).

Inter dicta iam causae proximae horum errorum apud catholicos doctores commemorantur, quae aliae sunt quam illae apud acatholicos, de quibus supra in Adn. I et quae sunt causae remotae errorum catholicorum doctorum. Causae proximae sunt vel rerum novarum cupido, de qua in A 4, vel immoderatum quoddam apostolatus propositum, de quo in A 5.

Errores apud catholicos doctores in tres classes dividuntur: errores in materia theologica, errores in materia philosophica, et errores ortos ex falso respectu ad disciplinas "positivas".

5) Hoc studium Pius XII vocat aliud periculum idque eo gravius, quo virtutis est specie magis obiectum (564, 14-15); imprudenti aestuantes "irenismo", nonnulli veluti obices ad fraternam unitatem restaurandam ea putare videntur, quae ipsis legibus ac principiis a Christo datis innituntur itemque institutis ab eo conditis, vel quae munimina ac fulcimina exstant integritatis fidei, quibus collapsis, omnia uniuntur quidem, sed solummodo in ruinam (565, 1-7).

6) Quemadmodum — dicit Pius XII — olim fuerunt, qui rogarent num translaticia Ecclesiae apologetica ratio obstaculum constitueret potius quam auxilium ad animos Christo lucrandos (564, 23-26).

Agitur hic de "nova theologia", pro qua tres errores fundamentales characteristici sunt: relativismus dogmaticus, despectus decisionum Magisterii ecclesiastici, et falsa interpretatio Sacrae Scripturae, ex quibus erroribus alii speciales processerunt (A 7-30).

7) quibus veritas aliquatenus quidem indicetur sed necessario quoque deformetur (566, 7-8).

8) De his quae A 7-12 afferuntur, Pius XII dicit:

Quorundam consilium est dogmatum significationem quam maxime extenuare (565, 22-23). Spem ipsi fovunt fore ut dogma elementis denudatum, quae extrinsecus a divina revelatione esse dicunt, fructuose comparetur cum eorum opinionibus dogmaticis, qui ab Ecclesiae unitate seiuncti sint, utque hac via pedetemptim perveniatur ad assimilanda sibi invicem dogma catholicum et placita dissidentium (565, 27-32).

Patet autem ex iis, quae diximus, huiusmodi molimina non tantum ducere ad "relativismum" dogmaticum, quem vocant, sed illum iam reapse continere; cui quidem despectus doctrinae communiter traditae eorumque vocabulorum, quibus eadem significatur, satis superque favet. Nemo sane est qui non videat huiusmodi notionum vocabula cum in scholis tum ab ipsius Ecclesiae Magisterio adhibita, perfici et perpoliri posse; ac notum praeterea est Ecclesiam in iisdem vocibus adhibendis non semper constantem fuisse. Liquet etiam Ecclesiam non cuilibet systemati philosophico, brevi temporis spatio vigenti, devinciri posse: sed ea quae communi consensu a catholicis doctoribus composita per plura saecula fuere ad aliquam dogmatis intellegentiam attingendam, tam caduco fundamento procul dubio non nituntur. Nituntur enim principiis ac notionibus ex vera rerum creaturarum cognitione deductis; in quibus quidem deducendis cognitionibus humanae menti veritas divinitus revelata, quasi stella, per Ecclesiam illuxit. Quare mirum non est aliquas huiusmodi notiones a Conciliis Oecumenicis non solum adhibitas, sed etiam sancitas esse, ita ut ab eis discedere nefas sit (566, 18 - 567, 1).

9) Quae hoc et duobus numeris sequentibus tanguntur, ad secundam notam novae theologiae pertinent, i. e. ad despectum decisionum Magisterii ecclesiastici. Pius XII haec refert:

Hoc enim Magisterium ab ipsis tamquam progressionis sufflumen ac scientiae obex exhibetur; ab acatholicis vero quibusdam iam veluti iniustum frenum consideratur quo excultiores aliqui theologi a disciplina sua innovanda detineantur.

Et quamquam hoc sacrum Magisterium, in rebus fidei et morum, cuilibet theologo proxima et universalis veritatis norma esse debet, utpote cui Christus Dominus totum depositum fidei — Sacras Litteras ac divinam "traditionem" — et custodiendum et tuendum et interpretandum concredidit, attamen officium, quo fideles tenentur illos quoque fugere errores, qui ad haeresim plus minusve accedant, ideoque "etiam constitutiones et decreta servare, quibus pravae huiusmodi opiniones a Sancta Sede proscriptae et prohibitaе sunt" (C. I. C., can. 1324; cf. Conc. Vat., Const. De fide cath., cap. 4, De fide et ratione, post canones), nonnumquam ita ignoratur ac si non habeatur. Quae in Romanorum Pontificum Encyclicis Litteris de indole et constitutione Ecclesiae exponuntur, a quibusdam consulto neglegi solent, ea quidem de causa ut praevaleat notio quaedam vaga, quam ex antiquis Patribus, praesertim graecis, haustam esse profitentur (567, 18 - 568, 3).

10) Hoc ideo putant, cum in iis Pontifices supremam sui Magisterii potestatem non exerceant (568, 14-15). **Sed contra Pius XII dicit:** Magisterio enim ordinario haec docentur, de quo illud etiam valet: "Qui vos audit, me audit" (Luc. X, 16); ac plerumque quae in Encyclicis Litteris proponuntur et inculcantur, iam aliunde ad doctrinam catholicam pertinent (568, 15-19).

11) Quia una cum sacris fontibus — **scil. Sacris Litteris ac divina traditione** — Deus Ecclesiae suae Magisterium vivum dedit, ad ea quoque illustranda et enucleanda, quae in fidei deposito nonnisi obscure ac velut implicite continentur (569, 2-6), **patet** nobilissimum theologiae munus illud esse, quod ostendat quomodo ab Ecclesia definita doctrina contineatur in fontibus, eo ipso sensu, quo ab Ecclesia definita est (569, 14-17).

12) Quae hoc et duobus numeris sequentibus proponuntur, ad tertiam notam "novae theologiae" pertinent, scil. ad falsam interpretationem Sacrae Scripturae. Quare dicit Pius XII:

Plura etiam a nonnullis proponuntur vel mentibus instillantur in detrimentum divinae auctoritatis Sacrae Scripturae. Etenim sensum definitionis Concilii Vaticani de Deo Sacrae Scripturae auctore audacter quidam pervertunt; atque sententiam, iam pluries reprobata, renovant, secundum quam Sacrarum Litterarum immunitas errorum ad ea solummodo, quae de Deo ac de rebus moralibus et religiosis traduntur, pertineat (569, 19-25).

13) In Sacra Scriptura interpretanda nullam haberi volunt rationem analogiae fidei ac "traditionis" Ecclesiae, quae a Christo Domino totius depositi veritatis divinitus revelatae custos et interpret constituta est (569, 28-30, 33-35).

14) Quae quidem omnia (A 16-18) quam aliena sint a principiis ac normis hermeneuticis a Decessoribus Nostris fel. rec. Leone XIII in Encyclicis Litteris 'Providentissimus', et a Benedicto XV in Enc. Litt. 'Spiritus Paraclitus', itemque a Nobis ipsis in Enc. Litt. 'Divino afflante Spiritu' rite statutis nemo est qui non videat (570, 10-14).

15) Numeri A 19-30 errores particulares indicant, qui in ista "nova theologia" docentur.

16) Ea quae numeris A 19-22 afferuntur, Vaticani Concilii declarationibus adversantur (570, 24): Const. De fide cath., cap. 1, De Deo rerum omnium creatore.

17) Ita veram gratuitatem ordinis supernaturalis corrumpunt (570, 27).

18) definitionibus tridentinis posthabitis (570, 30-31).

19) Nec desunt qui contendunt transubstantiationis doctrinam, utpote

antiquata notione philosophica substantiae innixam, ita emendandam esse (570, 33 - 571, 2).

20) Quae doctrina paucis ante annis in Encyclicis Nostris Litteris (Acta Apost. Sedis, vol. XXXV, p. 193 sq.) exposita, ac fontibus revelationis innixa est (571, 7-9).

21) Pius XII de erroribus inter catholicos doctores in materia theologica (A 4-30) ita concludit:

Haec et alia id genus iam serpere constat inter nonnullos filios Nostros, quos incautum animarum studium vel falsi nominis scientia decipiunt, quibusque maerenti animo et notissimas veritates repetere cogimur et manifestos errores errorisque pericula non sine anxitudine indicare (571, 15-19).

22) Numeri A 31-36 errores indicant, qui ad philosophiam pertinent. Pius XII explicat, cur Ecclesia sanam philosophiam tanti faciat:

In comperto est quanti Ecclesia humanam rationem faciat, quod pertinet ad existentiam unius Dei personalis certo demonstrandam, itemque ad ipsius christianae fidei fundamenta signis divinis invicte comprobanda; parique modo ad legem, quam Creator animis hominum indidit, rite exprimendam; ac denique ad aliquam mysteriorum intellegentiam assequendam eamque fructuosissimam.

Hoc tamen munus ratio tum solum apte ac tuto absolvere poterit, cum debito modo exulta fuerit; nempe cum fuerit sana illa philosophia imbuta, quae veluti patrimonium iamdudum exstat a superioribus christianis aetatibus traditum, atque adeo altioris etiam ordinis auctoritatem habet, quia ipsum Magisterium Ecclesiae, eius principia ac praecipua asserta, a viris magni ingenti paulatim patefacta ac definita, ad ipsius divinae "revelationis" trutinam vocavit (571, 20 - 572, 1).

Quae contra philosophiam in Ecclesia receptam obiciuntur, ex moderno antiintellectualismo procedunt, qui valorem obiectivum et universalem cognitionum nostrarum negat et contra rationalismum etiam fideismo favet.

23) dum contra asseverant res, praesertim transcendentes, non aptius exprimi posse, quam disparatis doctrinis, quae sese mutuo compleant, quamvis sibi invicem quodammodo opponantur (573, 16-19).

24) Dum vero hanc philosophiam despiciunt, alias extollunt sive antiquas, sive recentes, sive Orientis, sive Occidentis populorum, ita ut in animos insinuare videantur quamlibet philosophiam vel opinionem, quibusdam additis, si opus fuerit, correctionibus vel complementis, cum dogmate catholico componi posse; quod quidem falsum omnino esse, cum praesertim de commentis illis agatur, quae vel "immanentismum" vocant, vel "idealismum", vel "materialismum" sive historicum, sive dialecticum, ac vel etiam "existentialismum" sive atheismum profitentem, sive saltem valori ratiocinii metaphisici adversantem, catholicus nemo in dubium revocare potest (573, 29-574, 7).

25) Quod quidem verum non est. Numquam enim christiana philosophia utilitatem negavit et efficacitatem bonarum totius animi dispositionum ad res religiosas ac morales plene cognoscendas et amplectendas; immo semper docuit huiusmodi dispositionum defectum causam esse posse cur intellectus, cupiditatibus ac mala voluntate affectus, ita obscuretur ut non recte videat. Immo Doctor Communis censet intellectum altiora bona ad ordinem moralem sive naturalem sive supernaturalem pertinentia, aliquo modo percipere posse, quatenus experiatur in animo affectivam quamdam "conna-

turalitatem" cum eisdem bonis sive naturalem, sive dono gratiae additam (Summa Theol., II-II, qu. 1, a. 4 ad 3; qu. 45, a. 2, in c.); ac liquet quantopere vel subobscura huiusmodi cognitio investigationibus rationis auxilio esse valeat.

Attamen aliud est voluntatis affectuum dispositioni vim agnoscere adiuvandi rationem ad certiore ac firmiore cognitionem rerum moralium assequendam; aliud vero est, quod isti novatores contendunt: facultatibus nempe appetendi et affectandi vim quamdam intuendi adiudicare, atque hominem, cum non possit rationis discursu cum certitudine discernere quidnam ut verum sit amplectendum, ad voluntatem declinare, qua inter oppositas opiniones ipse libere decernens eligat, cognitione et voluntatis actu incompte permixtis (574, 10-32).

26) Novis falsis placitis antiintellectualisticis in discrimen adduci — dicit Pius XII — duas philosophicas disciplinas, quae natura sua cum fidei doctrina arcte conectuntur, theodiceam nempe et ethicam (574, 33 - 575, 1).

Sermonem de philosophicis erroribus Pius XII ita concludit:

Quae omnia ut Decessorum Nostrorum Leonis XIII et Pii X documentis aperte adversantur, ita cum Concilii Vaticani decretis componi nequeunt. Has quidem a veritate aberrationes deplorare supervacaneum esset, si omnes, etiam in rebus philosophicis, qua par est reverentia ad Magisterium Ecclesiae animum intenderent, cuius profecto est, ex divina institutione, non solum veritatis divinitus revelatae depositum custodire et interpretari, sed ipsis etiam philosophicis disciplinis invigilare, ne quid detrimenti ex placitis non rectis catholica patiantur dogmata (575, 6-15).

27) Hic et sequentes duo numeri (A 37-39) errores respiciunt, qui ex falso usu scientiarum positivarum (biologiae, anthropologiae et historiae) orti sunt.

De usu harum scientiarum Pius XII ita rem declarat:

Reliquum est ut aliquid de quaestionibus dicamus, quae quamvis spectent ad disciplinas, quae "positivae" nuncupari solent, cum christianae tamen fidei veritatibus plus minusve conectantur.

Instante enim non pauci expostulant ut catholica religio earumdem disciplinarum quam plurimum rationem habeat.

Quod sane laude dignum est ubi de factis agitur reapse demonstratis; caute tamen accipiendum est ubi potius de "hypothesibus" sit quaestio, etsi aliquo modo humana scientia innixis, quibus doctrina attingitur in Sacris Litteris vel in "traditione" contenta. Quod si tales coniecturales opiniones doctrinae a Deo revelatae directe vel indirecte adversantur, tum huiusmodi postulatum nullo modo admitti potest (575, 16-27).

De humani corporis origine ita contra falsam, vel nondum certo probatam opinionem mentem Ecclesiae explicat:

Ecclesiae Magisterium non prohibet quominus "evolutionismi" doctrina, quatenus nempe de humani corporis origine inquirat ex iam existente ac vivente materia oriundi — animas enim a Deo immediate creari catholica fides nos retinere iubet — pro hodierno humanarum disciplinarum et sacrae theologiae statu, investigationibus ac disputationibus peritorum in utroque campo hominum pertractetur; ita quidem ut rationes utriusque opinionis, faventium nempe, vel obstantium, debita cum gravitate moderatione ac temperantia perpendantur ac diiudicentur; dummodo omnes parati sint ad Ecclesiae iudicio obtemperandum, cui a Christo munus demandatum est et

Sacras Scripturas authentice interpretandi et fidei dogmata tuendi (cf. Allocut. Pont. ad membra Academiae Scientiarum, 30. Nov. 1941; Acta Apost. Sedis, vol. XXXIII, p. 506).

Hanc tamen disceptandi libertatem nonnulli temerario ausu transgrediuntur, cum ita sese gerant quasi si ipsa humani corporis origo ex iam existente ac vivente materia per indicia hucusque reperta ac per ratiocinia ex iisdem indiciis deducta, iam certa omnino sit ac demonstrata; atque ex divinae revelationis fontibus nihil habeatur, quod in hac re maximam moderationem et cautelam exigat (575, 28 - 576, 12).

28) Cum vero de alia coniecturali opinione agitur, videlicet de polygenismo, quem vocant, tum Ecclesiae filii eiusmodi libertate minime fruuntur. Non enim christifideles eam sententiam amplecti possunt (576, 13-16), cum nequaquam appareat quomodo huiusmodi sententia componi queat cum iis quae fontes revelatae veritatis et acta Magisterii Ecclesiae proponunt de peccato originali, quod procedit ex peccato vere commisso ab uno Adamo, quodque generatione in omnes transfusum, inest unicuique proprium (576, 20-24).

29) Quemadmodum autem in biologicis et anthropologicis disciplinis, ita etiam in historicis sunt qui limites et cautelas ab Ecclesia statuta audacter transgrediantur. Ac peculiari modo deploranda est quaedam nimio liberior libros historicos Veteris Testamenti interpretandi ratio, cuius fautores Epistolam haud ita multo ante a Pontificio Consilio de re biblica Archiepiscopo Parisiensi datam ad suam defendendam causam immerito referunt (die 16 Ianuarii 1948; Acta Apost. Sedis, vol. XL, pp. 45-48). Haec enim Epistula aperte monet undecim priora capita Geneseos, quamvis cum historicae compositionis rationibus proprie non conveniant, quibus eximii rerum gestarum scriptores graeci et latini, vel nostrae aetatis periti usi fuerint, nihilominus quodam vero sensu, exegetis amplius investigando ac determinando, ad genus historiae pertinere; eademque capita, oratione simplici ac figurata mentique populi parum exculsi accomodata, tum praecipuas veritates referre, quibus aeterna nostra procuranda salus innitur, tum etiam popularem descriptionem originis generis humani populique electi. Si quid autem hagiographi antiqui ex narrationibus popularibus hauserint (quod quidem concedi potest), numquam obliviscendum est eos ita egisse divinae inspirationis afflatu adiutos, quo in seligendis ac diiudicandis documentis illis ab omni errore immunes praemuniebantur.

Quae autem ex popularibus narrationibus in Sacris Litteris recepta sunt, ea cum mythologiis aliisque id genus minime aequanda sunt, quae magis ex effusa imaginatione procedunt quam ex illo veritatis ac simplicitatis studio, quod in Sacris Libris Veteris etiam Testamenti adeo elucet ut hagiographi nostri antiquos profanos scriptores aperte praecellere dicendi sint (576, 25-577, 20).

30) Pius XII pro tuenda et provehenda sana et inconcussa philosophia tum ad consensum "humani generis", cum agatur de principiis humanae menti per se notis (B 19), tum ad saeculorum sapientiam i. e. consensum doctorum non communis ingenii ac sanctitatis plurium saeculorum (B 11, et Adn. 8 et 22), cum agatur de philosophica doctrina, tum ad consensum Magisterii Academiae Christi (B 11 et 19, et Adn. 22) serio appellat. Ita Ecclesia Catholica universaliter et perenniter cogitat. Haec est philosophia

aedificata supra firmam petram, non arundo vento agitata, vel flos agri qui hodie est et cras decidet.

Quaenam sint principia et praecipua asserta huius philosophiae in Ecclesia agnitae et receptae, non solum errores damnati negative indicant, sed positive eius fundamenta in B 15 et 17 significantur.

Iuvat hic afferre doctrinas philosophicas, quae omnibus doctoribus scholasticis, quamvis in multis inter se differentibus, et philosophiae perenni communes sint. Has doctrinas Fr. Klimke una cum M. de Wulf (*Histoire de la philosophie médiévale*) et M. Grabmann (*Die Philosophie des Mittelalters*), respectu habito ad indolem historicam philosophiae scholasticae ita pulcherrime delineavit:

"Si character philosophiae scholasticae in specie circumscribi debet, haec notentur:

1) Magis quam philosophia arabica et iudaica philosophia scholastica tendit in hoc, ut speculatio philosophica omnino cum fide sit consona nihilque in philosophia ut certum doceatur, quod sit contra aliquod dogma revelatum. Hac ratione assumitur habitudo rationis ad revelationem iam a philosophia patristica agnita, quae habitudo per systematicas inquisitiones magis determinatur.

2) Hinc sicut in philosophia patristica theologia est norma negativa philosophiae, et hoc sensu philosophia manet "ancilla theologiae".

3) Ex hac artissima inter philosophiam et theologiam unione, ex eo quod omnes philosophi scholastici simul sunt theologi, evenit, quod saltem initio ea praecipua problemata philosophica sunt tractata, quae a theologia ortum duxerunt et cum ipsa intime cohaerebant. Etiam sub hoc respectu philosophia scholastica traditionem patristicam assumit et perficit.

4) Exinde ulterius sequitur, philosophiam scholasticam in praecipuis quaestionibus, saltem si eae considerantur, quae cum doctrinis fidei quam artissime cohaerent, concordem esse et uniformem doctrinam evolvere.

Sub hoc respectu apparet quam maximum discrimen inter philosophiam scholasticam ex una, philosophiam antiquam et modernam, ex altera parte.

Etiam hic videmus ulteriorem evolutionem eorum, quae a philosophia patristica erant tradita. Ambiguitates, haesitationes et errores, quos adhuc in philosophia patristica observavimus, procedente inquisitione magis magisque evanescent; principales doctrinae exponuntur clarius, profundius, cum maiore argumentorum apparatu, ordine et methodo systematica.

Haec uniformitas in doctrinis cum fide cohaerentibus tamen non impedit magnam sententiarum diversitatem in iis, quae magis a doctrinis fidei distant et potius ipsam evolutionem et synthesim philosophicam respiciunt.

5) Ex hac eadem unione cum revelatione et Ecclesia oritur illa constantia et uniformis evolutio doctrinarum, illa aestimatio veritatis obiectivae, cui inquirendae et cognoscendae totis viribus incumbere debet, propriis uniuscuiusque inclinationibus propriaeque laudi originalitatis modeste renuntiando.

6) Hinc etiam mira illa obiectivitas philosophiae scholasticae, ita ut singuli philosophi ut homines individui quam maxime in secundum locum cedant.

Etiam sub hoc respectu apparet profundum discrimen inter philosophiam scholasticam et graecam et praesertim recentem, ubi modus philosophandi

multo intimius cum characterē, educatione, indole individuali cuiusque philosophi connectitur.

7) Mira illa et profunda aestimatio veritatis obiectivae secum duxit quemdam conservatismum, quandam interdum nimiam erga traditas doctrinas, praesertim erga Aristotelem, observantiam, quae tamen raro eousque processit, ut ipsa auctoritas antiquioris alicuius philosophi argumentorum pondus suppleret.

8) Omnia quae diximus: illa uniformitas, stabilitas, dependentia a revelatione et fide, intima cum Ecclesia coniunctio, aestimatio valoris obiectivi veritatis, tractatio philosophiae fere unice in scholis, causae sunt cur progressus fiat valde lentus, ast solidus et profundus, ut vix aliqua profunda immutatio, sed potius organica evolutio habeat locum.

9) Ex dictis etiam patet, discrepantes sententias, saltem postquam philosophia scholastica ad perfectam evolutionem pervenerat et praecipua systemata stabilita erant, tantum in quaestionibus minoris momenti oriri potuisse, et quia singulae scholae suum quaeque magistrum sequebantur, sub finem huius aetatis frequenter controversiae de minutiis primum occupabant locum et philosophos cum damno ipsius philosophiae a principalibus quaestionibus abstrahabant.

10) Tandem si doctrinas spectamus, in quibus omnes scholastici in genere consentiunt, haec dici possunt:

Philosophia scholastica docet dualismum, non monismum (Deus et mundus, materia et spiritus); admittit ens absolutum et substantias, non merum ens relativum et actualitates sine subiecto; reicit mechanismum et docet dynamismum moderatum (actus et potentia, materia et forma); admittit finalitatem non solum in entibus rationalibus, sed etiam in toto regno animalium et plantarum et in mundo anorganico; in theodicea docet creationem mundi, non emanationem; in theoria cognitionis tenet moderatum realismum; contra apriorismum et nativismum docet necessitatem cognitionis sensitivae et experientiae, contra sensualismum immaterialitatem cognitionis rationalis, contra subiectivismum possibilitatem cognoscendae veritatis obiectivae, contra positivismum possibilitatem metaphysicae. In psychologia est antimaterialistica, sed pariter reicit extremum dualismum in homine, praeeexistentiam et migrationem animarum. Eius ethica est normativa, non mere descriptiva; non autonoma, sed dependens a religione et summo legislatore, et iugnit harmonice obligationes cum beatitudine, finem ultimum subiectivum cum obiectivo" (Institutiones Historiae Philosophiae, vol. I. Romae 1923, pp. 259-261).

Sed philosophia in Ecclesia recepta non solum has doctrinas communes tamquam praecipua asserta possidet, sed gaudet etiam Doctore Communi, qui cogitatione, verbo et opere optime docuit et docet, Thomas de Aquino. Ut Pius XII repetit, Ecclesia iure exigit, ut futuri sacerdotes philosophicis disciplinis instruantur "ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia" (C. I. C., can. 1366, 2), quandoquidem plurimum saeculorum experientia probe nescit Aquinatis methodum ac rationem sive in tironibus erudiendis sive in absconditis veritatibus pervestigandis, singulari praestantia eminere; ipsius autem doctrinam cum divina revelatione quasi quodam concentu consonare atque ad fidei fundamenta in tuto collocanda efficacissimam esse, nec non ad sanctae progressionis fructus utiliter et secure colligendos (cf. etiam Acta Apost. Sedis, vol. XXXVIII, 1946, p. 387) (573, 1-10).

In novissima sua Adhortatione Apostolica ad clerum universum de sacerdotalis vitae sanctitate promovenda die 23. Sept. 1950 Pius XII inculcat, quantum efficacitatis habeant doctrinae philosophicae et theologicae ad Angelici Doctoris rationem traditae, ad perspicue rerum notiones mente concipiendas atque ad perfectam congruentiam et cohaerentiam veritatum catholicarum percipiendam, ad fidei tuitionem contra oppositos errores, qui omnibus viis hoc tempore seruntur in vulgus, et ad pietatem et sanctitatem tum apud sacerdotes tum in populo christiano provehendam, scilicet ad servandum alendumque fidei studium, ad cupiditates debilitandas, ad animum cum Summo Dei Numine coniungendum, **dum econtra ii** hac nostra aetate, qui de recentioribus Ecclesiae documentis deflexerint, minus notionum definitae perspicuitati studeant, erratis etiam ambiguisque opinionibus introitum patefaciant, et fluctuationibus, vel dubitationibus miserum in modum haereant; quare quas Apostolica Sedes de huiusmodi studiis colendis certas constituit normas, eae integra fide accipiantur atque servantur **ne-**cesse esse (Acta Apost. Sedis, vol. XXXXII, 2. Oct. 1950, p. 688).

IV. QUAESTIONES de THESISIBUS et ADNOTATIONIBUS

ad examinandos eos qui, antequam interrogantur, omnia se scire putant, ut ex humili cognitione sui ac timore Dei ad veram scientiam et sapientiam perveniant.

A. De theologiae fontibus, munere, methodo, terminologia et progressu

- 1) Quinam sunt fontes divinae revelationis? (B 7)
- 2) Cui tradidit Deus hos fontes authentice interpretandos, ad ea quoque quod attinet, quae in deposito fidei nonnisi obscure ac veluti implicite continentur? (B 8, 9)
- 3) Quid est officium theologorum relate ad hos fontes? (B 7)
- 4) Quod est nobilissimum munus theologorum? (Adn. 11)
- 5) Quando theologi obscura ex claris explicant? (B 10)
- 6) Quatenus quae sunt liberae inter theologos disputationis? (B 14; Adn. 9, 10)
- 7) Licetne theologis despiciere vocabula et notiones quae pluries saeculari labore a viris non communis ingenii ac sanctitatis, invigilante Sacro Magisterio, nec sine Sancti Spiritus lumine et ductu ad accuratius in dies fidei veritates exprimendas mente concepta, expressa ac perpolita sunt? (B 11)
- 8) Licetne in locum eorum coniecturales notiones et quasdam fluxas et vagas novae philosophiae dictiones sufficere? (B 11)
- 9) Licetne discedere a vocabulis et notionibus a Conciliis Oecumenicis non solum adhibitis, sed etiam sancitis? (Adn. 8)
- 10) Possuntne vocabula et notiones cum in scholis tum ab ipsius Ecclesiae Magisterio adhibita perfici et perpoliri? (Adn. 8)
- 11) Fuitne Ecclesia in iisdem vocibus adhibendis semper constans? (Adn. 8)
- 12) Quo fundamento nituntur ea quae communi consensu a catholicis doctoribus composita per plura saecula fuere ad aliquam dogmatis intelligentiam? (Adn. 8)
- 13) Ad quid sponte ducit despectus vocabulorum ac notionum quibus scholastici uti solent? (B 12)
- 14) Ad quid neglegendum ac vel etiam despiciendum facile transeunt

rerum novarum studiosi a scholasticae theologiae contemptu? (B 13)

15) Estne progressus in theologia semper possibilis? (B 7)

16) Cur revelatio divina sit moraliter necessaria? (Adn. 1)

17) Postulantne assensum quae in Encyclicis Litteris proponuntur? (A 14; Adn. 9)

B. De philosophia in Ecclesia recepta eiusque methodo et progressu

18) Potestne Ecclesia cuilibet systemati philosophico, brevi temporis spatio vigenti, devinciri? (Adn. 8)

19) Habetne Ecclesia aliquam philosophiam propriam? (B 15; Adn. 22, 30)

20) Cur Ecclesia hanc philosophiam tanti faciat? (Adn. 22)

21) Estne Ecclesiae ex divina institutione ipsis etiam philosophicis disciplinis invigilare? (Adn. 26)

22) Quatenus disciplinae philosophicae natura sua cum fidei doctrina arcte conectuntur? (Adn. 26)

23) Quid Ecclesia in sua philosophia liberae peritorum disceptationi permittit? (B 16, 17)

24) Estne in principiis et praecipuis assertis, in quibus haec libertas non viget, aliquis progressus possibilis et qualis? (B 18)

25) Quatenus sunt principia et praecipua asserta philosophiae in Ecclesia receptae? (B 15; Adn. 30)

26) Potestne veritas omnisque eius philosophica declaratio in dies mutari? (B 19)

27) Potestne novum quod mens humana, sincere quaerens, invenerit, iam acquisitae veritati adversari? (B 20)

28) Quatenus est in progressu relatio veri ad verum vel falsum? (B 20)

C. De actualibus officiis theologorum et philosophorum catholicorum

29) Quale munus incumbit theologis et philosophis catholicis relate ad opinionationes plus minusve e recto itinere aberrantes? (B 5, 6, 21)

30) Quale munus eis incumbit relate ad quaecumque nova quae in dies excogitata fuerint? (B 21)

31) Debentne catholici doctores ceteroquin niti, ut disciplinas suas provehant? (B 2)

32) Quid eis novas quaestiones solvendas suggerere potest? (B 3)

33) Quid mentibus animisque discipulorum imprimis instillare debent? (B 1)

D. De hodiernis falsis opinionibus in rebus religiosis et moralibus

34) Quomodo dividi possunt hodiernae falsae opiniones in rebus religiosis et moralibus? (Adn. 1)

35) Quinam sunt hodie praecipui errores inter acatholicos? (A 1-3; Adn. 1)

36) Quinam evolutionismum hodie libenter amplectuntur? (Adn. 2)

37) Quid hodie de rationalismo atheistico dicendum est? (Adn. 3)

38) Quinam sunt errores inter doctores catholicos? (A 4-6; Adn. 4)

39) Quinam sunt errores fundamentales in "nova theologia"? (Adn. 6; A 7-30)

40) Quomodo hi errores divulgantur? (Adn. 4)

41) Suntne hi errores divulgati in maiore parte theologorum? (Adn. 4)

- 42) Quid est "relativismus dogmaticus"? (Adn. 8)
- 43) Qualem spem foveant fautores relativismi dogmatici? (Adn. 8)
- 44) Quomodo aliqui catholici doctores despiciunt decisiones Magisterii Ecclesiae? (Adn. 9)
- 45) Quomodo falso interpretantur Sacram Scripturam? (A 16-18; Adn. 12, 13)
- 46) Quinam sunt errores particulares in ista nova theologia? (A 19-30; Adn. 15)
- 47) Quomodo ordinem supernaturalem corrumpunt? (A 25; Adn. 17)
- 48) Quid de philosophica notione substantiae affirmant? (Adn. 19)
- 49) Quid contra philosophiam in Ecclesia receptam obiciunt? (A 31-36; Adn. 22)
- 50) Sufficitne philosophiam scholasticam laudare tantum ut magnum aliquod antiquitatis monumentum? (B 19)
- 51) Quas philosophias extollunt? (Adn. 24)
- 52) Cur iniuste obiciunt philosophiam in Ecclesia receptam hodiernae nostrae culturae ac necessitatibus non respondere? (A 33-35)
- 53) Estne verum quod philosophia in Ecclesia recepta in cognitionis processu ad intellectum tantum respicit neglecto munere voluntatis et affectuum animi? (A 35; Adn. 25)
- 54) Quid de recto usu scientiarum positiviarum dicendum est? (Adn. 27)
- 55) Quid de humani corporis origine censendum est? (A 37; Adn. 27)
- 56) Quid de polygenismo tenendum est? (A 38; Adn. 38)
- 57) Quid de undecim prioribus capitibus Geneseos dici debet? (A 39; Adn. 29)
- 58) Quatenus sunt causae errorum in rebus religiosis et moralibus apud acatholicos? (Adn. 1)
- 59) Quatenus sunt causae errorum apud catholicos doctores? (Adn. 4; A 4-5)
- 60) Cur falsus "irenismus" praesertim periculosus est? (Adn. 5; B 4)

V. SCHEMATA

I.

Theses cum Adnotationibus		Quaestiones
A	B	
A ¹		16,34,35,58
1 ²		35,36
2		35
3 ³		35,37
	5	29
	6	29
4 ⁴		38,40,41,59
5 ⁵		38,59,60
6 ⁶		38,39
7		39
8		
9		
10 ⁷		
11		
12 ⁸		9,10,11,12, 18,42,43
	11	7,8
	12	13
	13	14
13 ⁹		6,17,44
14 ¹⁰		6,17
	14	6
	7	1,3,15
15 ¹¹		4
	8	2
	9	2
	10	5
16 ¹²		45
17 ¹³		45
18 ¹⁴		45
19 ¹⁵		46

Theses cum Adnotationibus		Quaestiones
A	B	
20		
21		
22 ¹⁶		
23		
24		
25 ¹⁷		47
26 ¹⁸		
27 ¹⁹		48
28 ²⁰		
29		
30 ²¹		
	15	19,25
	16	23
	17 ³⁰	19,23,25
	18	24
	19	26,50
	20	20,27,28
	21	29,30
31 ²²		19,20,49
32 ²³		
33		52
34 ²⁴		51,52
35 ²⁵		52,53
36 ²⁶		21,22
37 ²⁷		54,55
38 ²⁸		56
39 ²⁹		57
	1	33
	2	31
	3	32
	4	60

II.

Quaestiones	Theses cum Adnotationibus	
	A	B
1		7
2		8,9
3		7
4	15 ¹¹	
5		10
6	13 ⁹ ,14 ¹⁰	14
7		11
8		11
9	12 ⁸	
10	12 ⁸	
11	12 ⁸	
12	12 ⁸	
13		12
14		13
15		7
16	A ¹	
17	13 ⁹ ,14 ¹⁰	
18	12 ⁸	
19	31 ²²	15,17 ³⁰
20	31 ²²	20
21	36 ²⁶	
22	36 ²⁶	
23		16,17 ³⁰
24		18
25		15,17 ³⁰
26		19
27		20
28		20
29		5,6,21
30		21

Quaestiones	Theses cum Adnotationibus	
	A	B
31		2
32		3
33		1
34	A ¹	
35	A ¹ ,1 ² ,2,3 ³	
36	1 ²	
37	3 ³	
38	4 ⁴ ,5 ⁵ ,6 ⁶	
39	6 ⁶ ,7	
40	4 ⁴	
41	4 ⁴	
42	12 ⁸	
43	12 ⁸	
44	13 ⁹	
45	16 ¹² ,17 ¹³ ,18 ¹⁴	
46	19 ¹⁵	
47	25 ¹⁷	
48	27 ¹⁹	
49	31 ²²	
50		19
51	34 ²⁴	
52	33,34 ²⁴ ,35 ²⁵	
53	35 ²⁵	
54	37 ²⁷	
55	37 ²⁷	
56	38 ²⁸	
57	39 ²⁹	
58	A ¹	
59	4 ⁴ ,5 ⁵	
60	5 ⁵	4

Pojasnilo uredništva: Tu priobčena razprava je zadnje znanstveno delo prelata dr. Turka, prvega predsednika Delovnega občestva za Slovenski katoliški institut. Dne 24. aprila je rokopis odposlal uredništvu Vrednot in v pismu o njem zapisal: "Zdi se mi popolnoma logično, ako bi prihodnja številka mogla prinesiti moj prispevek o papaeževi okrožnici "Humani generis", ki je za katoliško znanost odličnega in kar epohalnega pomena. Jaz jo v originalnem latinskem tekstu dokumenta in s svojimi pripombami, prav tako v latinskem jeziku, prikazujem pregledno. ...Z mojim prispevkom bo torej zastopana v "Vrednotah" tudi teologija kot znanost, kar je seveda popolnoma prav."

Na Gospodov vnebohod 3. maja pa je nenadoma umrl, kmalu potem ko je opravil daritev sv. maše. Počiva pri San Franciscu v Kaliforniji, kjer je prebival zadnja leta.

Po odločni avtorjevi volji objavljamo obdelavo okrožnice "Humani generis" v latinskem jeziku, tako kot je bila napisana. Pripravljamo pa slovenski prevod.

ŽIVLJENJE IN DELO PRELATA DR. JOSIPA TURKA

Po ljubeznivosti papeškega delegata msgr. dr. Jagodica — poslal je Curriculum vitae iz svojega arhiva — in prelata dr. Odarja moremo objaviti življenjepis pokojnega znanstvenika. Sestavil ga je sam, ko je delegat l. 1947 pozval svoji jurisdikciji podložne slovenske duhovnike, naj mu pošljejo podatke o sebi. Spis je izvirno zasnovan in v vsem značilen za avtorja. Ponatiskujemo ga brez sprememb.

CURRICULUM VITAE

v odlomkih

Letopis ljubljanske škofije za l. 1944, str. 107:

Mons. TURK JOSIP, r. Stopiče 12-IX-1895, m. 3-IX-1922. Papeški prelat (1943), doktor bogoslovja (1923) in modroslovja (1919), sodnik cerkvenega sodišča (1923, sin. 1940), škof. cenzor (1932). Profesor teol. fak. v Ljubljani (doc. 1926, izr. 1933, r. 1938).

L. 1940/41 sem bil dekan teološke fakultete, od l. 1926 dalje upravnik knjižnice teološke fakultete in pozneje tudi član in predsednik univerzitetnega knjižničnega odbora ter član univerzitetnega disciplinskega sodišča.

V svojem univerzitetnem študiju sem imel srečo prisvojiti si dve znanstveni metodi, ki sta za globok študij zgodovine obe enako potrebni: sholastično in zgodovinsko-kritično metodo. Na osnovi obeh sem si ustvaril svojo novo, kakor jo Francozi v spodaj citiranem besedilu pravilno imenujejo — reflektivno-intuitivno metodo, ki me je privedla do velikih znanstvenih uspehov.

Imenovani dve metodi nas učita, kako je treba paziti na neznatne in komaj vidne početke dobrega in slabega razvoja. Kajti kdor početkov ne razume, tudi nadaljnega razvoja in njegovega konca ne more prav razumeti. Vse zavisi od početkov. Prva svetopisemska knjiga Stare Zaveze in zadnji evangelij Nove Zaveze se začne ta z besedo: In principio. Parvus error in principio magnus est in fine. Pa ne samo v začetku, tudi pozneje se je treba vestno varovati ne samo velikih, ampak tudi majhnih napak. Zato oznanja sv. Cerkev s sv. Hieronimom: "Et si a recta via paululum declinaveris, non interest, utrum ad dexteram vadas, an ad sinistram, cum verum iter amiseris." Jasno je, da je tudi v svetosti možno napredovati in tako do-

seči tudi heroično stopnjo popolnosti edinole po tej poti. Zato me je tudi v zgodovini vedno najbolj zanimal razvoj početkov, posebno odkar sem spoznal, da se je raziskovanje razvoja početkov pod vplivom splošnega podcenjevanja početkov tako zanemarjalo. Tako sem se z razveseljivimi uspehi pečal s početki ljubljanske škofije, s početki stiškega cistercijanskega samostana in s početki cistercijanskega reda sploh. Na koncu pa bi še rad ustvaril popolnoma novo delo o zgodovini početkov krščanstva.

V službi resnice sem se znanstveno pečal z različnimi problemi, ki sem jih obdeloval v raznih časopisih in revijah, v posebnih publikacijah (tudi pri Slovenski Akademiji znanosti) in leksikonih (Lexicon für Theologie und Kirche, Religion in Geschichte und Gegenwart, Hrvatska narodna enciklopedija in Slovenski biografski leksikon). Tako sem se pečal, če naj samo na kratko omenim: iz starega veka s problemom Trajanovega preganjanja krščanstva, o katerem bi še rad napisal nekaj zelo zanimivih spoznanj; iz srednjega veka s problemom sholastike, te njegove najbolj značilne duševne poteze, tako važne za pravilno pojmovanje srednjega veka in tudi za naš čas; iz novega veka s problemom protestantizma pri Slovencih in njemu sledeče katoliške reforme, v njenem središču s problemom škofa Hrena, dalje s problemi o početkih ljubljanske škofije in škofih Lambergu, Wolfu, Missiju in Slomšku ter s problemi novejšega krščansko-kulturnega življenja slovenskega naroda. Ob 1200 letnici pokristjanjenja slovenskega naroda sem imel na programu zanimive študije, a zdaj praznujemo ta jubilej na drug način. Kakor so se ob propadu antične kulture idealne duše umaknile iz tedanjega pokvarjenega sveta, popustile posvetno rabo in šle v puščavo, tako sem se tudi jaz umaknil s svojimi raziskavanji na hvaležno področje monasticizma. Iz problemov o početkih cistercijanskega samostana na domačih tleh v Stični na Dolenjskem so me nadaljnja moja pota skozi univerzitetno knjižnico v Ljubljani privedla na svetovni, mednarodni znanstveni forum, k problemom o početkih cistercijanskega reda sploh in srednjeveškega benediktinskega menišтва. Poleg odličnih ocen, ki so izšle o mojem delu v slovenskih in hrvaških revijah, naj na kratko navedem našim domačim ljudem neznane inozemske ocene o mojem poslednjem delu.

V nemškem jeziku (v obširnem poročilu v Zeitschrift für katholische Theologie 67, 1943, 81-88): "Die vorliegende Arbeit des Laibacher Universitätsprofessors bringt die Erstausgabe der von ihm entdeckten ursprünglichen Fassung der Charta Caritatis (CC), der auf Abt Stefan Harding von Citeaux zurückgehenden Konstitution, welche die eigentliche Grundlage der Verfassung und Organisation des Cisterzienserordens bildet. Man wusste dass Turk mit dieser Arbeit beschäftigt war, und wartete mit Spannung nicht nur in den Kreisen der Cisterzienser alter und reformierter Observanz, sondern weit darüber hinaus auf das Erscheinen dieser Ausgabe... In der slowenisch geschriebenen Einleitung behandelt T. alle Probleme, die der neugefundene Text aufwirft... Der Cisterzienserorden wird vor allem dem Herausgeber der CC I Dank wissen, dass er die Urform der so wichtigen Konstitution in einer kritisch einwandfreien Ausgabe zugänglich gemacht, aber auch mit so gediegener Sachkenntnis sie in den historischen Zusammenhang eingereiht und die Probleme herausgestellt hat, zu deren Lösung sie führt. Es wäre zu wünschen, dass die einleitenden Kapitel auch in deutscher Sprache zugänglich gemacht würden..."

V italijanskem jeziku (Marie Hyacinthe Laurent v L'Osserv. Rom. 12. maja 1946): "...Ci si permetterà dunque di riassumere qui rapidamente le conclusioni di questo studio di primo ordine che viene a portare un contributo importante allo studio delle origini di Citeaux. La pubblicazione d'uno studio così ricco..."

V francoskem jeziku pa je izšla sledeča ocena (v Collectanea Ordinis Cister-

ciensinum Reformatorum, IX. 1947, 78): (v slovenskem prevodu): "La Sectio historica je objavila na straneh 11—61 latinski prevod zelo važnega dela mons. dr. Jožeta Turka, prelata sv. stolice in profesorja ljubljanske univerze v Jugoslaviji. Izdelek ima naslov "Charta Caritatis prior." Original te važne študije je pisan v slovenščini in ga je izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Za zdaj se hočemo baviti le z odkritjem mons. Turka prvega, prvotnega teksta Chartae Caritatis. Je to nova, starejša in prvotnejša Charta Caritatis in se razikuje od kasnejše, ki je bila do odkritja g. Turka edino poznana. Znanstvenik nas seznaja, kako je prišel do tega odkritja. Je zasluga njegove refleksivno-intuitivne metode dela spričo obeh tekstov CC; prvi tekst je iz druge polovice 12. stoletja in ga je našel v univerzitetni knjižnici v Ljubljani; drugi pa je iz l. 1273 in je v centralni v Zürichu. Avtor ugotavlja na osnovi svojega podrobnega in natančnega dela, da je bila CC dvakrat redigirana, urejena; da sta torej dve CC. Prva je delo sv. Štefana Hardinga, ki jo je izdal l. 1118; druga pa je bila sestavljena brez dvoma 1. avgusta 1152 in je prav za prav delo ostalih prvih opatov. Natančna analiza besedila obeh CC, raziskavanje važnosti prvotne CC in okoliščin, zaradi katerih je bila predelana, so nad vse prepričljivi in končnoveljavno pojasnijo probleme prve dobe reda. Kolika škoda, da ni moderni zgodovinar J. B. Mahn, ki se bavi z našimi početki, poznal dela mons. Turka. Članek obravnava kritično besedilo obeh CC. Odkritje mons. Turka je zelo važno za cistercijski red, biti mu moramo res hvaležni."

Generalni zastopnik cistercijskega reda pri sv. stolici mi je (v pismu od 19. febr. 1947) pisal: "Ihr Werk wird in den Annales S. Ordinis Cisterciensis ewig aufleuchten als grundlegend und bahnbrechend."

Če najde resni znanstvenik pri svojem, čeprav napornem delu veliko užitka in veselja in ob hvaležnem priznanju tudi mnogo zadoščenja in tolažbe, vendar mora doživljati tudi neko tragiko. Najprej neko splošno, ko vidi, da hodi dejansko življenje drugo pot, kakor mu jo kaže resnična znanost. Temu tragičnemu občutku je že Platon dal izraza s svojo mislijo, da bi bilo za človeško družbo najbolje, če bi ji vladali sami filozofi. Druga tragika je v tem, če mu kdo neposredno moti njegov tako potreben mir. To tragiko je doživel Arhimed, ko je vzkliknil: Noli tangere circulos meos! Tretja tragika pa je, če znanstvenik svojo logično strogost, ki je za znanost tako potrebna, nehote prenese na svoje odnose do soljudi, čeprav ima do njih najboljšo voljo. Če se mu potem ti, na mesto da bi nanj blažilno vplivali, zoperstavijo s svojo brezobzirnostjo, se ta tragika za obe strani še poveča. To se je pripetilo tudi doktorju Mahniču.

Zato je res najbolje, če se vsi držimo zlatega nauka sv. Pavla, ki pravi: Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit (Gal 6, 1-5).

In hac lacrimarum valle, 12.III.1947.

Dr. J. T.

NAČELO ZAKONITOSTI V KAZENSKI POLITIKI FLRJ

Ker kazenska politika vsakega režima stoji na nekem določenem osnovnem pojmovanju o filozofskem temelju kaznovalne oblasti, iz katerega se izvaja namen kaznovanja, je treba, čeprav govorimo samo o nekem določenem načelu, ozreti se na to splošno stališče, v bežni primerjavi z doslej znanimi gledanji.

V gledanju na kaznovanje sta vedno prevladovali dve smeri, ki se bolj ali manj javljata v naukih posameznih šol. Prvo stališče, ki je našlo trajen izraz v klasični kazensko pravni šoli, gleda v zločin posebno pravno bitje, ki zato ni niti samo materialno niti samo moralno dejstvo, dasi je tudi to oboje. Toda ker družbenega življenja ne ureja in usmerja ne nadnaravna dobrina sama v sebi in tudi ne trenutna korist, ampak pravica posameznikov do varnosti in do občutka varnosti v družbi, je zločin kršitev pravice posameznika, če prinaša zmanjšanje občutka varnosti v skupnosti. Samo prizadeta pravica, že oškodovana ali vsaj dejansko ogrožena, je po svoji pomembnosti kriterij za razporejanje in ocenjevanje zločinov. Oblast v družbi, ki ima od Stvarnika človeške družabne narave sicer široka, a ne neomejena pooblastila, sme in mora vzdrževati v družbi red s tem, da ščiti in vzpostavlja naravne in družbene pravice članov družbe. Zaščita pravic je stvar takih ukrepov, ki brez posega v izredne interese posameznika ugodno vplivajo na člane družbe, da se vzdrže kršenja pravic posameznikov in celote. Če pa je pravica le kršena, mora oblast kolikor mogoče popolno poskrbeti za odpravo nepravilnega stanja. Neposredna škoda se navadno popravi z odškodnino, posredna ali moralna škoda, ki pomeni splošno zmanjšanje občutka varnosti in slab vzgled, pa se more odpraviti edino z naložitvijo občutnega zla tistemu, ki je škodo zakrivil. Kaznovanje tedaj, dasi je povračilno, pomeni ukrep za zaščito pravic posameznikov v skupnosti. **Ta šola, ki se sama imenuje pravna — v nasprotju s politično —, ali ontološka, postavlja v ospredje človeka, človeško osebo z njenimi pravicami, individualnimi in socialnimi, katere je dala narava ob enakih pogojih vsaki iste.** Vse osebnosti v naravnem redu izven človeka poedinca — pravne osebe in kolektiva telesa — nimajo svojega lastnega subjekta, ampak so le fiktivne izpeljave iz pravne narave poedinca. Zato so pravice in interesi družb samo interesi množstva poedincev. **To prvo stališče tedaj izvaja ves pravni nauk iz človeške narave, ki je v vseh poedincih ista in nespremenljiva, ter daje pravni vedi trdna načela, ki jih ta samo odkriva, ne pa postavlja.**

To poročilo nima namena podajati propolnega pregleda kazenske zakonodaje FLRJ. To ni bilo niti mogoče, ker niso bili dostopni vsi možni viri, in tudi ni potrebno. Kajti tudi pozneje izdani pravni predpisi, ki v poročilu navodeno zakonodajo danes dopolnjujejo, ne morejo odvzeti resničnosti našim ugotovitvam, ker se zaradi nespremenjenosti vladajočega režima tudi ni sprmenila uradna kazenska politika, čeprav so bila morda posamezna določila novelirana.

Drugo stališče, imenovano **politično**, gleda zločin samo kot zlo za družbo, ki ga je treba preprečevati. V potrebnosti preprečevanja vidi edini razlog za upravičenost kaznovanja. To je čisto načelo koristi, ki se izraža v stavku, da namen posvečuje vsa sredstva. Temu stališču je namen kaznovanja vzdrževati v družbi red sožitja, ki se z zločinom zmede. Človek mu je le sestavni del bitja družbe, iz katere edino izhajajo njegove pravice. Zato so te spremenljive in tudi poljubno ukinljive. Pri vzdrževanju reda so upravičena vsa sredstva, ki so potrebna in koristna. Kazenska ekonomija je v dinamiki sil nagiba in protinagiba. Čim močnejši je nagib za zločin, tem močnejši mora biti protinagib kazni in drugih sredstev za obrambo družbe. **Pri tem stališču je postavljena v ospredje družba, ki je edini vir pravic posameznikov.** Korist družbe je vrhovno počelo kazenske politike, ker ima družba nek trajen obstoj in interese, katerim se v vsem podrejšo interesi članov.

Družba je po tem stališču še vedno nekaj abstraktnega, kar ima svoje trajne in relativno nespremenljive znake in potrebe, zaradi česar je kazenska politika tudi tu vezana na nekatera trajna načela.

V kazenski politiki FLRJ pa vidimo zoženost političnega stališča. Ne gre namreč za trajno korist družbe in abstracto, ampak za trenutne interese dejanskega političnega delovanja vladajočega režima. Ko govorimo tu o načelu politične koristi, mislimo na tako usmeritev pravosodne veje javne oblasti, da more biti ta eno od sredstev za dosego določenih političnih ciljev. Kazenska zakonodaja FLRJ ima nalogo, da **"varuje ljudsko državo, zgrajeno na pridobitvah narodnega osvobodilnega boja, njen pravni red, njeno socialistično izgraditev..."** (I. čl. k. z.). V dosego tega namena, — varovanja take oblike države in graditve družbe v socializem, — pa je za kazensko politiko režima upoštevno samo načelo skladnosti z njegovim političnim ciljem. Temu edinemu načelu se morajo umakniti vsa druga, ki bi oblast kakorkoli omejevala. V mnogočem je sicer kazensko pravnim določilom FLRJ puščen videz, kot da stoje na podlagi že tradicionalnih sistemov in se je ta videz skušal obdržati bolj kot v sovjetski zakonodaji, ki jugoslovanskemu zakonodavcu služi za vzorec. Tako najdemo v splošnem delu kazenskega zakonika z dne 4. dec. 1947. najsplošnejše določbe, ki priznavajo stara načela, vendar pa se v posebnih določilih uveljavlja odstop od njih (n. pr. čl. 4 in 5, 16, 95 itd.). Četudi ta zakonik sam včasih odstopanja od načel določno še ne ureja, pa vsaj pušča in priznava možnost, da se to zgodi po drugih zakonih.

Taka usmeritev kazenske politike se sklada z uradnim naukom socializma o državi in pravu. Po tem nauku človek ni politično, ampak produktivno bitje in je družba le gospodarska združba. Država v današnjem smislu je orodje zatiranja gospodarsko šibkejšega razreda po razredu močnejših, patricijih, fevdalnem plemstvu ali buržuaziji. V socialistični družbi mora zato država izginiti. Vendar bo pred tem končnim stanjem nek prehod, ki bo imel vse značilnosti meščanskega političnega režima, z edino izjemo, da to ne bo oblast meščanstva, ampak diktatura proletariata. "Med kapitalistično in komunistično družbo je razdobje revolucionarnega prehoda ene v drugo. Temu razdobju odgovarja tudi politično razdobje prehoda, katerega državna oblika more biti samo revolucionarna diktatura proletariata." (Marx, Kritika programa Gotha). Ta diktatura ne trpi nobene moralne ali pravne omejitve, ampak stoji samo na sili. "Diktatura v svojem znanstvenem poj-

movanju ne pomeni nič drugega kot oblast, ki je ne omejuje nobena stvar, noben zakon; ne ovira je nobeno pravilo in temelji neposredno na nasilju... Diktatura pomeni... neomejeno oblast, ki stoji na sili, ne na zakonu." (Lenin, O državi. Doprinos k vprašanju o diktaturi). "Komunistična revolucija je najbolj radikalen prelom z vsemi tradicionalnimi razmerji lastnine: zato ni čudno, če v teku svojega razvoja prelomi na najbolj radikalen način s tradicionalnimi idejami." (Marx, Komunistični manifest). Te tradicionalne ideje so po materialističnem pojmovanju marksizma poleg filozofskih, političnih, gospodarskih, moralnih in verskih predvsem tudi pravne.

V povzetku je tedaj nauk socializma o državi in pravu tá:

1. Država je sredstvo izkoriščevalcev za tiskanje proletariata.
2. Pravo je ena od tradicionalnih idej, ki jih je treba odpraviti. "Če je vera opij za ljudstvo, je pravo še bolj." (Goichbarg).
3. Za uničenje današnje civilne družbe in za zgraditev socialistične brezrazredne družbe izvaja proletariat diktaturo.
4. Njegova oblast se ne podreja nobenim višjim načelom, ampak **se ravna edino po primernosti za dosego cilja.**
5. **Pravo je v prehodni dobi le sestav tehničnih navodil** predstavnikom ljudske oblasti. "Treba je za vedno končati z malikovanjem zakona." (Revija sov. prava, 1924.)

V takem sistemu, kjer je pravo, zlasti kazensko, samo začasno orodje za dosego dalekosežnih političnih ciljev, ni treba, da bi vladala pravna trdnost in gotovost. Nasprotno mora biti pravo vsak čas prilagodljivo trenutnim potrebam pri delu za uničenje stare družbe in graditvi nove, socialistične.

V pravnih redih svobodnih držav, kjer ima kazensko pravo namen varovati pravice splošnosti posameznih članov družbe, pa se zahteva trdnost in določnost pravnih določil, čemur najprej odgovarja načelo zakonitosti zločina in kazni: *nullum crimen nulla poena sine lege*. V tem pravilu so tri zahteve: 1. da obstoji kazenski zakon, ki opredeljuje kazniva dejanja in zanje določa kazen, 2. da so njegove opredelitve kaznivih dejanj določne in izključne in 3. da velja kazenski zakon samo za dejanja, poznejša od stopanja zakona v veljavo.

V kazenski politiki sedanjega jugoslovanskega režima se načelo zakonitosti zločina in kazni ne upošteva, kar je nujna posledica posebnega pojmovanja o namenu kaznovanja. Po klasičnem nauku je namen kazni odprava moralne škode, ki je posredna posledica kaznivega dejanja in se javlja v zmanjšanju občutka varnosti članov družbe in v slabem vplivu nanje. Odprava te posredne škode vsebuje vplivanje na krivca, da več ne izvršuje kaznivih dejanj, vzpostavitev občutka varnosti v dobrih in opozorilo k zločinom nagnjenih članov družbe. Ni pa to moralno očiščenje krivde, zadostitev maščevalnosti, poprava neposredne škode, ostrašenje državljanov ali poboljšanje zločinca. To so le stranski in navadno zaželeni učinki kazni. Ne smejo pa biti njen prvenstveni namen, tako da bi se kaznovanje usmerjalo po njih. Po kazenskem zakoniku FLRJ, katerega splošni del samo je bil razglašen dne 4. dec. 1947., (k.z.s.d.), pa je namen kaznovanja "zatiranje **družbi nevarnega** delovanja, **odvračanje** storilca od kaznivih dejanj in **preprečevanje** kaznivih dejanj storilcu; **prevzgoja in poboljšanje** storilca; splošni **vzgojni vpliv** na druge člane družbe, da bi se odvrnili od kaznivih dejanj." (2. čl.). Kaznivo pa je družbi nevarno dejanje, ki **ogroža** ali izpodko-

pava konkretno državno in družbeno ureditev in sploh pravni red, ki temelji na zvezni ustavi in ustavah ljudskih republik. (3. čl.). Tako ima kazen namen, tudi samo v posameznih primerih, odvracati dejanja, ki so samo nevarna, čeprav še ne dejansko škodljiva ohranjanju in nadaljnji socialistični graditvi "ljudske države, zgrajene na pridobitvah narodnega osvobodilnega boja." Ne gre torej za odpravo občin posledic družbi škodljivega dejanja, ampak samo za preprečevanje nadaljnjih takih dejanj. Kazen se tedaj nima za zlo, ampak kot ukrep za zaščito družbe za dobro in bi se pravilneje imenovala odredba za zaščito družbe kot v sovjetski kazenski zakonodaji. Objektivna nevarnost storilca za družbo v danem smislu je sodilo njegove zavržnosti, ne pa njegova etična krivda, ki je samo podlaga za presojo nevarnosti, in se tudi samo po nevarnosti odmerja kazen, upoštevajoč splošni namen kazni. (57. čl.)

Načelo zakonitosti pa je predmetno samo, če se kazen pojmuje kot zlo, pravično naloženo v obrambo skupnosti in v soglasju s splošno zavestjo. Njena vloga tedaj ni zgolj varovanje družbe kot enote ali kolektiva, ampak varovanje pravic splošnosti posameznikov. Z odrekanjem te vloge kazni se odrekajo tudi trajne pravice storilcem družbi škodljivih dejanj. Načelo zakonitosti pa hoče zavarovati naravne pravice tudi storilcu kaznivega dejanja in dati članom družbe gotovost, da se bodo določena dejanja preganjala in da se druga ne bodo preganjala.

V kazenski zakonodaji FLRJ se to načelo v osnovnih določilih sicer izrečno priznava. Ustava z dne 31. jan. 1946. v čl. 28. določa, da nihče ne more biti kaznovan zaradi zločinskega dejanja, razen po odločbi pristojnega sodišča in na osnovi zakona, s katerim se določi pristojnost sodišča in opredeli zločinsko dejanje. Kazni se morejo določiti in naložiti samo na osnovi zakona. Enako določa k.z.s.d. v 4. čl.: "Kaznivo dejanje se sme določiti in zanj predpisati kazen samo z zakonom." A ta določila nimajo popolne veljave. V raznih pravnih predpisih posebnega značaja najdemo odstop od tega načela v vseh treh smereh: nedoločensot in nedoločnost, veljavnost *ex post facto* in analogijo.

Takoj ob nastopu po zmagi revolucije je nova oblast odstopila od načela gotovosti prava s tem, da **ni ohranila zakonske kontinuitete**. Narodna vlada Slovenije je z uredbo z dne 15. maja 1945. odredila začasno ustavitev poslovanja sodišč, razen izrednih in vojaških. Že pred tem pa se je upošteval odlok AVNOJ-a z dne 3. febr. 1945., ki je razveljavil vse pravne predpise okupatorja in njegovih pomagačev ter tiste pravne predpise, ki so veljali na dan 6. aprila 1941., v kolikor so nasprotovali pridobitvam narodno osvobodilne borbe ter deklaracijam in odlokom raznih revolucionarnih svetov in odborov. Komentator tega odloka v "Slovenskem Poročevalcu" z dne 12. okt. 1945., št. 150., ki se mu more zlasti v prvi porevolucionarni dobi pripisovati položaj uradnega tolmača takratne politike, ugotavlja, da je glavna pridobitev narodnega osvobodilnega boja priznanje in izvajanje načela, da izhaja vsa oblast od ljudstva. Iz predpostavke, da dotedanja narodna predstavništva niso bila resnični glasniki volje osnovnih množic narodov Jugoslavije, izvaja, da so zato vsi pravni predpisi teh teles z navedenim odlokom odpravljeni, kar posebej velja tudi za splošno kazensko pravo. Uvedlo se je torej popolno brezzakonje in se s tem naenkrat ukinila vsa tradicionalna razmerja v najdoslednejši obliki. Nato je oblast počasi začela s postopnim urejanjem družbenih razmerij. Tako je šele 23. okt. 1946. bil izdan nov zakon,

ki je potrdil določbe prejšnjega odloka AVNOJ-a, a tako, da je pravne predpise, izdane med okupacijo, proglasil celo za neobstoječe, torej je odpravil za nazaj tudi vse njih učinke, predaprilske predpise pa razveljavil, nejasno sicer, s katerim trenutkom; vendar pa je glede njih določil, kdaj, pod katerimi pogoji in s kakšno učinkovitostjo se ti predpisi vendar smejo uporabljati. Razveljavil je razen tega tudi odločbe o kazenskih stvareh, izdane med okupacijo, razen tistih, ki se ne tičejo političnih kaznivih dejanj in so bile izrečene na podstavi predpisov, ki so veljali dne 6. apr. 1941. A tudi glede teh je mogel javni tožilec podati predlog, da se izda nova odločba, in ker ni rečeno, kakšna, tudi in peius. Načelu o veljavi razsojene stvari, čeprav napolitične kazenske narave, je bila s tem odvzeta veljava tudi glede izreka o pravnih vprašanjih.

V tej dobi so delovale samo kazenske komisije v navideznem sodnem postopku, brez podlage v veljavnih zakonih, ker ti takrat niso obstajali. **Za zakonito se je imelo to, kar se je ujemalo "s suvereno voljo najširših ljudskih plasti kot edinega izvora vse oblasti, torej tudi sodstva."** ("Slov. Por.", 12. okt. 1945., št. 150.). V zavarovanje te skladnosti je bil po poluradni razlagi pritegnjen k sonjenu laični element, tako da sta bila sodniku pravniku pridružena po dva sodnika laika v vseh stopnjah; organi sodstva so bili, kot vsi organi narodne oblasti, postavljeni pod stalno nadzorstvo ljudstva; višja sodišča so smela in morala izpreminjati rešitve nižjih sodišč, če te niso bile v skladu s pravno voljo naroda, in "javni tožilec, čigar naloga je v obrambi in čuvanju zakonitosti poslovanja vseh organov narodne oblasti, je steber pravičnosti..." (Prav tam). To pojmovanje zakonitosti v materialnem smislu je različno od klasičnega, ker ne zahteva nobenega od pogojev zakonitosti: ne moralne vračunljivosti, ne neoviranosti po kakem višjem zakonu, ne škodljivosti družbi in abstracto in ne obstoja prej veljavnega kazenskega zakona. Edini kriterij je bil nevarnost za ohranitev in razvijanje pridobitev revolucije. Tako ni moglo biti pravne varnosti in enakosti. Pozneje so se začeli izdajati zakoni, ki so postopoma odpravljali brez-zakonje: zakon o vrstah kazni, o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč, o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, o ureditvi narodnih sodišč, o pobijanju špekulacije in gospodarske sabotaže itd. A poleg njih je še vendar ostala večina področij, ki niso bila z zakoni izpolnjena. Za vsa ta področja je zakon o razveljavljenju pravnih predpisov z dne 23. okt. 1946. določil, da lahko prezidiji ljudskih skuščin odrede, da se uporabljajo posamezna pravila pravnih predpisov, ki so veljali dne 6. apr. 1941, in da se ta pravila tudi sicer smejo uporabljati, kolikor niso v nasprotju z ustavo FLRJ, ustavi ljudskih republik, novimi pravnimi predpisi in z načeli ustavnega reda FLRJ nasploh. A odločbe se na ta pravna pravila ne morejo neposredno opirati. (Čl. 1.—4.). S tem ta zakon za prazna področja ni določil nič novega, ker so se stara pravna pravila smiselno že prej uporabljala, kolikor niso nasprotovala novi ideologiji, ki je vsebina ustavnega reda. Šele 4. dec. 1947. je bil sprejet splošni del kazenskega zakonika, ki je stopil v veljavo 12. febr. 1948. Ta je izrečno proglasil veljavnost načela zakonitosti zločina in kazni in v 103. čl. določil, da bo do izdaje posebnega dela prezidij ljudske skupščine FLRJ dajal obvezne razlage posebnih zakonov, ki določajo kazensko odgovornost. Obstajali so namreč neenotni zakoni, razni blanketni in napotilni kazenski predpisi, ki so samo ustanavljali kazensko odgovornost ali pa se sklicevali na kak drug zakon. Ko pa ta zakonik odpravlja ali vsaj napo-

veduje odpravo nedoločenosti in nedoločnosti, pa celo sam prinaša nove nedoločnosti. Tako n. pr. ne pozna formalnega razlikovanja kaznivih dejanj po njih kolikosti (zločinstva in prestopki), govori pa o hudih in lahkih kaznivih dejanjih. Po 20. čl. n. pr. so pripravljalna dejanja kazniva le tedaj, če se pripravlja hudo kaznivo dejanje, in je odgovornost za taka pripravljalna dejanja enaka kot za storjeno kaznivo dejanje. V 59. čl. je povratak upoštevni le v primeru, če je drugo dejanje eno od hujših kaznivih dejanj. Sodišče sme storilca lažjega kaznivega dejanja oprostiti kazni, če dejanje in storilec nista več družbi nevarna. Zakon pa nikjer ne določa, katera so hujša in katera lažja kazniva dejanja. Zato sodišče to prosto presoja po splošnih načelih zakonika, tako da kolikost kaznivega dejanja oceni po stopnji trenutne nevarnosti dejanja in storilca za družbo. (57. čl.). Ta prostost more vesti do samovolje ali vsaj neenotnosti sojenja, kar je odklon od priznanja enakosti pred zakonom.

Kot in malam partem, tako pušča zakonik prosto pot za izrek o kazenski odgovornosti tudi in bonam partem. Gre tu za izključitev kazenske odgovornosti zaradi kaknega razloga, ki izključuje protipravnost dejanja, čeprav se sicer ujema z zakonsko opredelbo. Kazenska zakonodaja FLRJ se je postavila na načelo družbene nevarnosti, tako da "ni kazenske odgovornosti za dejanje, ki ni družbi nevarno." (1. tč. 3. čl. in 2. in 3. tč. 5. čl. k.z.s.d.). Ta določba je sama zase pravilna, kolikor izpoveduje, da ni kaznivosti za dejanje, ki družbe v ničemer, niti potencialno ne oškoduje, če se družba umeva že kot splošnost posameznih članov družbe, ne pa samo kot organizirana enota. Ni pa sprejemljiva, koliko implicite dopušča kazensko odgovornost že za dejanja brez neposredne škode, niti potencialne, in odklanja nujnost, da bi se za kaznivost dejanja zahtevala posredna kršitev pravic ostalih članov družbe. Tu je dovolj že sama grozeča nevarnost, kar izhaja iz določb 2. tč. 3. čl. ("Družbi nevarno je dejanje, ki **ogroža** ali izpodkopava državno in družbeno ureditev...") in iz 1. čl. k.z.s.d. ("Kazenska zakonodaja FLRJ ima nalogo, da... varuje ljudsko državo... ter osebo in pravice njenega državljana pred dejanji, **nevarnimi za družbo**"). Kot je ustanovljena kazenska odgovornost za dejanja, ki so družbi samo nevarna, čeprav še ne škodljiva niti pravici posameznika niti občutku varnosti v družbi, tako je tudi izključena kazenska odgovornost za dejanja, ki so že povzročila neposredno in posredno dejansko škodo in so taka, kakor jih zakon opredeljuje, pa se v smislu 2. tč. 3. čl. k.z.s.d. morejo imeti za družbi že nenevarna. Tako je možno oprostiti vsako dejanje, ki je tipizirano v kakem kazenskem zakonu kot kaznivo, če je storjeno zaradi graditve socialističnega reda družbe, ker obstoječi družbi, taki kot je in taki kot naj bo, ni nevarno, ampak koristno. Pojem pravnosti in protipravnosti v kazenskem pravu FLRJ torej ni niti subjektivističen, ker sodnik ne išče opravičujoče razloge v svoji lastni vesti, niti pozitivističen, ker se priznava pojem materialne protipravnosti. Pač pa se precej približuje objektivistični teoriji kulturne norme, po kateri je pravni red določen red kulture in je protipravnost v kršitvi obstoječih, uradno priznanih kulturnih norm (Kulturwidrigkeit, po Maxu E. Mayerju). Če je tedaj v FLRJ uveljavljena, vsaj po uradnih kulturotvornih činiteljih, socialistična kultura (1. čl. k.z.s.d.), potem ni protipravno, kar se sklada s to kulturo, njeno metafiziko, etiko, človečanskim čutom itd. Poluradni komentatorji k.z.s.d. hvalijo tako materialno koncepcijo kaznivega

dejanja, ker da v nasprotju s formalističnim pojmovanjem razkriva njegovo pravo vsebino. Toda ko tako zakonik govori o tem, ustvarja samo videz zakonitosti, dejansko pa daje le najsplošnejše napotke organom za odstranjevanje ovir pri zasledovanju ciljev uradne politike. Komentatorji dalje sami izjavljajo — so verodostojni tolmači namenov zakonodavca, ker so bili člani zakonodajnega sveta ljudske skupščine FLRJ in je komentar izdal v slovenskem prevodu Uradni list LRS —, da taka materialna koncepcija kaznivega dejanja razkriva njegovo razredno vsebino, služi za ocenjevanje družbene nevarnosti in primerno odmero kazni ter slednjič "daje možnost, da se ognemo vseh formalističnih, abstraktnih in nespremenljivih kriterijev pri ugotavljanju kazenske odgovornosti, ker ta koncepcija podreja družbeno nevarnost zakonom družbenega razvoja." (Komentar s.d.k.z., str. 23.). To pa pomeni odstopanje od določnosti zakona.

Druga vrsta kršitve načela zakonitosti je **vzvratna veljava kazenskega zakona** ali njega posameznih določil. Načelo o nevzvratnosti izhaja iz pojmovanja kaznivega dejanja kot pravnega bitja, harmonične disonance med dejanjem in zakonom. Če ni kazenskega zakona, je dejanje lahko moralni greh in naravni zločin proti družbi, a ne kaznivo dejanje. Za obstoj tega pravnega bitja je torej potreben obstoj istočasno veljajočega kazenskega zakona, ki dejanje prepoveduje in zanj predpisuje kazen. Če je to podano, pravno bitje ostane tako, kot je bilo, tudi če se zakon pozneje spremeni. Torej *numquam ex post facto crescit praeteriti criminis aestimatio*. Pač pa novi milejši zakon ovira uporabo prejšnjega strožjega zakona. Odstopanje od načela nevzvratnosti najdemo pri revolucionarnih in totalitarnih režimih. Tako je bil v nacistični Nemčiji van Lubbe obsojen na smrt zaradi požiga Reichstaga po zakonih z dne 29. marca in 4. apr. 1933., izdanima pozneje za ta primer. Jakobinska vlada prve francoske revolucije je prepuščala izrednim sodiščem pravico "*de prononcer la peine... contre les auteurs de crimes et délits contre la sûreté de l'État... qui ne sont pas prévus par le Code pénal.*" Isto nahajamo tudi v sovjetskem pravu.

Tudi v FLRJ se načelo o nevzvratnosti kazenskega zakona ne priznava. Zakon o razveljavljenju pravnih predpisov razveljavlja in ukinja pravne učinke kazenskih odločb, izrečenih med okupacijo po predpisih okupatorjev in njih pomagačev, a vendar določa, da sme pristojni državni organ na predlog javnega tožilca izdati novo odločbo kakršne koli narave. Pri tem se pa ne bo opiral na tedanje predpise, ker se imajo za sploh neobstoječe, ampak na zdaj veljavne pravne predpise, ki jih uporabi za nazaj, tudi v storilčevo škodo. Po besedilu tega predpisa je možno celo, da se po avtomatično razveljavljeni oprostilni sodbi izda nova obsodilna sodba. K.z.s.d. načelno določa, da se odgovornost za kaznivo dejanje določi po kazenskem zakonu, ki je veljal ob storitvi dejanja, in da se novi zakon uporabi tudi za dejanja, ki so bila storjena, preden je dobil veljavo, če odpravlja kazensko odgovornost ali omiljuje kazen. Vendar obenem izrečno dopušča možnost, da se uporabi za nazaj novi zakon, ki ustanavlja kazensko odgovornost ali določa strožjo kazen, če ima ta zakon sam o tem posebno določbo (3. tč. 95. čl.). To izjemno določilo, ki kaže na kazensko politično stališče režima FLRJ, niti ni nasprotno besedilu določila ustave, ki jamči samo, da se kaznovanje vrši po zakonu, ki predpisuje postopek, opredeljuje kaznivo dejanje in določa kazen. (Čl. 28.). Ni pa izrečnega določila, da bi zakon

FRANCE AHČIN:

SV. JOŽEF

moral veljati že ob času storitve kaznivega dejanja, kot določajo ustave svobodnih držav.

K.z.s.d. določa v 104. čl., da se ta zakonik uporabi tudi za kazniva dejanja, storjena po 6. apr. 1941., o katerih še ni izrečena pravnomočna sodba. Gre tu za novo določanje kazenske odgovornosti, vrsto in mero kazni, štetje zastaranja itd., neglede na to, ali so nova določila za storilca kaznivega dejanja milejša ali strožja. Tudi v zadnjem primeru se uporabi ta zakonik, ker je določilo 104. čl. glede na splošno določilo 95. čl. posebnega značaja. S tem se ustanavlja na novo kazenska odgovornost za nazaj, n. pr. pripadnikov združb, delujočih med okupacijo, ki so bile takrat po sedanjem pojmovanju zločinskega značaja, za dejanja katerega koli sočlana in brez lastne udeležbe.

Naslednji pojav odstopanja od načela zakonitosti zločina in kazni je **uporaba analogije**. Gre tu za inkriminacijo posebnih dejanskih stanov, ki se ujemajo z zakonskimi obćimi dejanskimi stani že po podobnosti svojih znakov, ne šele po istosti. Ni pri tem mišljena analogična interpretacija zakona, ki je le široka razlaga, katero posebno zakonsko določilo v posameznih primerih samo zahteva. Gre tedaj za tako imenovane vrzeli v pravu, za supsumpcijo takih ravnanj, ki v kazenskem zakonu niso povsem opredeljena, pa se po sličnosti znakov z zakonskimi opredelbami more domnevati, da bi zakonodavec tudi taka ravnanja inkriminiral, če bi jih predvideval, ali da jih je hotel že s tem inkriminirati. Uporaba analogije v materialnem kazenskem pravu je predmet mnogih razprav in so v znanosti o tem nesoglasja. To je našlo izraza tudi v različnosti v posameznih zakonodajah. Uporaba te analogije je z večjimi ali manjšimi omejitvami uvedena v danskem, kubanskem in sovjetskem pravu, veljala pa je tudi v nacističnem nemškem in pred ustalitvijo *Cas Low* in *Common Low* v angleškem pravu. Tendencia k uporabi materialno kazensko pravne analogije pa se opaža v praksi francoskih in japonskih sodišč. Velika večina zakonodaj pa jo zavrača, tako tudi večina posameznih avtorjev in zlasti odločno zadnji veliki pravniški kongresi. Zavrača se ta analogija iz pravno filozofskih in političnih razlogov. Če ustava določa, da je zaščitená svoboda poedinca, pomeni to, da je človeku svobodno vse, kar mu ni izrečno prepovedano. Ker pa ne-prepovedanega, tedaj svobodnega dejanja ni mogoče po pravici očitati, velja, da ne sme biti kaznivo tisto dejanje, ki ni z nobenim kazenskim zakonom določno prepovedano. Uporaba analogije je torej v ustavnih redih, ki jamčijo osebno svobodo, protiustavna. Zavręi je trditev, da je analogija le interpretacija zakona. Interpretacija je ugotavljanje volje zakonodavca, izražene določno v zakonu, torej je iskanje tega, kar je v zakonu, analogija pa se tiče tega, kar je izven zakona. Uvedba analogije v materialnem kazenskem pravu je odprava pomembnosti tipičnosti kaznivega dejanja, tako da opredelbe kazenskih dejanskih stanov služijo le kot tehnični pripomoček, a brez lastne politične učinkovitosti, ker v njih ni gotovosti.

Kazensko pravo FLRJ sprejema analogijo s 3. tč. 5. čl. k.z.s.d., po katerem je kazenska odgovornost "podana za táko družbi nevarno dejanje, ki sicer ni izrečno določeno v zakonu, pa se po podobnosti svojih znakov ujema s kaznivim dejanjem, ki je v zakonu izrečno določeno. V takem primeru se podlaga za odgovornost in meje kaznivosti določijo po predpisih za tisto kaznivo dejanje, po katerega znakih je bila ugotovljena kazenska

odgovornost." Res je, da je bila s tem zakonskim določilom odpravljena široka uporaba kazenskih zakonov tudi na druga dejanja, ki so sploh podobna določenim dejanjem, kot je to dopuščal zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo v 3. tč. 3. čl. in zakon o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže v 15. tč. 5. čl. Vendar pa ni res, da bi uporaba analogije po 5. čl. k.z.s.d. služila krepitvi zakonitosti jugoslovanskega pravnega reda in zakonitosti dela organov, pristojnih za kazenski pregon, kot to trdi poluradni Komentar s.d.k.z. Ta določba je sicer omejila neomejeno prostost pri ocenjevanju dejanj, ki so utegnili biti družbeno nevarna, a je obenem uzakonila kazenski pregon za dejanja, ki v kazenskih zakonih niso izrečno opredeljena. Očividno je torej odstop od načela formalne zakonitosti. Pristojna oblastva ocenjujejo dejanja glede na družbeno nevarnost, poslužujoč se pri tem ocenjevanju zakonskih določil ne kot normativnih formul, danih vsem, ampak le kot širokih navodil oblastvom pri sicer prosti oceni. Ker so v načelu možni zakoni z veljavnostjo za nazaj, je tedaj mogoče kaznovati zaradi preteklih dejanj, ki niso bila niti ob storitvi niti niso ob sojenju določena kot kazniva. Kaznivost dejanj se more torej določati že samo po politični primernosti, ne po nespremenljivi pravičnosti, zakoni pa dajejo sodniku le tehnična navodila za oceno nevarnosti dejanj in njih storilcev.

Sploh je opaziti v k.z.s.d., da splošno postavljenemu načelu vedno nasprotuje kako določilo posebnega značaja, ki odvzema načelu absolutno veljavo. Za kazensko odgovornost se zahteva obstoj vzročne zveze med storilčevim ravnanjem in družbi nevarno posledico (10. čl.), torej je posledica nujna; pripisuje pa se polna odgovornost že za pripravljalna dejanja (20. čl.), pri katerih ne nastopi neposredna posledica, niti se ne pokaže nedvoumno nevarnost dejanja, ampak morda le nevarnost storilca. Kljub določeni zakonitosti, torej gotovosti pri izrekanju kazni (1. tč. 29. čl.), je dopustna istočasna naložitev vseh možnih stranskih kazni: izgube državljan-
skih pravic, izgube čina, prepovedi opravljanja poklica, navzgor neomejene denarne kazni, kar po prisilni izvršbi more pomeniti zaplembo vsega premoženja, in kazni poprave škode (2. tč. 29. čl.). Kot temelj kazenske odgovornosti se priznava subjektivna krivda naklepa ali malomarnosti (11. čl.), ustanavlja pa se kazenska odgovornost pravnih oseb (16. čl.) in odgovornost organizatorjev in vsakega od pripadnikov združb za vsako storjeno kaznivo dejanje, ki izvira iz zločinskega načrta delovanja take združbe (27. čl.).

Spričo tega v kazenski politiki FLRJ ni mesta za vprašanje zakonitosti inkriminacije. Za kazensko odgovornost ni nujna ne moralna vračunljivost, ne družbena škodljivost, ne določna prepoved v kazenskem zakonu in ne preprečuje je obveznost po kakem višjem, moralnem ali religioznem zakonu. Zadostuje, da je dejanje, inkriminirano ali ne, le družbi nevarno glede na trenutno stopnjo razvoja.

Pozitivnim pravnim pravilom je s tem odvzeta garancijska funkcija, tako glede zakonodavca samega, kot glede pravosodstva in uprave. **Zakon tako ni temelj pravne varnosti, ampak popolnoma giblivo orožje v rokah nosilcev dejanske oblasti, ki imajo v vsakem primeru možnost postopati po lastni ali višji presoji primernosti glede na stopnjo kolektivizacije družbe in odpora proti njej.** To pa ni več čisto pravosodje kot ločena veja oblasti, ker se vloga pravosodnih oblastev meša z vlogami zakonodajnih in upravnih, kar pomeni

korak nazaj v absolutizem. Obstoje ustave in zakonov, čeprav v vajeni zunanji obliki, še ne dokazuje, da sta zavarovani svoboda in pravica, ker njihova notranja vsebina, povečini prikrita in še bolj prikrivana po poluradnih komentarjih, podira vso njihovo navidezno veljavo. **To pa pomeni resnično zanikanje prava, ki je činilec reda v družbi in zato glavni element civilizacije. Družba, ki ji vlada tak sistem, je ponižana na gmoto stvari brez lastnih pravic, po katerih je človek človek.**

BOŽIDAR FINK

**EL PRINCIPIO DE LEGALIDAD EN LA POLITICA
CRIMINAL DE LA REPUBLICA FEDERATIVA
POPULAR YUGOSLAVA.**

(RESUMEN)

La política criminal en la República Federativa Popular Yugoslava (FLRJ) se basa exclusivamente sobre el principio de la conveniencia política, sin tener en cuenta el bienestar de la sociedad in abstracto y con referencia, únicamente, al tipo de aquella surgida de la revolución comunista de 1941-45 y en miras a la total socialización que se persigue.

Tal orientación se halla de acuerdo con la doctrina socialista acerca del Estado y el Derecho. Sabido es que según ella, y durante el período transitorio hacia la sociedad sin clases, el Poder pertenece al proletariado que se sirve del Derecho como instrumento de su dictadura.

En tal sistema ideológico, el principio de la legalidad del delito y de la pena no tiene lugar. Realmente, en FLRJ la máxima *nullum crimen nulla poena sine lege* no es reconocida sino en parte, dado que no siempre es necesaria la ley penal ni su certeza para imponer el castigo, se da el caso de leyes penales retroactivas y se admite la analogía en el Derecho penal sustancial.

En el primer período, terminada la revolución en el 1945, no había legislación alguna, ya que fueron dejados sin efecto, por simple decreto, todos los ordenamientos legales vigentes. — La legalidad era entonces, como lo es en la actualidad, la concordancia de los pronunciamientos judiciales y los de todas las ramas del Poder Público con la "voluntad soberana del pueblo, única fuente de autoridad".

Los principios básicos del Derecho Penal recién se establecieron formalmente en 1948, año en que entró en vigencia la parte general del nuevo Código Penal. Quedó todavía sin ordenar casi todo el amplio campo de la actividad humana, aunque la ilimitada aplicación de leyes especiales — de alcances insospechados merced a su extensión por vía de simple similitud con las figuras delictivas previstas — no dejaron sin represión actividad

alguna.— El mismo Código Penal quedó también incierto en muchos importantísimos puntos.

El Código Penal prevé la posibilidad de promulgar las leyes penales con efectos *ex post facto*, a lo que estrictamente no se opone la Constitución Nacional. — Además, el mismo código se aplica a los delitos ejecutados durante la ocupación enemiga, lo que de suyo importa retroactividad. Además se hace posible la inimputabilidad de los hechos ilícitos de los que son responsables elementos pertenecientes a las fuerzas revolucionarias.

Al mismo cuerpo legal se ha incorporado el empleo de la analogía, lo que si bien ha contribuido a limitar la aplicación extensiva que de algunas leyes se hacía en relación con hechos simplemente similares a los definidos, también ha legalizado el apartarse un tanto del estricto acatamiento de tales definiciones.

También *in bonam partem* se desvía de la legalidad, pues no hay responsabilidad penal por las acciones que no importan la peligrosidad social o bien que hasta el momento de pronunciar la sentencia hayan perdido tal peligrosidad.

Tampoco las penas son ciertas para el Código. De muchas especies, la mayoría de las penas pueden acumularse con las penas generales, de tal modo que para un mismo delito puede aplicarse al reo hasta nueve distintos castigos. — Entre las penas accesorias figura la multa, cuyo máximo queda ilimitado.

Aunque las leyes penales que hoy rigen en Yugoslavia presenten, en sus normas más generales, el aspecto de la legalidad, en realidad se apartan de ella, subordinándose el orden jurídico positivo a la norma rectora de lo conveniente para el desenvolvimiento socialista de la comunidad.

JOŽE OSANA
MUSICA PERENNIS

II.

RAZVOJNA STALNICA GLASBE JE ČAS

Bistvo glasbe smo prikazali s treh strani ter ga podali v opredelbi, opirajoč se na fizično in metafizično bistvo. V opredelbi je glasbeni čas "differentia specifica", po kateri se loči glasba od vseh ostalih umetnostnih strok. Kot umetnost estetskega oblikovanja časa ima namreč za svoje prvo, večnostno pravilo meriti (modulari), t. j. s pomočjo zvočnega slapa ter njegovih zvočno časovnih mer zajeti človekov življenjski čas ter mu podeliti prikladne mere. Zato je glasbeni čas razlog umetnostne avtonomnosti glasbe, ker je predmet njenega oblikovanja.

Vprašanje fizičnega bistva glasbe pa je treba podpreti z zgodovinskimi dejstvi.

Analiza je pokazala v glasbi tri stalnice, ki sodelujejo pri nastanku vsake glasbene zamisli: zvočni slap, čas in smoter. Vse tri imenujemo stalnice zato, ker si je nemogoče misliti glasbo brez katerekoli teh treh, ter so zato stalne v vsakem glasbenem organizmu. S tega vidika so vse tri stalnice enakopravne, nepogrešljive in enako važne, čeprav je že v njih opaziti, da obsegata pravo, ožjo problematiko glasbe le zvočni slap in čas.³⁴

Med tema dvema stalnicama pa tudi zvočni slap ni stalnica, v kateri bi se kazala osrednja glasbena problematika, ker je mnogo razlogov, ki mu odvzemajo prvenstveno važnost med stalnicami.

Predvsem je slap bistveno odvisen od okusa, glasbil in tehnike, torej činiteljev, ki so izredno nestalni bodisi iz subjektivnih ali tehničnih razlogov.

Okus, ki vpliva na oblikovanje slapa, se kaže v raznih slogih: pojavi slogov pa se med seboj izključujejo in si nasprotujejo ter a priori ne pripoznavaajo kake razvojne vrste. Saj se praviloma nastanek novega sloga opravičuje z zanikanjem predhodnika.

Prav tako niso glasbila, ki se jim mnogokrat pripisuje toliko pomembnost, znak prvenstvene vloge slapa v glasbi. Popolnost glasbila ni znak popolnosti glasbe. Bachova glasba na primer prav nič ne pridobi v izvedbi na modernih električnih orglah in nič ne izgubi, izvajana na starih mehaničnih. Njena popolnost je drugje. Vsekakor je napredek v izpopolnjevanju glasbil zelo važen, tudi večkrat zelo močno vpliva na zvočni slap — a bistvenega problema glasbe ne zadene tako, da bi bila glasba popolnejša s popolnejšim glasbilom, ter da bi glasba sama napredovala z napredovanjem tehnike v izdelovanju glasbil.

Tudi tehnika izvajanja ni merilo glasbene popolnosti ali njen bistveni problem. Na eni strani zavisi od raznih fizioloških in psiholoških činiteljev,

³⁴ G. Brelet, *Le temps musical*, str. 32: La musique n'évoque qu'elle même, c'est-à-dire le son et le temps. — Ibid. str. 546: La musique est irrémédiablement enfermée dans le son et dans le temps.

na drugi strani pa je potrebna le relativna stopnja popolnosti — kakor jo že konkretna glasba zahteva, ne da bi bila glasba sama po sebi kaj oškodovana z manjšo ali da bi pridobila z večjo tehnično izvajalsko popolnostjo. Vsekakor seveda mora biti tehnika na toliki stopnji popolnosti, da dopušča adekvatno umetniško interpretacijo.

Vidimo torej, da je slap kot stalnica sicer nepogrešljiva prvina v glasbi, da pa ni stalen v tem smislu, da bi v razvoju glasbenega snovanja nudil neko stalno neizpremenljivost in nepretrganost, v tej pa stopnjo napredka, iz katerih bi mogli spoznati nek splošni smoter, h kateremu bi težil nek splošen celotni razvoj. Razvoj je namreč značilnost zapadnoevropske glasbe.

Orientalška glasba in glasba drugih kultur se zdi razvojno kakor skrepenela ter služi v zgodovinskih izsledkih kot primer najprimitivnejše glasbene stopnje. To dejstvo dopušča hipotezo, da v orientalski glasbi kljub prvenstveni vlogi praksa ni posvetila osrednjega zanimanja času. Zato je razvoj obstal na najpreprostejši stopnji, ker se osredotoča zanimanje teh glasbenih kultur na oblikovanje zvoka, t. j. slapa in ne časa. Ker je čas nepogrešljiva stalnica, je stalnica tudi v tej glasbi, a se omejuje le na značilne kratke melodične formule, ki se neskončnokrat ponavljajo, vedno v malo variirani obliki: pri tem pa se skuša zvok napraviti čim bolj zanimiv z raznimi, za naša ušesa čudnimi artikulacijami glasu v grlu ali nosu, družec vokale s petjem na konsonantih l, r, n itd., ker se ta glasba prvenstveno omejuje na petje in uporablja glasbila zgolj v spremljevalne namene v enoglasni, heterofoni obliki.

Prvenstveno važnost tedaj po vsej pravici moremo pripisovati tisti stalnici, katere prvenstvo potrjuje razvoj zapadnoevropske glasbe, v kateri edini na svetu opazujemo razvoj.³⁵ S tem bomo rešili vprašanje fizičnega bistva glasbe z druge, zgodovinske strani, ki bo tako potrdila pravilnost pojmovanja metafizičnega in logičnega bistva glasbe. Od stalnic nam je preostal le čas kot tista stalnica, o kateri sodimo, da je razvojna.

Zvočni slap se nujno raztegne v naš življenski čas, ga zajame v ritmično celoto, ki jo imenujemo "glasbena oblika", obenem pa nas prisili, da skladno z naravo zvoka ta čas doživljamo v ritmično smotrno oblikovanem zaporedju, ki je vprav po tej smotrni določnosti naperjeno na naše čustvovanje, ter se meri s časom mnogo bolj neposredno kot višji psihični deji.³⁶ Zato so glasbena — časovna — čustva v neposredni zvezi z ritmiko glasbene

³⁵ G. Brelet, *Le temps musical*, str. 159: La musique orientale n'a pas d'histoire: étrangère à tout développement vivant, elle reste irrémédiablement figée en ses formes primitives. La musique... européenne, au contraire, se caractérise par l'ampleur et la rapidité de son développement historique, et par son pouvoir même de croissance, sa faculté de se renouveler et de s'enrichir tout en restant fidèle à son essence.

³⁶ D. Nys, *La notion de temps*, str. 97, 98: Le temps peut-il mesurer nos actes psychiques? Il s'agit des activités propres à la vie animale, telles les sensations, les appétitions et cette catégorie d'actes appelés généralement aujourd'hui émotions, nul doute, que tous ces actes constituent un champ d'application de la mesure temporelle. Quelle que soit leur supériorité sur les activités du végétal et du minéral, ces actes psychologiques dépendent essentiellement de la matière et doivent par conséquent en épouser le caractère quantitatif. D'ailleurs, la conscience elle-même constate une véritable succession, un développement progressif dans les phases de leur

oblike, ki zajema celoto glasbenega časa ter zahteva ta čustva kot nujno dopolnilo, sicer ostane glasbena oblika prazen zvočno časovni shema. Vendar glasbena čustva kot taka niso glasbena prvina niti del glasbene oblike, marveč njena posledica in dopolnilo.

V glasbeni obliki nam je tedaj dan glasbeni čas, zato je naša naloga raziskati razvoj glasbene oblike glede na njeno razvojno zakonitost. Konkretna glasbena oblika je podana v zvočno časovnem načrtu zvočnega slapa, ki jo imenujemo partitura. Njena razporejenost je oblikovitost glasbenega časa, zajetega v zvočni slap, kakor se nam javlja v izvedbi glasbe. Če bomo mogli razbrati iz ohranjenega gradiva glasbenih partitur smiselni razvoj zapadnoevropske glasbene zgodovine, bomo upravičeno trdili, da je bil v zgodovinskem razvoju središče zanimanja čas, in s tem dejstvom odločilno podprli naše predhodne trditve.

Glasbena zgodovina, ki mora zaradi pregleda nujno razporediti dvatisočletni razvoj zapadnoevropske glasbe v obdobja, se opira — ne da bi iskala kako zakonitost razvojne stalnosti časa, ker to ni njena naloga — na posebnosti v pojavih glasbene prakse ter na ustrezne novosti ali značilnosti v glasbeni obliki, katerim je nedvomno iz utemeljenih razlogov treba prisoditi največjo važnost in gotovo prednost pred splošno zgodovinskim ali umetnostno primerjalnim vidikom, ki doslej nista pokazala pravih uspehov.

G. Adler kot eden najpomembnejših sodobnih glasbenih zgodovinarjev se je bavil tudi s tem, razmeroma zelo važnim problemom ter je iz njegovega naziranja razvidno, da se zaveda težav in nevarnosti, zvezanih s primerjanjem glasbenega razvoja z umetnostno zgodovinskega ali splošno glasbenega vidika.

Poudarja namreč svojskost glasbeno slogovnih pojavov ter se mu zdi najprimerneje, da glasbeni zgodovinar ostane čim bolj neodvisen ter se opira izključno na glasbeni vidik, pri tem pa previdno upošteva splošne idejne tokove bodisi v umetnostni, bodisi v splošno kulturni zgodovini.

Svoje stališče do primerjanja glasbene zgodovine z ostalimi umetnostmi opira na znano Heglovo pojmovanje glasbe kot "tekoče arhitekture" in arhitekture kot "skrepenele glasbe", povsem pravilno poudarja samosvojo razvojno pot glasbenega razvoja ter upravičeno svari pred samolastnim primerjanjem arhitekturnega in glasbenega razvoja kljub analogijam in sorodnostim.³⁷ Če bi mogli doslej sprejeti njegove poglede, pa nikakor ni mogoče sprejeti njegove praktične aplikacije, ki jo podaja takoj po nave-

formation. Bien que leur nature qualitative ne nous permette pas de leur attribuer une évolution identique à celle du mouvement local, on y distingue néanmoins une quantité intensive, un continu réel qualitatif comportant de degrés et soumis partout à la mesure temporelle... La vie psychique comprend encore d'autres activités, caractéristiques de la vie rationnelle, notamment les actes de penser et de volition. Considérés en eux mêmes, pareils actes spirituels ne présentent plus aucune note distinctive de la durée temporelle; mais il existe des relations intimes entre nos activités intellectuelles et nos activités sensibles... Le temps mesure donc les actes psychiques supérieurs mais indirectement.

³⁷ G. Adler, Handbuch der Musikgeschichte, str. 62: Zwischen Bau- und Tonkunst bestehen innere Uebereinstimmungen. Die Bezeichnung von der gefrorenen Musik für Architektur und der flüssig gewordenen Architektur für Musik sind tief be-

denih načelih in ki jo v malo ali nič spremenjeni obliki najdemo pri vseh glasbenih zgodovinarjih in muzikologih, ki se bavijo s tem vprašanjem.

Temelj njegovi primerjavi je nevzdržna trditev, da se idejni tokovi dobe na isti način in v analogni obliki kažejo v vseh istodobnih umetnostnih pojavih.

Istodobnost umetnostnih strok namreč še ni jamstvo, da so vse umetnostne stroke vsaka zase na isti razvojni stopnji, kar bi edino moglo biti primerna podlaga primerjanju. Kajti če stopnja razvoja ni ista, tudi slogovno ni mogoče najti utemeljenih analogij in popolnosti, marveč le kako podobno črto, ki ima bolj ilustrativen kot pa dokazen značaj. Niti v likovno umetnostnem krogu samem ni slogovne istodobnosti,³⁸ kar pomeni, da je nemogoče govoriti o razvojni istodobnosti v celokupnosti umetnostnih strok.

Razvidno je tedaj, da za tako primerjavo ni pravega temelja. Zato je že trditev,³⁹ da dobi gregorijanskega koralu ustrezna doba romanske arhitekture, popolnoma nesprejemljiva, ker povsem prezre umetnostno arhitekturni pojav starokrščanske bazilike — prvo arhitekturno razvojno stopnjo — ter primerja gregorijanski koral — nesporno prvo glasbeno razvojno stopnjo — z drugo razvojno stopnjo arhitekture, romaniko. Zato je naravno, da je tudi primerjava z gotiko enako dvomljiva ter zadene — kakor Adler sam pravi — na vsakovrstne težave že v renesansi.

Primerjavo z barokom skuša Adler opravičiti z nedoločnostjo pojmovanja arhitekturnega baroka. Po tem pojmovanju naj bi bil J. S. Bach predstavnik glasbenega baroka.⁴⁰ Drugi avtorji pa pojmujejo Bacha kot pred-

gründet. Jedoch treten im Lauf der Zeiten die geistigen und seelischen Hauptströmungen in den einzelnen Künsten nicht immer in gleicher Art und auch nicht in völliger zeitlicher Uebereinstimmung in die Erscheinung... Und die Tonkunst geht ihren eigenen unabwendbaren Weg... Deshalb ist die unbeschränkte Uebertragung der chronologischen Stilbewegungen der Architektur auf die Musik ein gefährliches Unterfangen.

³⁸ F. Stelè, *Architectura perennis*, str. 182: V okviru zahodnoevropske umetnosti se namreč opaža tudi zelo značilna časovna zaporednost, po kateri arhitektura, kiparstvo in slikarstvo spoznavajo svoj pravi smisel in ga končno formulirajo v obliki, ki je značilna za to kulturno razdobje. Prva se namreč zave in svoj problem z veljavnostjo za dva tisoč let formulira arhitektura v cerkveni baziliki. Sledi ji šele skoraj po tisoč letih kiparstvo, ki najde pot k svoji problematiki z romansko-gotsko plastiko. Zadnje je slikarstvo, kateremu jasno pot nakaže šele Giottov čas (zač. XIV. st.).

³⁹ G. Adler, *Handbuch der Musikgeschichte*, str. 62: Der Choralperiode entspricht die romanische Baukunst, der Entwicklung der Vielstimmigkeit bis zum 16. Jahrhundert die polygonale Gotik. Die Bezeichnung der Renaissance begegnet schon allerlei Schwierigkeiten und Unsicherheiten.

⁴⁰ G. Adler, *Handbuch der Musikgeschichte*, str. 63: Begriff und Entstehung des Barock in der Architektur sind bis heute nicht völlig, nicht einwandlos geklärt. Da tritt bei dem Vergleich mit der Musik das Gefühlsverständnis ein. Als Gegenstück zur Hochrenaissance tritt gleichzeitig — immer entwickelt sich ein neuer Stil neben und aus dem anderen — die polychore, die vielhörige, und die koloristisch sich sättigende (akustisch-perspektivisch sich abstufoende und in Uebergängen sich ausgleichende) Richtung in den Vordergrund — ein Seitenstück zum Barock der bildenden Kunst. Diese Bewegung erreichte in der Musik den Höhepunkt und ihre

stavnika glasbene gotike (V. Ukmar i dr.), podčrtavajoč njegove "gotsko" slogovne značilnosti. Kljub "oživitvi gotike v baroku", o kateri govori umetnostna zgodovina, pa tudi ne moremo pritegniti, da bi bil Bach glasbeni barok in gotika obenem.

Poseben problem zapadnoevropskega glasbenega razvoja je večglasje (vokalna polifonija). Večglasje v tej obliki, kakor ga poznamo v našem glasbeno kulturnem krogu, se ni pojavilo v nobeni drugi glasbeni kulturi: zato je bilo kot najznačilnejša karakteristika neprestano predmet zanimanja. Splošno prevladuje mnenje, da je večglasje nastalo iz želje po večjem zvočnočutnem ugodju kot slučajen pojav, ki se je šele pozneje uzakonil.⁴¹ Ne samo, da si je težko misliti, da bi tako sistematično urejena sestava vokalnega kontrapunkta in njegova stroga pravila mogla biti posledica napak in slučajja — ker ni v tem zadostnega razloga za tako neumorno razvijanje glasbene prakse v to smer —, marveč je povsem neverjetno tudi, da bi zvočnočutno ugodje raslo v premem sorazmerju s številom sočasnih zvokov in glasov, kar jasno vodi v absurdnost.

Vidimo torej, da vsebuje razvoj zapadnoevropske glasbe mnogo odprtih vprašanj, katerim bi mogli nedvomno najti odgovorov v razvojni stalnici. Pri našem raziskavanju razvojne stalnice v zgodovini razvoja glasbene forme se bomo opirali na čisto glasbeno zgodovinsko periodizacijo,⁴² ki nima nič opraviti z raznimi hipotetičnimi slogovnimi in idejnimi primerjavami ter jo priznava tudi glasbeno teoretična veda.

1. Fr. Stelé je načel problematiko likovne umetnosti z vidika stalnic kot vprašanje, ki ga je bilo treba rešiti v nujni zvezi z uvodom v umevanje

abgeklärte Vollendung in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts,... so erreicht die vorhingenannte Richtung unüberschreitbare Vollendung in den Werken von J. S. Bach und G. F. Händel.

⁴¹ J. Mantuani — A. Dolinar, Zgodovina katoliške cerkvene glasbe, Ljubljana 1938, str. 33: Kako je prišlo do tega, da so začeli peti na več glasov istočasno, je težko povedati. Bržčas je pokazal pot do večglasja slučaj, ki je privedel opazujočega človeka na več važnih izumitev. Morebiti je bil recimo v meniškem zboru mož brez dobrega muzikaličnega posluha in ni zadel tona, ki so ga peli ostali. Čula sta se torej na istem mestu in istem zlogu dva različna tona. Bilo je sicer napačno, a poslušalcem je ugajalo in, ker se jim je zdelo lepo ali vsaj zanimivo, vsekakor pa novo, so poskušali to posnemati namenoma. Iz takih poizkusov se je polagoma razvilo pravilo in potem so začeli skladati po tem pravilu. Morebiti so bili prvi opazovalci opozorjeni tudi od poizkusov na glasbilih ali kaj podobnega. Skratka: kako je prišlo do mnogoglasja, ne vemo; kar se o tem morebiti pripoveduje, so domneve. Vsekakor so zasledili zelo zgodaj dejstvo, da se moreta glasiti dva različna tona istodobno. Morebiti imamo tudi še kako poročilo pri starih pisateljih, a ga ne razumemo, ker za nas ni dovolj jasno povedano.

⁴² G. Adler, Handbuch der Musikgeschichte, str. 61: Die erste Periode, bis etwa zur Wende des ersten Jahrtausends reichend... Es ist der einstimmige Choral im Dienste der sich mählich ausbildenden Liturgie... Vokalpolyphonie des 15. und 16. Jahrhunderts (zweite Periode)... Ein ganz neuer Stil, die Monodie, entsteht um 1600... Wieder entstehen neue Arten innerhalb dieser dritten Hauptstilperiode... Dieser Prozess vollzieht sich innerhalb der letzten drei Jahrhunderte. — V. d'Indy, Cours de composition musicale, str. 5, 6: ...la division de l'histoire de la musique en trois grandes époques:

likovne umetnosti. Uspehe teh izsledkov je podal v svojih akademskih predavanjih kot "Uvod v umevanje likovne umetnosti" ter v razpravah "Architectura perennis" (Ljubljana 1941) in "Slovenski slikarji" (Ljubljana 1949).

Stalnice so deli fizičnega bistva, in sicer pojmovani kot najširši pojmi v svojem redu, na primer v arhitekturi prostor, lupina in življenjski smoter. Vsaka teh stalnic vsebuje delne stalnice, kar pa za rešitev problematike bistva posebej ne pride v poštev.

"Architectura perennis" se tedaj omeji le na ugotovitev fizičnega bistva, podanega v stalnicah ter opira svojo opredelbo arhitekture na dejstvo, da je prostor ne samo ena stalnic, marveč razvojna stalnica, t. j. središčni predmet vsega zanimanja v arhitekturnem snovanju.⁴³ In tako kaže "Architectura perennis", da slogovna obdobja romanike, gotike, renesanse in baroka niso zgolj stilni pojavi, v luči osrednje problematike drugotnega pomena, marveč so to razvojne stopnje, ki vsaka s svoje strani kažejo v kontinuiteti in napredku novo rešitev oblikovanja prostora.

Starokrščanska bazilika kot arhitekturni izraz prve dobe v razvoju zapadnoevropske krščanske arhitekture (do konca prvega tisočletja po Kr. r.) je nakazala smer celotnemu razvoju, ker se je v njej prenesel osrednji problem antične arhitekture z lupine na notranji prostor, t. j. notranjo arhitekturno votlost. Antično svetišče je bilo kiparski izdelek, čigar notranjščina je bila le neznatna celica za božanstvo, zunanji prostor, kjer se je zbiralo ljudstvo, pa so stebrišča le simbolično zajemala.

Kršćanstvo pa je v baziliki poudarilo notranjost, t. j. votlost lupine, namenjene bogoslužju, ki družni vernike kot družino okoli dobrega nebeškega Očeta. Temu namenu je imela tedaj odslej služiti notranjost svetišča, ki je obenem tudi omogočala zbranost in sodelovanje ljudstva, izločujoč ga iz svetnega hrupa in vsakdanjosti.

Drugi razlog za važnost starokrščanske bazilike pa je s prvim v zvezi, namreč njena prostorninska zasnova. Ta zasnova je namreč longitudinalna, podolžna, v kateri ladje počez ne komunicirajo. Ta prostorska nezaključnost daje poseben značaj prostorskemu tipu bazilike, v katerem mnogi vidijo težnjo po neskončnosti. Iz te longitudinalne zasnove se prične razvoj arhitekturnega prostora v smislu poenotenja vzdolžnih in počeznih prostornin.

R o m a n i k a (1000 do 1200) izvede prvo organizacijo bazilikalne longitudinalnosti s tem, da vnese v zaporedje samih stebrov ritmiko slop — steber, ter s tem ustvarja počezne pole, katerih osnovna mera je križni kvadrat nad oltarjem.

G o t i k a (1200 do 1400) dokončno poenoti to prostorninsko zasnovo, ki je bila v bistvu adicijska (ter je taka ostala tudi poslej), v dvoransko

1. Epoque rythmo-monodique du IIIe au XIIIe siècle;
2. Epoque polyphonique du XIIIe au XVIIe siècle;
3. Epoque métrique du XVIIe siècle jusqu'à nos jours.

⁴³ F. Stelè, *Architectura perennis*, str. 14: Prostor je prva materija arhitekture, edina, ki se nikdar ni spreminjala v svojem bistvu, in je predvsem tudi edina, ki je v vsej svoji resničnosti bistvena samo arhitekturi in po nji oblikovana tako kakor po nobeni likovno umetnostnih strok... Konstantnost v njegovem razvoju ni izkazana samo v posameznih tipih ali celotnih razdobjih, ampak tudi v celotnem razvoju arhitekture od prvega rojstva do ideala sodobne stvarne arhitekture.

cerkev — katedralo — ter doseže s tem prvi veliki uspeh v razvoju prostora kot arhitekturne razvojne stalnice.

Renesansa (1400 do 1550) je (podobno kot starokrščanska bazilika s svojo longitudinalno prostorsko zasnovo) postavila v središče zanimanja centralno stavbo in s tem prostornino, ki je že sama po sebi geometrično zaključena celota. Zato je značilno za renesančno prostornino geometrično cepljenje prostora, tako da se pojmuje celota kot kompleks geometričnih celic, organiziranih v celoto centralne stavbe. Karakteristično za renesanso v arhitekturi je tedaj centralna adicija elementov prostora, med katerimi vlada metrično ravnovesje, notranja umerjenost in harmonija oblike. To ravnovesje pa so v visoki renesansi že kmalu skušale porušiti nove težnje, kako praktično uresničiti v danem prostorskem konceptu renesanse, ki sestoji iz samostojnih, med seboj organiziranih celic, koncept enotnosti prostora.

Ta ideja enotnega, kontinuiranega in neskončnega prostora, ki se je pojavila že v mistiki gotske katedrale in njenega skrivnostno mračnega prostora, je našla v Michelangelu (1475—1564) mojstra, ki je odločno usmeril nadaljnji razvoj iz renesanse v barok, v katerem je na svojski način zaživela gotika.

Na eni strani se združita oba koncepta centralne stavbe (prim. razvoj talnega načrta cerkve sv. Petra v Rimu in njeno šilasto kroglasto kupolo) in longitudinalnega tlorisa, na drugi strani pa skušajo v baroku (1550—1700), v katerega Michelangelo sam ni popolnoma prešel, marveč je ostala njegova oblika še vedno renesančna, priti do rešitve enovitosti in neskončnosti prostora ter njegove zveze z naravnim zunanjim prostorom. Problem se reši tako, da se združijo geometrične celice, zaprte same vase v skupen prostor ter postane osnovna prvina prostorskega organizma neskončni prostor in ne več geometrična celica v prostoru. V baroku gre torej za podelitev prostorske celote v ritmično razdeljenost delov, ki se spajajo v mehkih prehodih in razteznih zvezah. Intimna zveza baročne notranjosti cerkve ali palače) kaže odločno težnjo notranjega prostora združiti se z zunanjim, četudi le navidezno.

Barok ne oblikuje posameznih enot, marveč ustvarja okolje pod enim samim pglavitnim principom ter podčrtava na ta način funkcionalni pomen arhitekture v vrtu, krajini ali v odnosu do ostale arhitekture.

Osnovni problem poenotenja arhitekturnega prostora, njegove kontinuitete in zveze z zunanjim, neskončnim prostorom, pa je logično postavil tudi problem odnosa med prostorom in lupino.

V renesansi je lupina zgolj omejevala prostor, sicer pa je bila njena avtonomnost močno poudarjena: bila je namreč snovni nosilec geometričnega lika v prostoru.

V baroku pa izhaja pojem snovne lupine iz prostorskega koncepta. Lupina in prostor sta enakopravna, prodirata eden v drugega ter si med seboj merita sile; zdi se, kakor da vdira prostor v lupino in lupina v prostor. S tem pa se spremeni tudi pojmovanje ravnovesja, ki je do tedaj veljalo kot eno najvažnejših načel. Dinamika premaga statiko ter s tem po svoje omogoči rešitev problema enovitosti prostora, ker se pojmuje snovna oblika kot gibanje ali razgibnost v prostoru. Zato zažive na videz notranje sile v lupini in zdi se, da se snov giblje. Čeprav je po gibanju kot eni svojih značilnosti barok podoben gotiki, je vendar med njima velika razlika. V

gotiki je gibanje formalno počelo, po katerem arhitekturni liki nastajajo in žive svoje lastno življenje; v baroku pa je gibanje učinek notranjih sil v lupini in celo v prostoru, ki hočejo raznesti oklepajočo jih obliko. Zato je barok izraz strasti in aktivnosti, kjer snov razkazuje svoje sile ter celota zavzema ogromne prostorske in masne komplekse.

Baročna palača ali cerkev je pravi arhitekturni "Gesamtkunstwerk" likovnih umetnosti, kjer v prikladnem okolju polneje zaživita slikarstvo in kiparstvo ter sodelujeta pri ustvarjanju arhitekturnega okolja. Slikarski iluzionizem in iluzijsko življenje kipov v baročnem prostoru, bogato okrašenem in mehko prelivajočem se, namreč bistveno pripomoreta k uresničitvi baročnega ideala prostornine, ki naj bo v umetnem okolju odsev polnosti in ustreznosti neskončnega naravnega prostora.

"Architectura perennis" zasleduje razvoj prostora kot arhitekturne razvojne stalnice preko rokoka (1700 do 1750), historičnih psevdoslogov (klasicizem 1750 do 1820; romantika 1820 do 1850; realizem 1850 do 1880) do sodobne stvarne arhitekture. Tako zgodovinski dokaz arhitekturne razvojne stalnice kaže na vodilno vlogo prostora med arhitekturnimi stalnicami.

Za naš namen, dokazati, da je čas razvojna stalnica glasbe, so te ugotovitve bistveno važne; kajti skušali bomo razbrati iz glasbenega razvoja, kako je čas zaposljeval zanimanje glasbenega snovanja v zgodovini. Če bomo spoznali, da je čas v glasbi na isti način osrednji problem, kakor prostor v arhitekturi, bo mogoče izpeljati analogijo, upoštevajoč delne podobnosti in razlike med obema umetnostnima strokama na podlagi razvojne stalnice ter bo na ta način bistvo glasbe jasneje razvidno.

2. Glasbena zgodovina deli celotni razvoj v tri poglobitna obdobja:

a) doba gregorijanskega korala (ritmične monodije); traja približno do konca 13. stol.;

b) doba vokalne polifonije: sega s svojimi prvimi pojavi večglasja sicer že v 9. stol., uveljavi pa se šele v začetku 14. stol. ter doseže višek s koncem 16. stol.;

c) doba metrike pa se imenuje najnovejša doba, od 17. stol. do danes.

V mejah te okvirne razdelitve pa šteje glasbena zgodovina vrsto krajših dob, in sicer:

a) dobo gregorijanskega korala kot vodilnega glasbeno umetnostnega pojava, do l. 1300;

b) dobo vokalne polifonije, od l. 1300 do 1600; predstavlja jo G. P. da Palestrina (1515 do 1594);

c) dobo generalnega basa (basso continuo), kakor jo imenuje H. Riemann ter jo predstavlja J. S. Bach (1665 do 1750); doba sega od 1600 do 1750;

d) dobo dunajske klasike od 1750 do 1827; mojstri te dobe so F. J. Haydn (1732 do 1809); W. A. Mozart (1756 do 1791); L. van Beethoven (1770 do 1827); tretja doba Beethovnovega dela pomeni

e) dobo prehoda v romantiko od 1815 do 1827;

f) dobo romantike od 1827 do 1880 predstavljajo F. Liszt (1811 do 1886), H. Berlioz (1803 do 1869), R. Wagner (1813 do 1883).

Druga polovica 19. in prva polovica 20. stoletja je v glasbeni zgodovini poseben pojav; v tej najnovejši dobi si slogovne struje slede ne samo v izredno kratkih obdobjih, marveč se slednjič skoraj istodobno pojavljajo

glasbeni impresionizem, klasicizem, naturalizem, ekspresionizem, nova stvarnost in nova romantika.

Ta pestra množica skoraj istodobnih slogov bi zahtevala obsežnejše obdelave, kar pa bi preseglo okvir te razprave. Zato bomo sledili razvoj glasbenega časa le do l. 1880, in sicer v smeri, ki je programsko naklenila na Beethovnovе uspehe, t. j. Liszt, Berlioz in Wagner ter v Wagnerjevih glasbenih dramah izvedla edinstveno rešitev glasbenega "Gesamtkunstwerka", ki pomeni obenem tudi končno stopnjo razvoja, začetega z mannheimsko in dunajsko klasiko.

3. Razvoj zapadnoevropske glasbe od prvih dob krščanstva do l. 1750 ima v celoti poseben, spiritualističen značaj, svojski srednjeveškemu idealizmu in poduhovljenosti. V tem razvoju gre za izoblikovanje časovne zasnove gregorijanskega koral kot prve glasbene oblikovne danosti, iz katere izhaja celoten stoletni glasbeni razvoj tega glasbeno umetnostnega kroga in njegova borba za izoblikovanje glasbene oblike. Ta razvoj gre po stopnjah: gregorijanski spev, vokalno polifoni motet in madrigal ter instrumentalna fuga.

Gregorijanski spev. — Gregorijansko petje, ki velja za uradno glasbo krščanstva od najstarejših časov, je najstarejši zapadnoevropski glasbeni spomenik, ohranjen v tako pristni obliki, da dovolj zanesljivo priča o tedanji glasbi. Pri tem ni važno, kakšen je njegov rodovnik, ki je še danes uganka, marveč je mnogo bolj važno dejstvo, da je novi glasbeno umetnostni izraz krščanstva obenem tudi nov prijem glasbene prakse, ki je po vsej priliki namerno prezrla tedanjo antično glasbeno kulturo ter njeno blestečo metriko ter obenem s svojo prosto ritmiko podčrtala problem glasbene oblike — in z tem glasbenega časa. Prenesla je tedaj zanimanje s slapa, ki je antiko bistveno zanimal — kar je razvidno iz dovršenih metričnih in lestvičnih sestavov — na čas.

Smoter te glasbe na sploh je služiti katoliški liturgiji; v ožjem pomenu pa je smoter napeva besedilo, in sicer njegov pomen in razpoloženje, ne pa metrika, ker je besedilo praviloma proza. Melodija je zato vedno v skladu z ritmiko besedila in kakor so novejša raziskavanja pokazala, celo v najtesnejši zvezi z besednim naglasom latinskega jezika.

Zato je tudi melodija prostoritmična ter se v čas prosto razteza, pokoravajoč se razpoloženjski vsebini besedila in njegove proste ritmike. Po tej strani se koral bistveno razlikuje od tedanje antične glasbe, v kateri je bila prva pravilnost metrike, bodisi melodije bodisi besedila.

Vprav zaradi leska te visoko kultivirane glasbe — se zdi — si je liturgično petje izbralo svobodno ritmiko, ki ne mika sama po sebi, kakor antična metrika (ki podčrtava samostojno lepoto zvočnega slapa in njegove časovne diskontinuitete), marveč dopušča zbranost in osredotočenje pazljivosti liturgičnega besedila ter sodelovanje občestva pri liturgiji.

Odtod tudi posledice za zvočni slap in njegovo časovno obliko. Zvočni slap se omeji na najpreprostejšo zvočnost, enoglasno petje. Zato se navadno opredeljuje glasba te prve dobe kot "ritmo-monodična", ker obstoji v variranem, a ne merjenem ritmu, namenjena petju bodisi enega samega glasu ali skupine enoglasno ali v oktavi in brez spremljave. Asketska zvočnost in prosta ritmika (oblikovna diskontinuiteta) zvočnega slapa sta nedvomno dve bistveni značilnosti starokrščanskega spiritualizma in njegove podčrtane

usmerjenosti v duhovnost in neskončnost.⁴⁴ Svobodna ritmika koralnega napeva je podčrtala formalno diskontinuiteto koralnega napeva ter s tem postavila v ospredje časovno problematiko glasbene oblike v zapadno-evropskem umetnostnem krogu. Melodična tonalnost pravtako ne premaguje te diskontinuitete, tako da je za koralno časovno obliko značilna enodelnost, katere enotnost je dana z besedilom. Časovni organizem dopušča poljubno dodajanje ali krajšanje, posamezni deli niso odvisni eden od drugega niti modulacijsko niti tonalno, tako da jih med seboj ne veže nobena tonalna, glasbi svojska logika.

V koralno melodijo ujeta časovnina je tedaj neprestano prekinjajoča se časovna zasnova, na podlagi katere je srednjeveška glasba usmerila nadaljnji razvoj v vokalno polifonijo kot logično posledico koralne časovne zasnove ter prvo organizacijo njene diskontinuitete.⁴⁵

Vokalna polifonija (1300 do 1600). — Organizacija časovne zasnove moteta in madrigala v vokalni polifoniji od l. 1300 do 1600 kaže sicer najrazličnejše variante, a vedno se vidi, da gre borba za en sam ideal, organizacijo podedovanega koralnega časovnega organizma.

Motet (z liturgičnim) in madrigal (s posvetnim besedilom) imata oba isto glasbeno problematiko — organizacijo monodičnega speva v večje in bolj zaključene komplekse v kontinuiteti, izpeljani iz popolne imitacije in vezanosti na število glasov, ki se lahko poljubno večja ali manjša.

Značaj melodij, njih tonalnost in prosta ritmika je še vedno koralna, prav tako tudi petje brez spremljave (a cappella) in tudi formalna vezanost na besedilo. Besedilo moteta je navadno kratek latinski stavek iz oficija ali kake znane latinske molitve. Vsaki smiselno zaključeni celoti besedila ustreza posebna melodija, ki se ravna strogo po besedilu ter se z njim razvija, dokler se ne izčrpa besedilo. Vsi glasovi so med seboj enakopravni ter se prosto gibljejo, ohranjajoč svojo realnost in neodvisnost. To dopušča značilna vokalno kontrapunktična tehnika, ki skrbno varuje neodvisnost glasov in melodij v značilnem polifonem spletnju.

To spletnje in večglasje na sploh ima tedaj izrazito oblikovno nalogo, organizirati podedovano koralno obliko. Obenem pa je povzročilo tudi razvoj harmonske tonalnosti, ki se je dokončno izvedel šele v naslednji glasbeno razvojni dobi.

Doba generalnega basa (1600 do 1750). — Glede na predhodni razvoj je ta doba dokončna izpeljava naloge, ki si jo je bila nadelala

⁴⁴ G. Brelet, *Le temps musical*, str. 272: *Le chant grégorien, en son rythme libre se meut à la limite de temps et de l'éternité, du temps vaincu par le rythme et de l'éternité qui est au delà du temps et du rythme.*

⁴⁵ J. Combarieu, *Histoire de la musique*, str. 350: *La grande et originale création du moyen âge, en matière musicale, c'est le contrepoint, berceau de l'harmonie et principe de tout l'art moderne. Ici, le moyen âge est encore admirable: il est créateur original. Il a frayé la voie au seul progrès qui était alors possible en musique; dans cette conquête de la technique, il a montré, devant les difficultés, une patience de savant, une volonté tenace, une ingéniosité unique... Retracer l'histoire de ces efforts et de ces découvertes, c'est pénétrer au coeur même de la musique et faire la genèse de ce qu'elle eut d'essentiel, de vraiment artistique, de ce par quoi vivent tous les compositeurs d'aujourd'hui, pourtant si éloignés de ces origines.*

vokalna polifonija, namreč organizirati zvočno časovni načrt ter ga povezati v tonalno povezano celoto.

Poglavitna oblika v tej dobi je instrumentalna fuga, v kateri se nadaljuje motetova tradicija.

Zvočni slap ni več samo vokalen, marveč predvsem instrumentalen. Značaj glasbil ne samo odpira večje možnosti melodičnemu razvoju, marveč je tudi prikladnejši novemu harmonsko melodičnemu tonalnemu principu (dur in mol), ki se je tedaj dokončno uveljavil. Melodija postane kakor skeletna (glej Bachovo instrumentalno melodiko), ker v isti melodični liniji latentno poteka več melodij. Melodije se medseboj dosledno imitirajo, vendar ne po kanoničnem principu kakor v motetu, marveč po principu tonalne imitacije harmonske kadence.

Harmonska kadenca kot formalna prvina je odločilna novost v skladateljski tehniki te dobe. Je v notranji zvezi z značilno tedanjo prakso zvočnega slapa, imenovano "basso continuo" ali "generalnega basa", ki se nanaša na harmonsko zgradbo zvočnega slapa in po njej H. Riemann označuje to dobo. Cerkvene lestvice, ki so do tedaj veljale v vokalni polifoniji, so bile same po sebi že durovske ali molovske, glede na to, kakšna je terca med prvo in tretjo stopnjo. Ta značaj ni bil toliko važen, dokler se je lestvica pojmovala zgolj melodično, ker so bili za koralno tonaliteto važni le melodično značilni intervali. Čim pa se je pojavilo večglasje, je bilo treba stare sestave lestvic prirejati, in sicer je šel ta razvoj v smer harmonsko melodične tonalitete, v kateri postane tudi harmonija oblikovno aktivna prvina. Prevzeti imitaciji melodije iz vokalne polifonije se pridruži tedaj še harmonska tonaliteta dura in mola, ki s svoje strani ojači kontinuiteto prevzete glasbene oblike z izrečno glasbeno logiko. Ta polno nadomesti bivšo vlogo besedila, zato se zdi razumljivo, da se uveljavi instrumentalni zvočni slap.

Fuga kot naslednica moteta postane vodilna forma, v kateri je tema individualen melodični lik, ki je po svoji pregnantnosti vodilna misel celote, odvisna ne od besedila, pač pa od glasbene logike harmonskih kadenc in modulacij. Kljub temu, da je postala s tem fuga veriga harmonskih modulacij (skozi katere "beži" tema), se je vendar ohranil podedovani adicijski značaj koralne oblike. To potrjuje tudi svojska oblika velike Bachove maše v h-molu, katere celota je vrsta med seboj tonalno povezanih, a neodvisnih delov. Moduliranje v fugi ima tedaj zgolj nalogo, ojačiti izbrano toniko, opredeljeno z ekspozicijo prve teme in njenega odgovora ter s tem izpeljati ne samo melodično, marveč tudi logično povezanost glasbene celote in v njo zajetega časa.

Glede na bodoči razvoj je tedaj ta doba odločilnega pomena, ker vodi v moderno tonalnost, značilno za vse obdobje od l. 1750. Neodločnost v tonalnem pogledu, ki je vladala ob nastopu Bachovega skladanja,⁴⁶ je usmeril

⁴⁶ J. Combarieu, *Histoire de la musique II*, str. 273: En Allemagne, dès 1787, les mots dur (majeur) et moll (mineur) étaient usités dans la pratique. Werckmeister (*Harmonologia musica*, 1702) dit, que ces deux modes suffisent au compositeur, parce qu'ils contiennent tous les autres. Mattheson (*Neu eröffnetes Orchester*, 1713) attribue "aux Italiens" (?) la substitution du majeur et du mineur aux 12 modes anciens. Cependant au moment où Bach parut, la situation musicale, au point de vue de l'usage des modes anciens ou de l'usage des modes nouveaux, était encore confuse.

Bach odločno v smer dura in mola, izjavljajoč, da pozna samo ti dve tonalnosti ter ju je v svojih delih tudi dokončno kodificiral.⁴⁷

Bachova doba pomeni tedaj v razvoju časa važen mejnik, v katerem doseže glasbena oblika svoj prvi veliki uspeh v smislu zakonitosti časovne kontinuitete, ter se obenem zaključi razvoj srednjeveške spiritualistične miselnosti v glasbi z monumentalnim Bachovim delom. Bachova smrtna letnica (1750) je obenem tudi začetek novega sloga mannheimske in dunajske klasike.

Dunajska klasika (1750 do 1827). — Pojav mannheimske in dunajske šole pomeni v glasbeni zgodovini nenaden preokret v celotni glasbeni tehniki, ki se je čudovito hitro uveljavila ter splošno obvladala celotno tedanje glasbeno snovanje kot vodilni slog.

Prelomnica 1750, ko umre zadnji veliki predstavnik srednjeveškega spiritualizma v glasbi, je morda ena redkih letnic, ki se morejo v zgodovini glasbe postaviti s toliko natančnostjo. Saj že Bachovi sinovi pišejo v popolnoma novem duhu in v njih delih ni sledu poduhovljenosti, ki je še tako živa v fugah, suitah, sonatah, koralih, posvetnih in duhovnih kantatah, koncertih itd. ter veliki maši v h-molu, s katerimi je oče postavil nesmrten spomenik glasbenemu idealizmu.

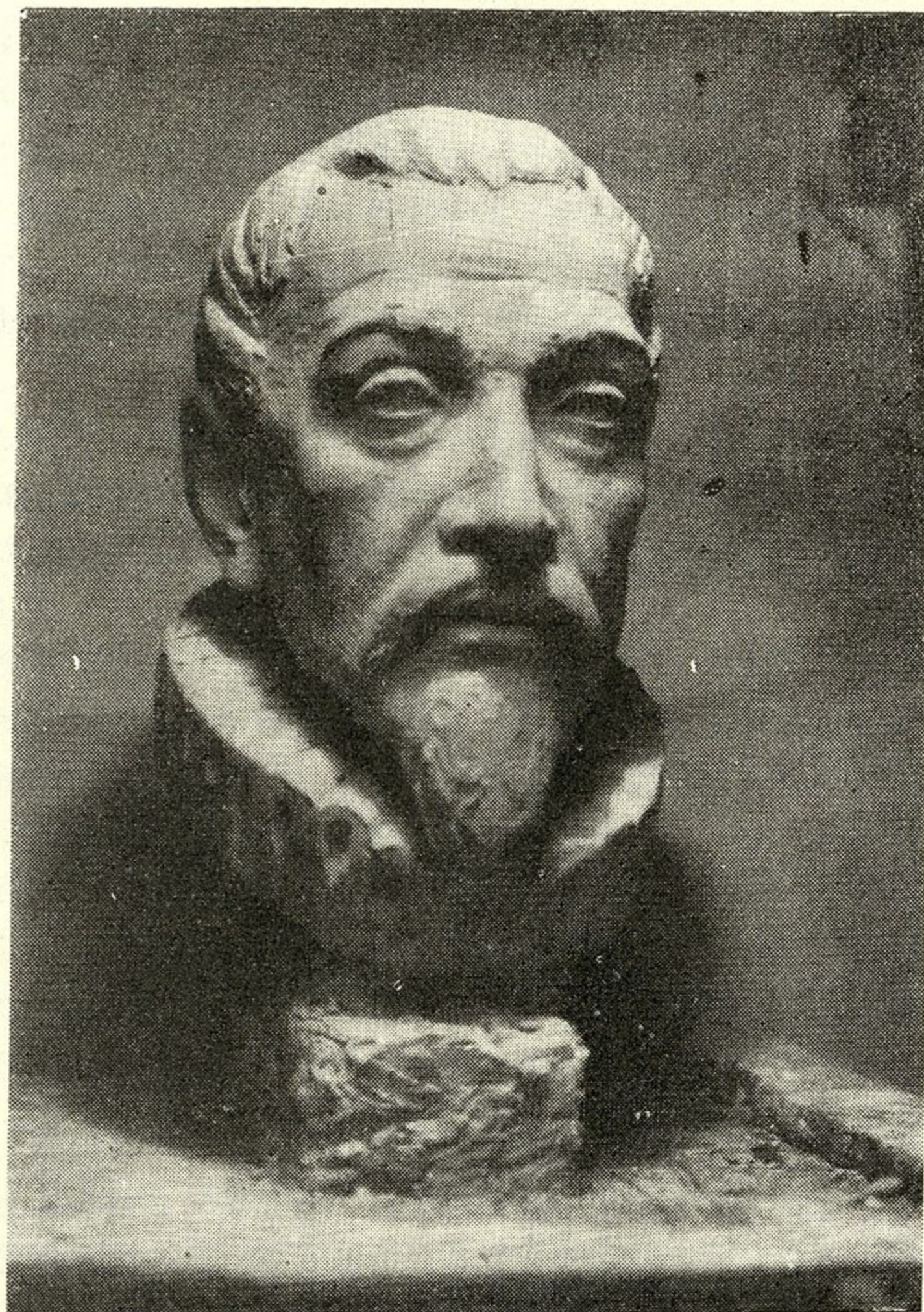
Imena F. E. Bach, J. Stamitz, Haydn, Mozart in Beethoven (do l. 1815) se vežejo s predstavo aristokratske elegance, dognane metrične forme, uravnovešene same v sebi, ter bleščeče dovršenosti in uglajene privlačnosti zvočnega slapa.

Izhodišče oblikam te dobe je tridelna oblika celote ABA, katere notranjo zgradbo tvori dosledno izpeljana metrika osemtaktnih — simetričnih — period, oziroma njih modifikacije po metričnih zakonitostih.

Vodilna oblika pa je sonata, sestojeca iz treh ali štirih stavkov, namenjena klavirju kot solističnemu instrumentu ali kot spremljevalcu solista (sonate za violino in podobno; če je sonata namenjena orkestru, se imenuje "simfonija"). V tej sonatni obliki so stavki razporejeni v logično zaporedje različnih "tempov", povezanih s tonalno sorodnostjo, ter se po tej strani nadaljuje dotedanji razvoj, ki je s harmonsko melodično tonalnostjo dura in mola omogočil glasbi z lastnimi sredstvi tonalno opredeliti večje časovne komplekse ter jih med seboj logično povezati. Posebnost te oblike pa je v tridelni zgradbi, ki je dosledno izpeljana v večini stavkov ter praviloma vedno v prvem, ki ima posebno, "sonatno" obliko.

Tridelnost, ki je značilna za "sonatno" obliko, obstoji v razdelitvi celote v tri dele, katerih prvi in zadnji sta med seboj simetrična (v kolikor moremo govoriti o simetriji v času). Prvi del (ekspozicija) vsebuje navadno tri teme v TDD, katerim odgovori tretji del (repriza) s TTT (če je skladba v molu, se funkcije deloma modificirajo). Srednji del, izpeljava med ekspozicijo in reprizo, pa uporablja tematiko ekspozicije, a vedno tako, da pripelje v toniko, s katero prične repriza, ki mora praviloma verno ohraniti začetek in tematiko ekspozicije.

⁴⁷ J. Combarieu, *Histoire de la musique II*, str. 279: J. S. Bach est un partisan incontestable des deux modes qui vont remplacer tous les autres; on peut même dire qu'il est leur grand introducteur dans l'usage, puisqu'il a écrit, pour les consacrer, le "Clavecin bien tempéré".

FRANCE AHČIN:

JAKOB GALLUS - PETELIN

Tej "sonatni" obliki je podobna pesemska oblika ABA, ki ima v srednjem delu povsem novo tematiko in nepričakovano tonalnost — a vedno v odnosu s toniko iz dela A.

Tem podobne so značilne kombinacije, na primer nižja rondojska oblika ABACA in višja, kombinacija rondoja s sonatno obliko ABACABA ali ABB¹CABB¹, menuet, scherzo itd. Navadno imajo vsaj nekatere teh oblik tudi kratek uvod in zaključek. Kljub temu, da predstavlja notranja zgradba pester mozaik simetričnih period, katerih vsaka zase bi bila lahko samostojna celota — predstavlja celotna organizacija teh oblik trdno ravnovesje med seboj razmerjenih in v sebi zaključenih celic, iz katerega izvira umirjeno ravnovesje celote in klasično razmerje med "obliko in vsebino". Novi oblikovni princip "časovne simetrije" namreč napravlja občutek zaključenosti z nastopom reprize. Ta psihološka komponenta "zaprte" časovne oblike, kakor bi mogli imenovati oblikovni princip dunajske klasike, ima svojo realno podlago v simetriji, ki je jasno razvidna iz zvočno časovnega načrta (partiture) ter tonalno povezana v zaokroženo časovno celoto harmonsko tonalne kadence.

Beethoven. — Poseben položaj, ki ga zavzema Beethoven v zadnjem obdobju dunajske klasike, priznava glasbena zgodovina z ugotovitvijo, da pomeni delo njegove zadnje stvariteljske dobe (1815—1826) prehod iz klasike v romantiko.

Beethoven je namreč odločno posegel v umirjeno ravnovesje oblik ter pričel v njem nadomeščati metrično statiko z ritmično dinamiko.

Ta njegov značilni vpliv je takoj povzela naslednja generacija in R. Wagner, njen filozofsko teoretični glasnik, ki je ponovno počrtaval, da je Beethoven vzor novi dobi,⁴⁸ se je sam kot eden najmočnejših ustvarjalcev glasbene romantike imel tudi za naslednika in dediča Beethovnovе zapuščine. Iz vsega Wagnerjevega razmišljanja o tedanji glasbeni teoretični problematiki je razvidno, da je prav spoznal važnost Beethovnovе vloge,⁴⁹

⁴⁸ R. Wagner, Ges. Schr. VII, str. 148 (Zukunftsmusik): Das reiche, vielverheissende Erbe der beiden Meister (Haydn, Mozart) trat Beethoven an: er bildete das symphonische Kunstwerk zu einer so fesselnden Breite der Form aus, und erfüllte diese Form mit einem so unerhört mannigfaltigen und hinreissenden melodischen Inhalt, dass wir heute vor der Beethoven'schen Symphonie wie vor dem Marksteine einer ganz neuen Periode der Kunstgeschichte überhaupt stehen.

⁴⁹ R. Wagner, Ges. Schr. III, str. 110, 111 (Das Kunstwerk der Zukunft): Die unermessliche Fähigkeit der Instrumentalmusik zum Ausdrucke urgewaltigen Drängens und Verlangens erschloss sich Beethoven. Er vermochte es, das eigenthümliche Wesen der christlichen Harmonie, dieses unergründlichen Meeres unbeschränktester Fülle und rastlosester Bewegung zu losgebundener Freiheit zu entfesseln. Die harmonische Melodie — denn so müssen wir die vom Sprachvers getrennte zum Unterschied von der rhythmischen Tanzmelodie bezeichnen — war, nur von Instrumenten getragen, des unbegrenztesten Ausdruckes, wie der schrankenlosesten Behandlung fähig. In langen zusammenhängenden Zügen, wie in grösseren, kleineren, ja kleinsten Bruchteilen, wurde sie in den dichterischen Händen des Meisters zu Lauten, Sylben, Worten und Phrasen einer Sprache, in der das Unerhörteste, Unsäglichste, nie Ausgesprochene, sich kundgeben konnte. Ist der Ausdruck unermesslichen Herzenssehnens in dieser urelementarhaften, absoluten Tonsprache angeregt, so ist nur die Unendlichkeit dieses Ausdruckes, wie die des Sehns selbst, Nothwendigkeit, nicht aber ein endlicher Abschluss als Befriedigung des Sehns, der nur Willkür sein kann.

katere dokončne logične posledice je skušal teoretično in filozofsko dognati ter tudi praktično izvršiti.

Kljub Beethovnovim težnjam, oprostiti se metrične vezanosti, je vendar njegova oblika še vedno klasično razmerjena in uravnovešena ter se še ne prepušča romantični nebrzdanosti. Vendar se časovna zasnova že v prvih sonatah pričenja lahko modificirati bodisi v svobodnosti in variiranosti re-prize, bodisi v številu stavkov, ki se slednjič zmanjša na dva, kar pomeni zadnji korak pred Lisztovo uresničitvijo enodelne romantične sonate. Beethovnova posebnost je zopetna oživitev fuge ter novo pojmovanje teme, ki postane nosilec dramatičnosti, še bolj pa njegovo znamenito tematično delo (*thematische Arbeit*), s katerim skuša Beethoven v izpeljavi izvabiti iz teme vso njeno izrazno vsebino. V tem delu se uveljavlja Beethovnov variacijski genij, ki ima morda edinega tekmeca v Bachu. Ustvaril je s tem novo tehniko zvočnega slapa. Beethovnov pojmovanje zvočne in tematične simbolike se je v romantičnem pojmovanju harmonije⁵⁰ in v Wagnerjevih vodilnih motivih skrajno stopnjevalo; tema postane slednjič simbol misli, oseb, dejanj, stvari, hrepenenja, slutenj itd., s katerimi skuša Wagner oživiti simboliko zvočnega slapa do tolike mere, da večkrat seže že skoraj preko meja glasbeno izraznih možnosti.

R o m a n t i k a (1827 do 1880). — Značilno za glasbeno romantiko je, da je Beethovnovi novosti v zvočnem slapu, glasbeni obliki (času) in smotru do skrajnosti stopnjevala. Orjaško narasli orkester postane snovni nosilec neizmerne romantičnega zvočnega slapa, polnega simboličnih, poetičnih in onomatopoetičnih prvin.

Smoter postane poetična vsebina "programske" glasbe, ker je za pojmovanje in umevanje skladbe potrebno poznati "program" t. j. poezijo ali prozo, ki jo hoče skladatelj glasbeno izraziti. S tem je seveda mnogokrat presežena meja čiste glasbene izraznosti, iz česar naravno sledi zveza s pesništvom in plesom. V težnji po čim intenzivnejšem izrazu skuša glasbena romantika izoblikovati svoj "Gesamtkunstwerk" ter v čim bolj čutni obliki posredovati stopnjevanje glasbenega čustvovanja. Pojavi se težnja po neskončnosti v glasbenem izrazu, kar ima za posledico v slapu ogromnost zvočnih mas, oblikovno pa sprostitve vezanosti, tako da se zdi, da se je spustil neskončni čas v borbo z masami zvočnega slapa.

Baročno idejo "skupne umetnine" (*Gesamtkunstwerk*) v simfonični glasbi te dobe je uresničila Wagnerjeva glasbena drama, ki jo je pojmovati kot simfonijo, katere smoter je dejanje, prikazano na odru⁵¹; odtod sim-

⁵⁰ R. Wagner, *Ges. Schr.* IV, str. 196 (*Oper und Drama*): Das Miterklingen der Harmonie zu der Melodie überzeugt das Gefühl erst vollständig von dem Gefühlsinhalte der Melodie, die ohne dieses Miterklingen dem Gefühle Etwas unbestimmtes liesse; nur aber bei vollster Bestimmtheit aller Momente des Ausdruckes bestimmt sich auch das Gefühl schnell und unmittelbar zur unwillkürlichen Theilnahme, und volle Bestimmtheit des Ausdruckes heisst aber wiederum nur: vollständigste Mittheilung all' seiner nothwendigen Momente an die Sinne.

⁵¹ H. Lichtenberger, R. Wagner, str. 246, 247: Ainsi l'on peut accéder au drame musical par deux voies différentes, par le côté "poésie" ou par le côté "musique", en partant de Shakespeare ou en partant de Beethoven... Le vrai maître de Wagner, l'artiste, qu'il a le plus passionément aimé à ses débuts dans la vie et qu'au terme de sa carrière encore il célébrait toujours avec le même enthousiasme, c'est non pas

bolika wagnerjanskega zvočnega slapa in brezmejnost ter ritmična raztez-
nost njegove časovne oblike.

V wagnerjanskem tipu glasbene oblike ni več temelj metrika, marveč
"pesniško-glasbena perioda".⁵² Ta časovna enota zato izhaja iz časovne
kontinuitete, v katero je usmeril razvoj Beethoven z odpravljanjem glasbe-
ne metrike. Zato postane čas aktivna prvina, "neskončna melodija",⁵³ za-
jeta v zvočni slap, ki ne pozna melodije in spremljave, marveč je sam v
celoti ogromna melodija, čigar valovi so tonalno opredeljeni.⁵⁴ Tonalnost
se razširi s kromatičnimi funkcijami ter ni več nosilec glasbene logike, mar-
več glasbenega razpoloženja. Zato se nastop modulacije opravičuje s spre-
membo razpoloženja. S tem je glasbena romantika izoblikovala nov tip
glasbene oblike — dosledno po razvojni logiki časa kot razvojne stalnice —

Shakespeare, mais Beethoven — Beethoven, qui lutte toute sa vie pour réaliser par
la musique ses conceptions de poète dramatique, et qui par cette erreur géniale et
féconde (Wagner appelle à deux reprises Beethoven "der nothwendig irrende Künst-
ler"; v. Chamberlain, R. Wagner, p. 191) a ouvert à l'art des voies nouvelles. C'est
pourquoi aussi Wagner s'est plu, dans un de ses derniers écrits, à définir lui même
ses drames: "des hauts faits, rendus visibles, de la musique" — ersichtlich gewor-
dene Thaten der Musik. (Ges. Schr. IX., 306).

⁵² A. Lorenz, Das Geheimnis der Form bei R. Wagner — Der musikalische Auf-
bau von R. Wagner's "Tristan und Isolde", Einleitung, str. 1, 2: Als Grundlage der
Wagnerschen Form habe ich im I. Bande die "dichterisch musikalische Periode" auf-
gedeckt, deren Wesen der Schöpfer selbst in seinem teoretischen Hauptwerk "Oper
und Drama" (R. Wagner, Ges. Schr. II. Aufl. Bd. IV, S. 152) auseinandergesetzt hat.
Er erklärt dort an einem treffenden Beispiel, dass die Tonart, die einer Stelle zu-
grunde liegt, nicht verlassen werden darf, wenn nicht Stimmungswechsel es ver-
langt. Erst durch diesen können Modulationen gerechtfertigt werden, welche bei
Wiederkehr der ersten Stimmung in die Grundtonart zurückzuführen haben. Einen
solchen Abschnitt, der also durch die Tonart zusammengehalten wird, nennt Wagner
eine "dichterisch-musikalische Periode". Durch sie, nicht durch die Szenen, ergibt
sich die musikalische Einteilung der Akte. Ihre Auffindung ist der Schlüssel zur
Erkenntnis des Musik dramatischen Aufbaus... Sonderbarerweise scheint man im
allgemeinen über diese Stelle hinweggelesen zu haben, denn nirgends in der Li-
teratur habe ich den Versuch gefunden, Wagners Meisterwerke nach Perioden zu
zergliedern... Die Perioden haben alle untereinander grosse tonale Zusammenhänge.
Die Tonart (Harmonie) ist somit als das stärkste unter den formbildenden Elemen-
ten des Musikdramas erkannt worden.

⁵³ A. Lorenz, Das Geheimnis der Form bei R. Wagner, Einleitung, str. 3, 4:
Die "unendliche Melodie" welche bekanntlich das Wahrzeichen der spätwagnerschen
Kompositionsweise geworden ist, besteht in dem idealen Melos, welches durch die
Summierung der Gesangsstimme mit dem ihr zugrundeliegenden symphonischen
Unterbau gebildet wird.

⁵⁴ A. Lorenz, Das Geheimnis der Form bei R. Wagner, Einleitung, str. 6: Wer
die... Formtypen in sich aufgenommen hat, dürfte sich... einen Begriff machen
können und es wird ihm klar sein, dass diese Perioden nicht nur tonartlich deutlich
empfindbare regelmässige Wellen des harmonischen Gefühls bilden, sondern dass
auch ihre sich aufbauenden Formen die Empfindung von sich hebenden und senken-
den grossen Atemzügen verursachen, die durch das ganze Werk gehen. Ein Atem-
zug folgt ohne Unterlass dem anderen...

ter s tem dosegla drugi višek v popolnosti oblikovanja glasbenega časa.

Če primerjamo razvoj glasbe od korala do l. 1750 ter razvoj metrične forme od l. 1750 do Wagnerjeve glasbene drame, vidimo lahko, koliko borbe je bilo treba, preden je mogla glasbena oblika doseči tolike izrazne uspehe. Z glasbeno romantiko pa se zdi, da so bile odstranjene zadnje ovire, in glasbeni razvoj pohiti v vrsto modernih glasbenih slogov. Tako je 19. stol. v glasbeni zgodovini nekako opravičilo razvojno zapoznelost glasbe ter uravnovesilo začetno razvojno počasnost.

4. Vprašanje istodobnosti umetnostnih strok, ki ga mnogi umetnostni zgodovinarji in kritiki nekako predpostavljajo kot rešeno, je po naših dosedanjih ugotovitvah brez dvoma še vedno odprto ter se zdi, da je pozitiven odgovor nanje celo v opreki z zgodovinskimi dejstvi.

Kajti ne samo, da zahtevane slogovne istodobnosti kljub sočasnosti ni niti med likovnimi umetnostmi samimi ter da zaradi tega težko govorimo o enotnem obrazu sloga v dani zgodovinski dobi med sočasnimi umetnostnimi strokami, ker si niso edine v spoznavanju svoje posebne problematike, marveč možnost take idealne istodobnosti — med drugimi — tudi glasbeni razvoj naravnost izključuje in zanika. Očividno se n. pr. glasba v dobi baroka prav nič ne meni za baročno razkošje ter živi v svoji asketski poduhovljenosti, povsem v opreki z arhitekturnimi "vodilnimi idejami" tedanje dobe. Še bolj nerazložljivo v takem primerjanju pa je dejstvo, da glasba šele polno zaživi v dobi, ko arhitekturni razvoj zamira v historičnih psevdoslogih. Če bi tako primerjali posamezne umetnostne stroke med seboj, bi morali priti do zaključka, da istodobnosti v smislu splošne analogije v slogih posameznih umetnosti iste dobe ni, čeprav bi teoretično mogla biti. Prav tako ni mogoče imenovati n. pr. glasbo, ki je istodobna arhitekturnemu baroku, "baročna" glasba. Kajti pod pojmom "barok" si predstavljamo popolnoma drugačne slogovne značilnosti, kakor pa jih nahajamo v glasbi te dobe. Isto moremo reči tudi za vse ostale sloge.

Zdi se utemeljena misel, da ima vsaka umetnostna stroka svoj lasten, od druge neodvisen razvoj; med temi razvoji pa bi mogli z večjo pravico govoriti o neki analogni razvojni poti.

Arhitektura velja za umetnostno stroko, ki je najbolj povezana z vsakdanjim življenjem, njen razvoj pa za zgleden primer umetnostnega razvoja, po katerem se označujejo umetnostno zgodovinska obdobja na sploh.

Za glasbo je to dejstvo izredne važnosti, kajti obstoji neka notranja sorodnost med arhitekturo in glasbo; arhitektura se izraža s čistimi geometričnimi, glasba pa s čistimi aritmetičnimi (zvočnoritmičnimi) liki.

Sistematika stila, ki jo je podal Izidor Cankar v "Uvodu v umevanje likovne umetnosti" je zamikala Stanka Vurnika, da bi napravil nekaj podobnega za glasbo. Ker pa se Cankarjeva sistematika omejuje le na kiparstvo in slikarstvo, je iskal Vurnik analogij med tema dvema umetnostnima strokama in glasbo. Uspehe svojega raziskavanja je podal v "Uvodu v glasbo", na tej podlagi pa je nekaj let zatem skušal V. Ukmar v svojih predavanjih o glasbeni zgodovini na Glasbeni akademiji ter v svojih skriptih izvesti razvoj stila v glasbi.

Izkazalo pa se je, da glasbe ni mogoče primerjati s slikarstvom ali kiparstvom.

Prvi in poglavitni razlog za nemožnost primerjanja je dejstvo, da slog ne zadeva bistvene problematike. Zato sta bila oba navedena poizkusa

naše glasbene vede obsojena na neuspeh. Če namreč iščemo slogovne značilnosti, še bolj pa sistematično in nje globljo idejno problematiko, že predpostavljamo poznanje bistvene problematike določene umetnostne stroke. Iz obeh gornjih poizkusov pa je razvidno, da se raziskavanje ne opira na svojsko naravo umetnostne stroke, marveč na neko večjo ali manjšo podobnost.

Drugi razlog pa je v sami naravi glasbe na eni in slikarstva ter kiparstva na drugi strani. Steletova dognanja o naravi slikarstva in kiparstva so pokazala, da je razvojna (in zato najvažnejša stalnica) v obeh primerih nekaj iluzijskega: v slikarstvu upodobitev na ploskvi (ki je že samo po tem nekaj iluzijskega), v kiparstvu pa iluzijsko oživljenje mrtve gmote po kiparskem dotiku.

Za glasbo pa vemo, da nista niti čas niti zvok iluzija, marveč stvarnost, ter je zato tudi glasbena umetnina neka stvarna estetska bitnost, kar je v popolni opreki z iluzijskima estetskima bitnostima slikarstva in kiparstva. Edinole arhitektura je po tej strani priredna glasbi, kajti tudi v arhitekturi sta lupina in prostor stvarna estetska bitnost.

5. Glede na svojo vlogo v glasbenem ali arhitekturnem organizmu so vse tri stalnice enake, različne pa so glede na svojo naravo, a take, da med njimi obstoji (*mutatis mutandis*) prava podobnost in analogija:

S t a l n i c e

arhitektura

življenjska ustreznost
snovna lupina
prostor

smoter

sredstvo

predmet oblikovanja

glasba

razpoloženska ustreznost
zvočni slap
čas

Vidimo, da vsa podobnost in različnost zavisi od podobnosti in različnosti med naravama prostora in časa. Filozofija primerja prostor kot negibno in čas kot zaporedno nepretrgano potekajočo količino. Podobna sta si namreč v tem, da ju je mogoče deliti, kajti prostor je razsežnost, sestojča iz nepretrgane vrste teles (razsežnost negibne količine); čas pa obstoji iz nepretrgane vrste zaporedij gibanja (razsežnost zaporedne količine). Zato je prostor, formalno pojmovan, ta razsežnost sama, pojmovana kot celokupnost vseh teles. Prav tako je čas, formalno pojmovan, celokupnost ali mera zaporedja gibanj.

Razlika med prostorom in časom pa je v tem, da so deli prostora negibni (*quantitas permanens*), deli časa pa neprestano potekajo (*quantitas successiva*). Deli prostora bivajo obenem, deli časa pa nastajajo in prehajajo drug za drugim; zato so deli časa "*per prius et posterius*" — glede na prej in potlej. Zato je potrebna nepretrganost v gibanju, kajti s prestankom gibanja premine čas.

Arhitektura in glasba se ukvarjata vprav s to količinsko naravo prostora in časa; arhitektura razmerja prostor s čistimi geometričnimi liki, glasba pa čas s čistimi aritmetičnimi znaki. Kajti v glasbi gre za merjenje stvarnega gibanja in stvarnega časa, bodisi zvočnega bodisi življenjskega. Ton je torej zato tako prikladno sredstvo glasbeno oblikovalnega prijema, ker nudi stvarne časovne mere za stvarno časovno merjenje.

Analogija med arhitekturo in glasbo obstoji — glede na razvojno stalnico — v podobnem razvoju (stopnjah) in v podobnem reševanju problema

kontinuitete kot bistveno važnega problema prostorske in časovne količine v okviru umetnostnega snovanja.

Primerjava obeh, medseboj popolnoma neodvisnih periodizacij, arhitekturne in glasbene, nam pokaže predvsem isto število in celo isti red razvojnih stopenj:

a r h i t e k t u r a	g l a s b a
do l. 1000 starokršč. spiritualizem	do 1300 gregorijanski koral
1000—1200 romanika	1300—1600 vokalna polifonija
1200—1400 gotika	1600—1750 doba generalnega basa
1400—1550 renesansa	1750—1815 dunajska klasika
1550—1564 prehod v barok	1815—1826 prehod v romantiko
1475—1564 Michelangelo	1770—1827 Beethoven
1550—1700 barok	1815—1880 romantika
1700—1900 klasicizem, romantika, impresionizem, ekspresionizem, nova stvarnost itd.	1880—1920 klasicizem, naturalizem, impresionizem, ekspresionizem, nova stvarnost, nova romantika itd.

Podrobnejša izpeljava analogije ni več naša naloga, čeprav vidimo, da sta ne samo podobni izhodišči bazilika in koral ter centralna stavba in tridelna časovno metrična oblika — seveda v okviru prostorske arhitekture in časovnosti glasbe — marveč da gre tudi za isto problematiko in analogno reševanje.

Kršćanstvo je s svojim novim smotrom v obeh primerih preneslo problematiko na kontinuiteto prostora in časa ter s tem pobudilo razvoj, ki je tako značilen za zapadnoevropsko kulturno območje. To borbo za kontinuiteto vprav zasledujemo v razvoju razvojne stalnice bodisi prostora ali časa.

Zato je treba v dobah periodizacije glasbene zgodovine videti ne samo tehnično zgodovinsko razdelitev glasbenega razvoja, marveč razvoj in napredek glasbene oblike ter s tem bistveno zvezan napredek glasbene tehnike oblikovanja časa.

6. Narava glasbenega časa je kontinuum in številčna množ obenem. Ker je glasbeni čas neločljivo združen z obliko zvočnega slapa, je naloga zvočnega slapa realizirati štetje delov v kontinuiteti našega življenjskega časa. Tako je glasbeni čas pravi čas, v katerem je kontinuiteta in število, torej to, kar opredelba časa za naravo časa zahteva.⁵⁵ Zaradi svoje merske

⁵⁵ D. Nys, *La notion de temps*, str. 23: *L'existence successive continue, ou le temps, ne se trouve que dans le mouvement...* (ibid., str. 30): Or, introduire dans le mouvement une division mentale, y percevoir du même coup une pluralité de parties avec note distinctive d'avant et d'après, sans enlever cependant la continuité objective du mouvement, c'est percevoir le temps... (ibid., str. 31): Enfin, le "motus", c'est le mouvement, qui forme l'être matériel du temps, c'est la réalité successive continue, qui se prête au fractionnement de l'intelligence et lui fournit tous les éléments de la réalité temporelle: le nombre, l'avant et l'après, la trame objectivement continue, où tous ces éléments forment un tout successif indivis... (ibid., str. 39, 40): Le temps peut être perçu dans n'importe quel mouvement... Il suffit d'y trouver des états reliés par une trame continue... Que reste-t-il dans le mouvement, qui puisse constituer l'objet formel de l'idée de temps? La succession continue, l'écoulement des parties marquées de leur signe distinctif, d'avant et d'après.

narave je ton po vseh svojih merah zmožen posredovati našemu časovnemu občutu potrebne in prikladne mere, kajti z njegovim stvarnim časom se meri naš življenjski čas. Zaradi te vloge so povsem pravilno šteli glasbo med svobodne umetnosti, kajti štetje delov v zaporednosti realnega trajanja je svobodna funkcija umne duše, ki se zvoka poslužuje kot snovnega sredstva, ker so v njem "certae dimensiones", svojske edinole glasbi.

Vloga zvočnega slapa je tedaj ustvarjati časovno diskontinuiteto v kontinuiteti, kar imenujemo "modulari" ali "oblikovati čas". In vprav številčna narava zvočnega slapa je tisto gibalno razvoja; kajti če hoče glasba ustvariti še tako popolno kontinuiteto, ostane vedno, vsaj latentno navzoča diskontinuiteta, ki spontano mika glasbenika k iskanju nove, popolnejše rešitve časovne kontinuitete v glasbi. Ta večni mik, ki ga ima kontinuiteta v glasbi, izvira iz narave časa, kakor smo že videli, ter njenega razpoloženjskega pomena za človeka. Glasbeni čas je namreč tako svojsko razpoloženjsko bogat, ker je njegova kontinuiteta obenem zvočna diskontinuiteta, nad katero vlada število, ter je bilo to v antiki vprav predmet zanimanja. Jasno je, da antično pojmovanje glasbe ni zanikalo časa, pač pa je podčrtavalo s številom obenem zvočni slap kot snovnega nosilca tega števila, krščanstvo pa je postavilo v ospredje kontinuiteto časa ter postavilo slap v njeno službo. Ker je čas vprav kot nepretrgana količina deljiv le virtualno, more biti tudi tišina oblikovno aktivna glasbena prvina, katere naloga je, opredeljevati zvočno diskontinuiteto v zaporedni kontinuiteti, ne da bi se pretrgala glasbena celota.

Iz notranje zveze življenjskega časa kot nepretrganega zaporedja in zvočnega slapa kot številčnega členovitega zaporedja nastane v skladbi nova časovna stvarna bitnost glasbenega časa. V tem času je zvočni slap sredstvo, s katerim more naš um šteti dele v življenjskem času ter mu s tem dati neko novo popolnost, glasbeno obliko. Kajti tudi glasbeni čas je "numerus motus secundum prius et posterius", čigar numerus kot formalni element je uspeh estetsko glasbenega smotrnega štetja oziroma razmerjanja, t. j. "bene modulandi" s pomočjo zvočnega slapa.

Čas je zaposljeval glasbeno snovanje zapodnoevropske glasbe s svojo problematiko kontinuitete in diskontinuitete ter je zato vodilna razvojna stalnica glasbe. Ker je zapodnoevropska glasba edina na svetu, o kateri moremo reči, da ima razvoj, in ker je ta razvoj razvoj časa, sklepamo, da je čas osrednja in bistvena stalnica glasbene problematike sploh. Kajti če bi bil enako važen kakor slap, bi morali tudi v kulturah, ki dajejo slapu prednost, najti analogen razvoj slapa. Tega pojava pa ni in vsa druga glasbeno-kulturna območja ne poznajo razvoja ter kažejo še vedno najprimitivnejšo stopnjo, ki nima nikake razvojne težnje.

Periodizacija in njena analogija z arhitekturno pa nas opravičuje govoriti o glasbeni romaniki, gotiki, renesansi in baroku, in sicer kot o analognih obdobjih z arhitekturnimi, katerih zadnji razlog pa je v glasbeni problematiki sami. Doba starokrščanskega spiritualizma je rodila baziliko in koral; vokalno polifonijo predstavlja Palestrina, mojster rimske šole in poglavitni predstavnik "glasbene romanike"; v dobi generalnega basa je prešlo vodstvo v glasbenem snovanju iz italijanske v nemško sfero, kar bi bilo podobno razlogom za poimenovanje arhitekturne gotike ter bi mogli govoriti o "glasbeni gotiki" (1600—1750), ki jo predstavlja J. S. Bach. V dunajski klasiki so neutajljive renesančne oblikovne težnje, zato moremo tu govoriti

o pravi glasbeni renesansi (1750—1827), ki je predstavljajo Haydn, Mozart in Beethoven. Beethovnov prehod v romantiko je prehod v pravi glasbeni barok (1827—1880), kar intuitivno trdi že Wölfflin (*Renaissance und Barock*), ko govori o baročnosti Wagnerjeve glasbe, ki tudi kot razvojni višek predstavlja to razvojno obdobje. Podrobna analiza in poleg razvojne še slogovna oznaka teh dob pa je posebno vprašanje in naloga glasbene zgodovine in estetike.

JOSÉ OSANA

R E S U M E N

LA CONSTANTE EVOLUTIVA DE LA MÚSICA ES EL TIEMPO

Entre las tres constantes de la música que son la cascada sonora, el tiempo y la conformidad sentimental, el tiempo es el único que en el desarrollo histórico de la música occidental ha conservado su continuidad, imponiéndole a la música un objetivo inmutable. El problema del tiempo fué precisamente la causa de la evolución histórica de este arte. La conformidad sentimental y la cascada sonora dependen principalmente del gusto de la época y otros factores extrínsecos y variables.

La música oriental ha quedado en el grado primitivo por haber concentrado su interés sobre el cultivo del sonido y no del tiempo.

El tiempo musical, considerado como una entidad rítmica, es la llamada "forma musical". Investigando la evolución histórica de ésta, se descubrirá cuál fué el aporte del factor tiempo y cuáles las leyes de su desarrollo. Aquí tocamos el problema de la periodización en la historia de la música. Las analogías que comúnmente se quieren establecer con las artes plásticas, están fundadas, en el caso de la arquitectura, en cuanto que las respectivas constantes se corresponden perfectamente (materia: tiempo — espacio; medio: cascada — cáscara; fin: conformidad sentimental — conformidad vital). La música mide el tiempo con signos puramente aritméticos, la arquitectura mide el espacio con formas puramente geométricas. Las dos tienen por objeto entes reales, exentas de ilusionismo, mientras que la pintura y la escultura recurren a él. A pesar de este paralelismo no es sostenible la denominación de períodos musicales según los estilos simultáneos en la arquitectura. La periodización exclusivamente musicológica de acuerdo con el desarrollo de la forma musical, sin embargo, demuestra una analogía sorprendente con la de la arquitectura, sugiriendo así la hipótesis de un atraso en la historia de la música:

arquitectura

hasta 1000 espiritualismo del cristianismo primitivo
1000—1200 arte románico
1200—1400 arte gótico
1400—1550 renacimiento
1550—1564 Michelangelo
1550—1700 barroco
1700—1900 clasicismo, romanticismo, impresionismo, expresionismo, nuevo realismo, etc.

música

hasta 1300 canto gregoriano
1300—1600 polifonía vocal
1600—1750 basso continuo
1750—1815 escuela clásica vienesa
1770—1827 Beethoven
1815—1880 romanticismo
1880—1920 clasicismo, naturalismo, impresionismo, expresionismo, nuevo realismo, nuevo romanticismo, etc.

En cada período es posible descubrir como impulso y problema central un adelanto en la formación del tiempo. La arquitectura occidental es un continuo lógico, considerando la evolución de la constante espacio, desde el tipo adicional de la basílica hasta el tipo infinitesimal del barroco; y del mismo modo se revela la historia de la música occidental como una solución gradual del problema del tiempo: desde la discontinuidad del tiempo en el canto gregoriano, a través de la organización equilibrada de la forma musical en la música clásica vienesa, hasta la "unendliche Melodie" wagneriana. El inalcanzable ideal del desarrollo sería la transformación del discontinuo de la cascada sonora en el continuo del tiempo vital.

RAFKO VODEB

VIA TRIUMPHALIS

(Iz cikla "Rimske pesmi")

Poznam tvoj spev:

Drget
posinelih rok,
gnev
vkovanih nog —
je še daleč do Mesta?

Tisoč let
te že poznam,
o Cesta —
ti edina
naša zgodovina!

Grem
pod zelenimi oboki
starih pinij,
nem
pod slavoloki
Zmagovalca Časa —

Tisoč let
od Boga in od ljudi
preklet —
in še dalje vodi sivina.

Ne,
ne bom te izdal,
s tabo grem,
o domovina!

ANTON KACIN

SLOVSTVENO DELO SLOVENCEV POD ITALIJO V ČASU MED OBEMA VOJNAMA (1918—1940)

1. Pisati pregled slovstvenega življenja Slovencev pod italijansko upravo od 1918 do začetka druge svetovne vojne ni veselo opravilo, kajti to se pravi pripovedovati o več kot 20-letnem trdem boju za obstanek in kulturni razvoj majhnega naroda, katerega je državni stroj nad 45-milijonskega naroda obsodil na smrt. To je tragedija narodne manjšine, kateri večinski narod ne da živeti. Je pa tudi tragedija po številu velikega naroda, ki ni našel v sebi toliko resnične duhovne veličine in moči, da bi maloštevilni manjšini brez strahu dal tiste pravice, ki ji po naravnem pravu pripadajo; naroda, ki ne pozna in noče poznati načela pravičnosti, ki naj velja za vse enako, ki naj svobodo prinese vsem. Zato pregled slovstvenega dela primorskih Slovencev ni običajna literarna zgodovina, kakršna se razume pri ljudeh, ki svobodno in brez pritiska ustvarjajo nove kulturne vrednote. Nad vse kulturno življenje na Primorskem se je namreč v novembru 1918 pričela ulegati težka megla duhovnega nasilja, izvirajoča iz narodnostnega fanatizma večinskega naroda. Državno nasilje povsod pomori žlahtno kulturno rast. To se je pokazalo in se še kaže pri velikih narodih z lastno državnostjo. Veliko bolj pa se to dogaja pri narodnih manjšinah, kajti v takih primerih se pridružuje sovraštvu vladajoče skupine do opozicije še narodnostna mržnja, katero so vsaj na Primorskem iredentistični politični krogi gojili že skoraj sto let. Zato je zgodovina slovenske tiskane besede na Goriškem in Tržaškem v dvajsetih letih pred drugo svetovno vojno ena sama veriga zagrizene in trmaste borbe med slovensko piščo, ustvarjajočo bratovščino in policijo ter cenzuro. V tem obdobju je zanimanje za estetično vrednoto počasi zdrknilo v drugo vrsto; v ospredje je vedno bolj stopal boj za ohranitev slovenstva, želja, da sploh kaj slovenskega v tisku izide. Najslabše je bilo leto 1936; to leto je izšlo samo **sedem** slovenskih knjig; leta 1923 jih je izšlo še nad **šestdeset** (Jadranski almanah za leto 1924, str. 148—151). Slovstvena zgodovina je torej postala pregled tiskane besede, kakor je bila — v drugačnih razmerah — doba od Trubarja do Prešerna.

2. Gorica je bila pred prvo svetovno vojno eno izmed važnejših slovenskih kulturnih žarišč. Mesto z živahnim in podjetnim prebivalstvom, ki se je naglo večalo s stalnim dotokom mladih sil iz slovenskega dela dežele, se je gospodarsko krepilo in razvijalo in tudi kulturno ni hotelo zaostati. V Gorici je od l. 1862, ko je izšel "Goriški oglednik", do 6. maja 1915, ko je prenehal izhajati "Goriški list", ki je začasno nadomestoval ustavljena lista "Gorico" in "Primorski list", izhajalo 27 listov. Med temi so bile tri znamenite revije, namreč Mahničev "Rimski katolik" (1888—1896), socialistični "Naši zapiski" (1911—1914; prej od 1902 v Ljubljani) in "Veda" (1911—1915), dvomesečnik za znanost in kulturo, ki so ga izdajali in urejevali mladi svobodomisleci (Albert Kramer, Ivan Prijatelj, Mihajlo Rostohar, Bogumil Vošnjak, Karel Ozvald, Ferd. Seidl, Vladimir Knaflič in Boris Zarnik). V Gorici je poslovalo nekaj zelo delavnih založb (Andrej Gabršček, Kat.

tisk. društvo in dr.). Spričo svoje tvornosti je Gorica še veliko obetala.

Trst je bil v glavnem trgovsko in sploh gospodarsko mesto. Imel je svoj dnevnik "Edinost" in močne gospodarske postojanke. V Trstu je od leta 1849, ko je izšel prvič "Slavjanski rodoljub", do zloma Avstrije 1918 izhajalo 42 slovenskih časnikov.

Štiri leta prve vojne in enajst soških bitk je Gorico in okolico porušilo in prebivalstvo močno razredčilo. "Milost božja, toliko je zdaj imen, ki ne pomenijo več nobene stvari in nobenega kraja," je povedal Ivan Cankar o Števerjanu in goriški okolici (Podobe iz sanj, Sraka in lastavice, Dom in svet 1917, str. 206). Ob koncu vojne je Gorica z obsežnim zaledjem in s Trstom prišla pod zasedbo italijanske vojske in pozneje z rapalsko pogodbo (12. novembra 1920) pod suverenost Italije, katera je po svojih uradnih zastopnikih (kralj, ministrski predsednik, zunanji minister) zagotavljala Slovencem, Hrvatom in Nemcem vse narodne in politične pravice. Vsak razsoden človek je takrat vedel, da se take obljube nikoli ne izpolnijo stoodstotno, kajti popolno politično svobodo prinese lahko samo narodna država; obstajal pa je up, da se bo vsaj del obljub uresničil. To bi se bilo morda tudi zgodilo, da ni vstal že dolgo časa negovani italijanski nacionalizem v obliki fašizma, ki je iz italijanske narodnosti in države napravil božanstvo ter v zanosu neke čudne poganske mistike hotel na njegovem oltarju žrtvovati vse, kar ni bilo italijansko. Fašizem je dovršen del svoje idejne vsebine našel baš v Trstu in v tržaškem protislovanskem liberalizmu, ki nikoli ni poznal narodne strpnosti in pravičnosti ter je, brž ko je prišel do oblasti, svoj gospodujoči položaj korenito izrabil na škodo slovanskega življa. Tržaški italijanski liberalizem je že desetletja pred svetovno vojno kratil Slovencem vsako pravico do šol v materinem jeziku. Ker je imel v občinskem svetu večino, je zlahka preprečil vsak poskus ustanovitve kake slovenske osnovne šole ali otroškega vrtca v mestu samem na občinske stroške. Naj omenim iz dolge vrste takih dogodkov samo enega. L. 1884 je politično društvo "Edinost" zahtevalo od občine otvoritev nekaterih osnovnih šol in vrtcev. Peticijo je podpisalo 1429 slovenskih očetov iz središča tržaškega mesta. Prebrali so jo na seji občinskega sveta dne 10. decembra 1884; občinski svet pa je ni vzel v pretres, kajti liberalni zastopnik Venezian je dokazoval, da Slovenci šol v mestu ne potrebujejo. Na njegov predlog je občinski svet preko peticije prešel na dnevni red. (Gl. "L'Osservatore triestino" 11. decembra 1884, ki prinaša uradni zapisnik tiste občinske seje). To se je zgodilo 30 let pred svetovno vojno v dobi cvetoče svobodoljubnosti in demokracije. Zemlje, na katerih se dotikata dva naroda, so pač vedno vroče, a redkokje tako kot v Trstu in na Goriškem.

3. Ob zasedbi Trsta in Goriške v novembru 1918 je bilo težko govoriti o kakem slovstvenem delu. Mesta in vasi so bile v razvalinah, čeprav že od oktobra 1917 zunaj neposredne bojne črte; ljudje so se šele vračali iz begunstva iz Italije in iz raznih krajev bivše Avstrije. V ospredju so bila gospodarska vprašanja, skrb za obnovo. Tik pred koncem vojne (19. septembra 1918) je začela izhajati v Gorici "**Goriška straža**", političen tednik, a jo je italijanska okupacijska oblast takoj ustavila (9. novembra 1918). Eno leto potem v Gorici ni izhajal noben slovenski list. "Goriška straža" je ponovno izšla šele 2. oktobra 1919. V dveh letih pred aneksijo — od novembra 1918 do 19. decembra 1920 (ta datum nosi zakon štev. 1778, s katerim je bila potrjena rapalska pogodba; objavljen je bil v "Gazzetta Ufficiale"

dva dni pozneje) — je izšlo le malo knjig. Prva založba, ki se je postavila na noge, je bila "**Goriška matica**". Na pobudo bogoslovnega profesorja dr. Andreja Pavlica je izdala Koledar za leto 1920. Goriška matica je potem izdala koledar vsako leto, dokler je bilo mogoče. Prvih šest koledarjev je uredil dr. Andrej Pavlica, poznejše pa France Bevk in Damir Feigel.

Ko je bil državnopravni položaj Goriškega in Tržaškega z aneksijo urejen, je bilo zaradi nove meje treba resno misliti na samostojno organizacijo javnega dela, neodvisno od Ljubljane. Ustanovile so se nove založbe, v deželo so se vračali domači književniki in javljalo se je spet neko veselje do dela.

Že pred Goriško matico je v Gorici obstajalo **Katoliško tiskovno društvo**, ki je samo ali po svojih podjetjih Katoliški knjigarni in Zadružni (pozneje Katoliški) tiskarni izdajalo knjige in revije. Nanovo pa se je leta 1923 ustanovila za Slovence pod Italijo **Goriška Mohorjeva družba**. Izdala je vsako leto koledar in tri do pet knjig, dokler je pač šlo. Goriška Mohorjeva družba je bila po številu članstva in izdanih knjig najmočnejša založba. V najboljših letih je štela 20.000 udov. Zato je oblast nanjo najbolj pritiskala. Zaplenila je tri njene koledarje zaporedoma (1931, 1932, 1933) in več drugih knjig, n. pr. Milčinskega zbirko pravljič "Zlata hruška" (1934), Tulova premišljevanja za fante "Zvezde vodnice" (1940), II. del Kristusovega življenja "Blagovest" (1940).

4. Čas od 1918 do 1940 se da glede na tisk jasno razdeliti v tri faze:

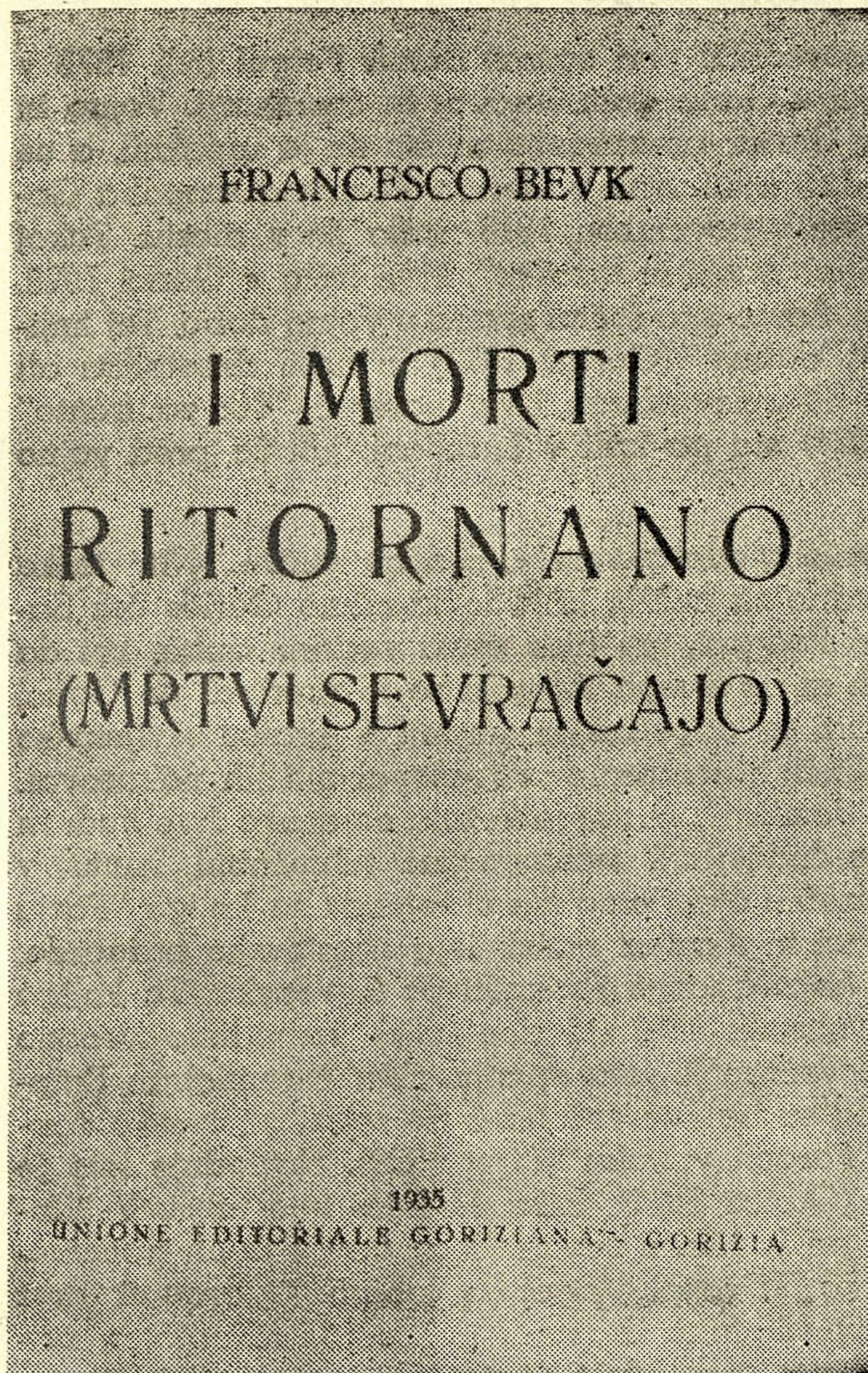
1) od zasedbe v novembru 1918 do septembra 1928. — Na tej stopnji razvoja je vladala še precejšnja tiskovna svoboda tudi pod fašizmom. Zaplenjeni sta bili samo dve knjigi, namreč: 1. "Boji majhnega naroda" (1925); v tej brošuri je Janko Kralj na kratko orisal stoletni boj Ircev proti angleškemu gospostvu; primera med Irce in Slovenci pod Italijo je bila pač preočitna; 2. "Goriška pratika za leto 1928" zaradi Prešernove "Zdravice". V tej dobi je časopisje lahko še prosto kritiziralo vlado in birokracijo. Dne 6. novembra 1926 pa je stopil v veljavo novi policijski zakon, ki je v členu 112¹⁾ dajal vladi in upravnemu aparatu silno orožje proti neljubemu tisku. Nad Slovenci so oblastniki začeli vihteti novo orožje v drugi fazi, ki gre

1) Člen 112 kr. dekreta z dne 6. novembra 1926 šte. 1948 (objavl. v "Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia" 8. novembra 1926, šte. 257) se glasi:

"Non possono esporsi alla pubblica vista, nè offrirsi in vendita o detenersi per vendere, nè distribuirsi, nè fabbricare o far fabbricare, importare dall'estero, trasportare o far trasportare nell'interno del Regno, a fine di vendita o di distribuzione, scritti, stampati, incisioni, litografie, figure, disegni, iscrizioni, oggetti di plastica o di qualsiasi altro genere contrari all'ordine nazionale dello Stato o lesivi della dignità e del prestigio nazionale o delle autorità ovvero offensivi della morale, del buon costume, della pubblica decenza o dei privati cittadini.

L'autorità locale di pubblica sicurezza ha facoltà di ordinare il sequestro in via amministrativa di detti scritti, stampati, figure, disegni, iscrizioni e oggetti."

Besede "contrario all'ordine nazionale dello Stato" (podčrtal pisec), ki predstavljajo neskončno raztezen izraz nekega meglenega in nikoli natančneje določenega pojma, so s potem navajale v vsakem odloku o zaplembi slovenskih knjig, največkrat kot edina utemeljitev. Vsaka zaplemba se je izvršila samo po upravni poti (in via amministrativa); sodna oblast tu ni imela vpliva.

2) Od 1928 do belgrajskega sporazuma Ciano-Stojadinović z dne 25. marca 1937. Dne 16. septembra 1928 so se v Gorici sestali fašistični federalni tajniki za Goriško, Tržaško, Istro, Reko, Zader in Videm. Izdelali so načrt, kako zatreti vse, kar je bilo slovenskega: gospodarstvo, tisk, društva. Sklenili so, naj se vsi slovenski učitelji odpustijo ali pa predstavijo daleč v notranjost države. Tisto leto so prefekti zatrli vse slovensko časopisje do zadnjega lista. Naslednje leto so začeli konfiscirati in uničevati novonatisnjene slovenske knjige. Dne 12. aprila 1934 so vpeljali preventivno cenzuro za vse tiskane stvari, čeprav je zakon ni predvideval. Izkazala se je za zelo učinkovito. Policija ni cenzurirala rokopisov, temveč že natisnjene knjige. Tiskarna je morala izročiti prefekturi

določeno število izvodov izgotovljene knjige; niti krtačni odtisi niso bili dovoljeni. Prefektura je knjigo poslala v Rim v potrjenje propagandnemu ministrstvu. Založba je potem čakala na odgovor, ki je prišel čez pet, šest mesecev ali čez eno leto ali pa sploh ni prišel. V že natisnjeni knjigi je ministrstvo zahtevalo popravke. Treba je bilo knjigo razdirati, kako stran na novo postaviti ter zopet vezati. Končno so si izmislili novo nagajanje. Predpisali so, da mora biti naslov knjige na platnicah in na prvi strani najprej v italijanščini z velikimi črkami, pod tem pa šele v slovenščini z majhnimi črkami. Spričo tega je razumljivo, da nobena založba ni hotela več tvegati velikih tiskarskih stroškov.

3) Po belgrajskem paktu se je cenzura malo zrahljala. Brez znatnih ovir so lahko izšle knjige Gor. Mohorjeve družbe in Goriške matice. Od vstopa Italije v svetovno vojno dne 10. junija 1940 dalje pa ni izšla nobena slovenska knjiga več. Nekaj jih je bilo pač v cenzuri, a so bile zaplenjene ali pa odgovor na vlogo za tiskovno dovoljenje sploh ni prišel.

LEPOSLOVJE

5. Po vojni se je med pripovedniki prvi oglasil **Damir Feigel** (roj. 1879 v Idriji), ki je od mladih let bival v Gorici, tam študiral in časnikaril. Vojno in prve soške bitke je preživel v Gorici; ob zavzetju mesta se je umaknil, a se je kmalu po dvanajsti (kobariški) bitki vrnil v Gorico. Ponovna zasedba Gorice ga je torej ob koncu vojne v novembru 1918 našla že v mestu. Takoj je poiskal že pripravljeno knjigo "Bacili in bacilke", ki je izšla v Gorici 1920. Obsega snovi iz predvojnih let. Samo ena črtica spada v vojno dobo. Tej knjigi je sledila zbirka "Po strani klobuk" (Gorica 1923) in nato deseterica ali več drugih knjig, ki so izšle na Primorskem. Dve, namreč "Tik za fronto" (1921) in "Domače živali" (1924) sta pa izšli v Ljubljani, kot že pred vojno "Pol litra vipavca".

Feigel je humorist. Življenje gleda z vesele, sončne strani. Niti težka vojna leta in življenje neposredno za fronto, ki je tekla mimo Gorice čez Sabotin, Oslavje in Kalvarijo pri Podgori, mu niso vzela vedrine duha, kot da črnih dni in nesreč zanj sploh ni. Iz živega toka, ki se je prerival po Gorici in okolici, je jemal vesele ljudi in dogodke in jih slikal bralcu življenjsko sveže. Velikih socialnih in političnih problemov ni reševal niti jih nakazoval. Najrajši se je prepuščal bujni domišljiji, ki mu je vezala dejanske žive ljudi in razmere v Gorici in okolici s čudovitimi nemogočimi tehničnimi izumi v pravljico verjetno enoto. Tehnične utopije so mu dale snov za knjigo "Pasja dlaka" (1926), v kateri Slovenci in Angleži raziskujejo egiptovske pragozde. Transfuzija krvi povzroči, da Anglež začne robantiti po slovensko. Ta knjiga se snovno nadaljuje "Na skrivnostnih tleh" (Gorica 1929). Tu vidimo faraone in njihovo dobo, oživljeno po večtisočletnem spanju. Star mumificiran Egipčan, ki mu je bilo usojeno, da se bo čez več tisoč let zopet za kratko zbudil, je glavni junak povesti "Faraon v fraku" (Trst 1929). Naslednje leto je Feigel opisal "Čudežno oko" (Gorica 1930), izum, ki bere tuje misli. V "Kolumbu" (Trst 1932) zdravniki pri istočasni lobanjski operaciji dveh ponesrečencev zamenjajo možgane, ko jih zopet vlagajo v lobanji. "Čarovnik brez dovoljenja" (Gorica 1933) lovi elektriko iz zraka in iznajde liliputator, pravo, ki ljudi pomanjšuje. Feigel je v domišljiji potoval tudi okoli sveta po 45. vzporedniku, a je prispel samo do konca prve osmine. Zato je dal povesti naslov "Okoli sveta" (Gorica 1935). Zadnjo knjigo pred vojno je izdal za svojo šestdesetletnico z naslovom "Supervitalin" (Gorica 1939). Zdravnik dr. Jereb iznajde snov, ki obudi tudi mrtva bitja, če jim jo vbrizgaš pod kožo. Vsem tem veselim zgodbam iz moderne in futuristične tehnike je skupna ista osnovna misel, da bi taki izumi prinesli v človeško družbo samo škodo in zmedo. "Koliko izumov je koristilo človeštvu, a tudi koliko mu jih je škodovalo!" (Okoli sveta, str. 113). Zato pisatelj pusti, da njegovi junaki svoje izume po prvih uničijo, ali pa kaka državna komisija omeji njihovo rabo.

Poleg teh večjih del je Feigel napisal spomine "Ob obratu stoletja" (Trst 1931) in zgodovinske persiflaže "Brezen" (Trst 1931; ponatis iz "Mladike" 1922). Sodeloval je pri mnogih slovenskih listih. Sedaj živi kot časnikar v Gorici.

Kmalu je nastopil tudi **Ivan Pregelj** (roj. 1883 pri Sv. Luciji ob Soči), ki je takrat že imel znano ime v slovenskem leposlovju. Živel je sicer v Sloveniji, a ni pozabil na Goriško, kjer je našel največ snovi za svojo prozo. L.

1921 je izdal pri Naši založbi v Trstu v knjižni obliki svoj roman "Plebanus Joannes" (ponatis iz "Doma in sveta" 1920). Posvetil ga je bil svojim rojakom "Bratom, ki jih še ni doma"; v primorski izdaji je to posvetilo odpadlo. Začetek dejanja je učinkovito postavil v renesančno Italijo, v Firence dne 24. maja 1498; dan poprej so bili sežgali fra Girolama Savonarola. Zgodba sama pa se vrši na Tolminskem. Iz dela močno veje duh časa: valovanje novih idej, prelom dveh kulturnih svetov; na eni strani je zahajajoči srednji vek s svojo poglobljenostjo v duhovni red, na drugi strani pa nastopajoči novi čas z vso privezanostjo na tvorni svet in njega vesele strani. Pregelj je v podrobni študiji preteklosti, običajev, jezikovnih in drugih kulturnih potankosti zanesel veliko sintetično silo ter je v mogočnem umetniškem zamahu ustvaril mojstrovino v jezikovnem in predmetnem pogledu. Pokazal je človeka, ki se vztrajno bori sam s seboj, ker teži v duhovno popolnost. Uporno pa se bori tudi s posvetnimi in duhovskimi oblastniki za pravice svojega ljudstva, ki je ječalo pod samovoljo zemljiških gospodov. Boj za pravico je bil Preglju vodilni motiv že v "Tlačanih" in "Zadnjem uporniku".

V goriški "Mladiki"¹⁾ je 1922 objavil nadaljevanje idile "Otroci sonca" (Doma in svet 1919) z naslovom "Gloriosa". Napovedal jo je bil že 1920: "Napisal pa bom nadaljevanje: Snubci gospodične Koširjeve." (DS 1920, platnice 8. števil.). Iz mladostnih romantičnih sanj o lepoti v življenju in o dobroti vseh ljudi se mu je porodila idilična slika domačih krajev in ljudi iz osemdesetih let preteklega stoljetja. Čas je označil sam — sicer čisto brez potrebe, ker je s tem le oslabil vtis te lepe idile — s tem da je v dejanje vpletel začetek Mahničevega "Rimskega katolika". V "Gloriosi" je živo predstavil množico ljudi iz dežele med Škofjo Loko, Idrijo in Tolminom (Izbr. spisi X. str. 335). Tej deželici je zapel eno svojih najlepših pesmi v prozi: "Tam je košček sveta, da mu ne vem imena. Čudovit svet, poln sonca in rož in vonjev in pesmi, ki so kakor rože in imajo svoj vonj kakor zemlja, kakor jutro, kakor spanec in grob. Nikjer ni zame lepše kakor tam. Nikjer ni duši pokoja tako sladkega kakor tam. V sanjah svojih in v bednosti težkih ur poslušam šumenje daljnih voda in vidim napete v dolino laze: zelene katarakte v onemelo dno. Prisluškujem pojoči govorici ljudi, ki so tam, poslušam pesem njihovih src. Ta srca! Nikoli ne ostarijo. Večni otroci. Še v grob legajo s pesmijo in sanjo v očeh." (DS, 1919, str. 295). V gneči tipičnih ljudi je ustvaril deloma po življenju deloma iz domišljije tudi nekaj sijajnih edinstvenih postav: vedrega geometra Poznika, polnega življenjske sile, sestre Heleno in Slavico, učitelja Sivca, v katerem je po lastni izpovedi (Izbr. spisi X., str. 335) karikiriral samega sebe. "Gloriosi" se čuti, da je ni pisal več s tistim svetim navdušenjem kot nekaj let prej "Otroke sonca"; vendar je v njej še toliko sočnosti in lepote, da odtehta desetine knjig takega novejšega mnogopisnega pripovednika.

Tolminska ožja domovina mu je dala snov tudi za Muznikov cikel. Zdravnik Anton Muznik je bil Pregljev rojak od Sv. Lucije (1726-1803). Bil je odličen vojaški zdravnik in pozneje protomedicus Goriške in Gradiščanske. Izdal je knjigo "Clima Goritiense" (1781) in tudi sicer je pisal strokovne članke. Iz te snovi je Pregelj zajel v "Zgodbah zdravnika Muznika" (Gor. mati-

¹⁾ Izhajati je začela v aprilu 1920 v založbi Katoliškega tiskovnega društva v Gorici. 1923 se je preselila v Slovenijo.

ca 1923). Skope zgodovinske podatke je oživil s svojim poznanjem baročne dobe, še bolj pa s pesniško domišljijo. Pozneje je prvemu delu dodal še enega (Izbr. spisi IV. zv. 1929). Snovno spada v Muznikov krog tudi novelica "Runje".

Pregelj je nato stopil v Istro, katero je bil doživel sam, saj je bil eno leto suplent na gimnaziji v Pazinu (1910-1911). V spominskem zborniku, posvečenem škofu Juriju Dobrili, je napisal članek "Valvasor in Istra" (str. 291-301)¹⁾, v katerem je natančno izčrpal vse Valvasorjeve zapiske o Istri v delu "Die Ehre des Herzogtums Krain". Po vojni pa je za prevaljsko Družbo sv. Mohorja napisal povest "Božji mejniki", ki je potem izšla v Gorici (založila Kat. knjigarna, 1926) malo popravljena in s spremenjenim naslovom "Oče, budi volja tvoja!" Naslov je vzet po znamenitem istrskem hrvatskem molitveniku škofa Jurija Dobrile. Škof Dobrila v povesti tudi nastopa. Tu je Pregelj pokazal življenje v Istri v drugi polovici preteklega stoljetja, v času torej, ko se je Istra začela narodno in socialno zbujaati. Prerod morda nikjer ni bil tako težak kot na tej revni in zapuščeni zemlji in bolj kot kje drugje je v Istri narodno prebujenje pomenilo tudi socialni dvig ljudstva.

Zatem je na pobudo Goričanov ¹⁾ poglobil svoj roman iz velikega tolminskega punta "Tlačani" (DS 1915-1916) in ga izdal pod naslovom "Tolminci" (Kat. knjigarna v Gorici, 1927). Za to delo je podrobno preučil zgodovinske vire. Zato je ta roman močna in dokaj verna slika upora brezpravnih tlačanov proti okostenelemu fevdalnemu redu. Pokaže nam enega izmed poskusov, kako naj slovenski kmet vzame trdno v roke svojo zemljo in svojo usodo. Nekateri prizori bi zaslužili, da bi jih velik slikar upodobil na platnu, tako veličastni so. Na Goriškem je pozneje izšla še povest iz časov protestantizma "Magister Anton" (Družina 1929). Napisal jo je bil že proti koncu 1925 ²⁾, a je več kot tri leta čakala na objavo. Pozorišče je Kras okoli Štanjela in Komna. Zgrajena ni enotno; glavni poudarek leži na postranskih stvareh; vodilno dejanje je manj vidno. Začetek je preveč raztegnjen; večji del dejanja je podan skopo, le z najpotrebnejšimi potezami.

Omenim naj še novelico iz Baške doline "Tolminski Tit Manlij Torkvat" (Koledar Gor. Moh. družbe 1928). V načrtu je imel tudi povest o Sveti gori (pismo Beletu 5. februarja 1926), a je ni napisal.

Kmalu po svetovni vojni (jeseni 1920) se je vrnil na Goriško **France Bevk** (roj. 1890 v Zakojci pri Cerknem). Lani so slavili njegovo 60 letnico in ob tej priliki sta izšli v titovskem tisku dve daljši razpravi o njem.¹⁾ Precej izčrpna je zlasti Koblarjeva; avtorju se vidi, da gleda kritično, a mu

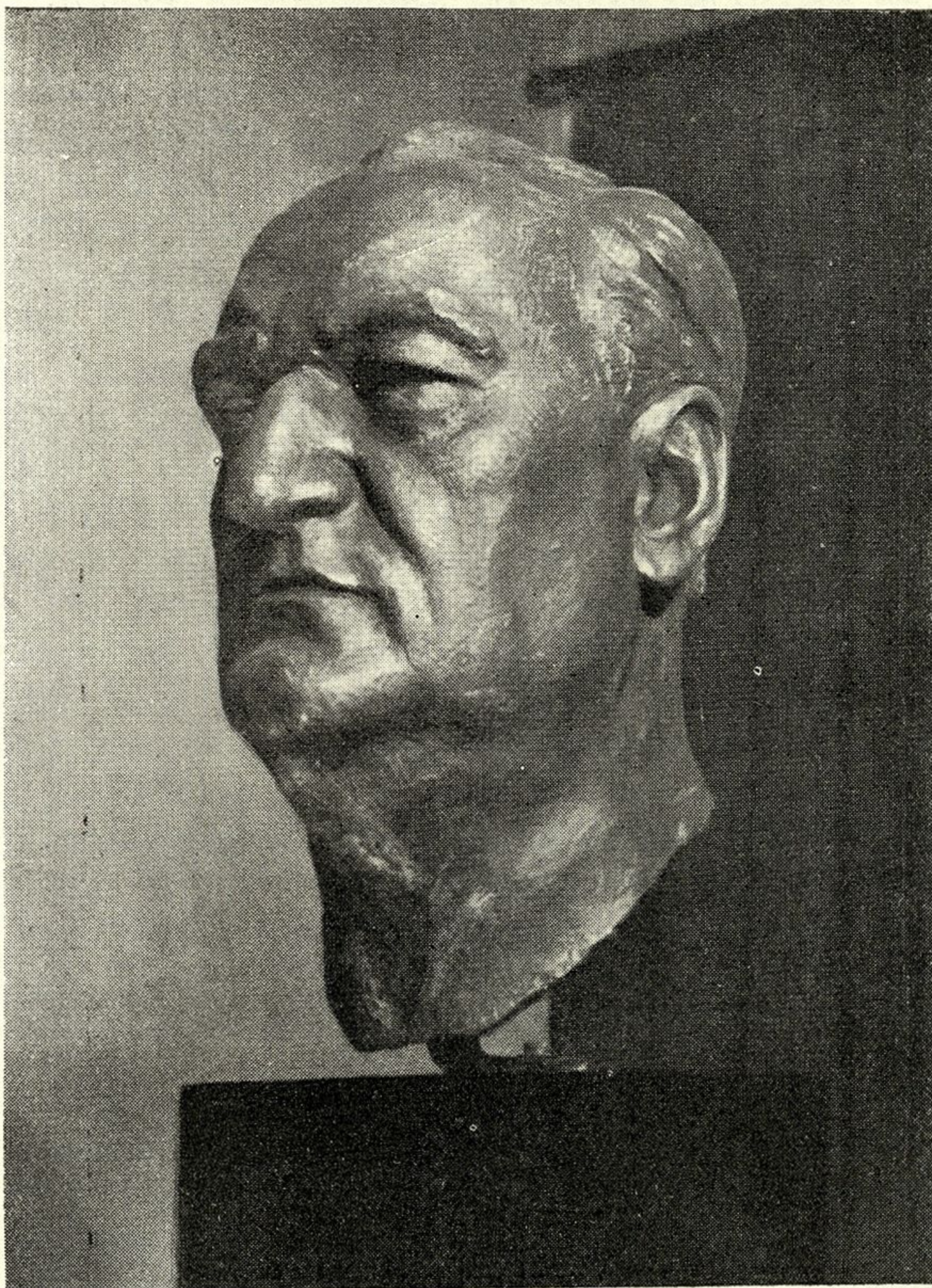
1) **Biskup dr. Juraj Dobrila**. Spomen-knjiga stogodišnjice njegova rojdenja. Uredio msgr. Ante Kalac, prepošt u Pazinu. Pazin. Tiskara "Tiskovno društvo. 1912. Str. XII+334.

1) Dne 5. februarja 1926 piše Venceslavu Beletu, urediku Gor. Moh. družbe: "Tlačanov se bom lotil. O velikih počitnicah pridem prav gotovo in če Bog da, z družino nekaj na Goriško." — Dober mesec pozneje (8. marca) piše Beletu: "Za snov glede Tlačanov Ti bom hvaležen. Doslej še nisem nič prejel". Bele mu je najbrž poslal kaj novega gradiva; v zapuščini nisem našel nič.

2) Rokopis je poslal Venceslavu Beletu dne 5. februarja 1926.

1) **France Koblar: France Bevk**. Ob šestdesetletnici. Novi svet 1950. Ljubljana. Str. 865—879; 969—985; 1078—1096.

Andrej Budal: France Bevk. Razgledi 1950. Trst. Str. 433—450; 530—558.

FRANCE AHČIN:

DR. ANTON NOVAČAN

razmere branijo rabiti prave izraze. Moj namen ni, da bi zajel vsega Bevka, ker je ta članek omejen na primorsko literarno delo.

Bevk je izrazit pripovednik, a ni oblikovalec; včasih je celo samo poročevalec o tem, kar se je zgodilo. Pripoveduje, kar je sam doživel, resnično ali v domišljiji. Literarnih problemov ne rešuje. Največja njegova moč je v silni domišljiji, ki se je nekaj let zdela neizčrpna. Snov mu je s tako močjo silila v pero, da tvarine ni utegnil vedno urediti, ji dati končno, preglednejšo in estetično učinkovitejšo obliko. Domišljijo mu je poživiljala predvsem seksualnost²⁾ — erotike, ki sublimira, pri Bevku ne opaziš — in drugi nagoni. Sploh je Bevk ves v oblasti instinktov in strasti. Zdi se, da zadene pravo le, kadar iz duševnega procesa izloči mišljenje in etično voljo. Socialno krivico je sam doživel in jo zaradi tega živo občuti; socialna zavest je pri njem ego-centrična: ker se **meni** godi slabo, zato je socialni red, v katerem živim, krivičen. Objektivne pravice, ki je nad posamezniki in nad družbo ter bi morala veljati za vse čase in za vsake razmere, ne pozna. Duhovnost se mu javlja redkokdaj, a še takrat v motnih hipnih zaznavah, ko si kakega pojavnega drugače razlagati. "Imela ga je v oblasti neznana sila, o kateri ljudje prav malo vedo in ki narekuje človeku nerazumljiva dejanja", pravi v knjigi "Mrtvi se vračajo" (str. 50 tržaške izdaje). To so še vedno lahko instinkti. V isti povesti omenja "nevidni svet", ki utegne biti duhovni svet: "Ali pa je med to žensko in nevidnim svetom neka zveza in ona čuti, da ni govoril resnice?" (str. 58). Bevkove povesti so polne sovraštva, strasti, ubojev, zakonolomstva, brezupne gmotne revščine. Nikjer ni nič veselega. Sama črna noč ali siv mrak. Tudi ljudje so taki. Pogled jim nikoli ne splava pod zvezde; vedno jim sili k tlom, h kruti neizprosni prirodi in če mogoče v blato. Še če so pri zabavi, jim leži na obrazu mora. To je snovni pesimizem najmočnejše vrste, literarni materializem, ki mu srečaš sorodni pojav morda edino v francoskih naturalistih, kot sta brata Goncourt ali Zola. Bevkovi ljudje so tipični predstavniki množice, kolektiva: nič ni v njih individualnega, posebnega, izrazitega, samo včasih kaka močnejša strast. Zato je izmed vseh njegovih svetovnonazorskih metamorfoz današnja najbolj razumljiva.

V letih od 1921 do 1940 je Bevk samo na Primorskem izdal nad 50 knjig, torej skoraj tri na leto. Precej njegovih knjig je v tem času izšlo tudi v Sloveniji. Med primorskimi izdajami so tudi obširni teksti, kot n. pr. trilogija "Znamenja na nebu" (700 strani). Gotovo je ta plodovitost Bevku škodovala, ker se ni mogel poglobiti v noben problem, temveč je ostajal pri zunanjostih, na površini dogajanja. Zato se tudi ni mogel uravnovesiti v nobeni smeri. Sprejemal je vase vse nove ideje, naj so prišle od koder koli, ne da bi jih kritično premotril. Sam menda ni občutil idejnih prepadov, ki zijo med njegovimi spomini "Suženj demonov" (LZ 1925) in "Beg pred senco" (LZ 1926) ter istočasno napisanim "Bratom Frančiškom" (Gorica 1926). Plaval je v vseh idejnih tokovih, ki so ga nosili od romantične mistike v legendah do naturalizma. Na dnu duše pa je ostal moralni anarhist. Tudi tematika, katere se je loteval, je zelo disparatna. Iz visoko romantičnega 14. stoletja (trilogija "Znamenja na nebu" 1927—1929) se brez prehoda mirno in nepo-

2) In prav on je v mladih letih zapisal: "Od vseh problemov poznajo literati samo še seksualnega. In še pri obdelavi tega se nismo povzpeli od dražljajev ženskih nogavic do srca." (Črne pike. DS 1916. Str. 111.)

sredno postavi v sedanost z naturalističnim romanom "V zablodah" (Slov. matica 1929).

Na Goriškem je začel s knjižico "Pesmi" (1921). Vtise iz prve svetovne vojne je zbral v dve knjigi črtic, namreč v "Faraonu" (Trst 1922) in "Rabljih" (Gorica 1923). Vmes je izdal avtobiografsko povest "Tatič" (Trst 1923). Zatem je napisal zbirko otroških igrice "Bedak Pavlek" (Trst 1925) in kmetško povest z romantičnim motivom usode "Smrt pred hišo" (Gorica 1925). To je krstil za roman, čeprav je le kratka povest. Vse to so bili bolj poskusi. Večjega dela se še ni lotil, če izvzamemo spomine iz dijaških let, ki so izhajali v Ljublj. zvonu. Izraz mu je bil še negotov, zgradba preprosta. V teh letih pa je začel veliko pisati. Za jubilej sv. Frančiška Asiškega je izdal knjigo "Brat Frančišek" (Gorica 1926). V tržaški "Edinosti" je 1927 objavil kmetško zgodbo "Jakec in njegova ljubezen". Tedaj se je po šegi romantikov že spustil v bogato zakladnico snovi srednjega veka, kjer je treba samo prav zagrabiti. Za pozorišče si je izbral Tolminsko in sosedno Furlanijo. Prva povest iz tega ciklusa je "Kresna noč" (Trst 1927). Sledilo ji je največje Bevkovo pripovedno delo, namreč trodelni roman "Znamenja na nebu" iz 14. stoletja (I. del "Krvavi jezdec" 1927; II. del "Škorpijoni zemlje" 1929; III. del "Črni bratje in sestre" 1929; vse tri dele je izdala Goriška matica). Fabula, čas in kraj je bil v slovenski lepi knjigi nekaj novega, pesniško še nedotaknjenega. Prvo pobudo za to je morda dobil, ko je za Goriško matico prirejal zbirko narodnih pripovednih pesmi "Mlada Zora" (Gorica 1924). "Znamenja na nebu" so poleg "Kaplana Martina Čedermaca", ki je izšel 1938 v Ljubljani, ena najbolj samostojnih Bevkovih stvaritev. Pisano je z veliko ljubeznijo. V besedi se tu in tam pozna Pregljev vpliv. Dejanje je nepregledno. Glavni junak, nosilec dejanja je slovensko tlačanstvo in njegovo ubadanje za življenje. To je torej izrazit kolektivni roman. Snov je razsežna: fevdalizem, roparski vitezi, trubadurji, oglejski patriarhi, pogani, kuga, potres, kobilice, povodenj, lakota, tlačani ob Beli vodi (Soči).

Zgodovinski dogodki trilogije so se nadaljevali v povesti "Človek proti človeku" (Gorica 1930), ki pa tvori zgodbo zase. Viteško življenje v gradovih severno od Čedad je slikal tudi v posveti "Burkež viteza Viterga" (Gorica 1931 — izšla je pod psevdonimom Tone Čemažar). Bevka je zanimal tudi zadnji zgodovinski dokazani pojav poganstva v začetku 14. stoletja. Opisal ga je v povesti "Umirajoči bog Triglav" (Gorica 1930), zgrajeni na redkih zgodovinskih podatkih o kobariških poganih in o čedadski križarski vojski proti njim.

V davni preteklosti se vrši dejanje povesti "Stražni ognji" (Gorica 1938), ki je v prvem natisu izšla v Celju pri Družbi sv. Mohorja kot 84. svezek Slovenskih večernic l. 1931 ter spada torej organsko v čas Bevkovega zanimanja za zgodovinske snovi. "Stražni ognji" pripovedujejo o turških napadih na Vipavsko dolino, Furlanijo, Soško dolino in Idrijo.

V zgodovino se je Bevk morda zatekel tudi zato, ker je v njej iskal utehe za neveselo, trpko sedanost. Ni pa preteklosti dovolj preučil, notranje doživel; zato se mu slika dobe ni posrečila; manjka sugestivne časovne barvitosti.

V letih, ko je pisal "Znamenja na nebu", je napisal in izdal še celo vrsto krajših in daljših povesti. "Vihar" (Trst 1928) je dobra povest iz življenja slovenskih ribičev ob Jadranu. Povesti "Krivda" (Trst 1929), "Muka gospe Vere" (Trst 1929 — ponatis iz DS 1929) in "Julijan Sever" (Trst 1930 — po-

natis iz DS 1926) imajo naturalistično osnovo iz sodobnega življenja. Časovno in snovno spada sem tudi povest "Mrtvi se vračajo" (SD 1930), ki je v ponatisu v Trstu l. 1935 morala iziti s dvojezičnim naslovom "I morti ritornano. — Mrtvi se vračajo". Daljše povesti iz naslednjih let so "Vedomec" (Gorica 1931), "Železna kača" (Gorica 1932), "Veliki Tomaž" (Gorica 1933 — ponatis iz celjske Mladike 1932), "Srebrniki" (Gorica 1937 — ponatis izdaje Vodnikove družbe 1936), "Ubogi zlodej" (Gorica 1937 — ponatis iz DS 1934-35) in "Huda ura" (Gorica 1939 — ponatis iz celjske Mladike 1934); krajša pa je "Dedič" (Gorica 1933). V vseh teh delih se variirajo iste teme: spolnost, zemlja, boj za fizični obstanek. Povest "Pesterna" (Gorica 1939) je edina Bevkova knjiga, ki je izšla v Italiji in jo je cenzura zaplenila. Nekaj posebnega so "Povesti o strahovih" (Gorica 1933); nastajale so od l. 1922 dalje ter slonijo na ljudski veri v strahove. Za mladino je napisal pripovedko "Kozorog" (Gorica 1933), knjigo pravljic "Čarovnica Čirimbara" (Gorica 1938 — ponatis ljubljanske izdaje 1938) in živalsko pripovedko "Plešimož" (Gorica 1939). Potopisa "Izlet na Špansko" (Gorica 1936) in "Deset dni v Bolgariji" (Gorica 1938) sta nastala, ko se je udeleževal mednarodnih zborovanj Pen-kluba.

Da bo slika popolnejša, naj omenim še kratke povesti in črtice, ki so izhajale v tržaški "Biblioteki za pouk in zabavo" ali pa kot ponatisi iz Kalendarja Goriške matice. To so: "Tuje dete" (Bibl. 1929), "Sestra" (Bibl. 1929), "Glej, človek" (Bibl. 1929), "Nagrada" (Bibl. 1930), "Živi mrlič" (Bibl. 1930), "Usmiljenje" (Bibl. 1930), "Predporočna noč" (Bibl. 1931), "Jagoda" (Kol. 1930), "Slepec je videl" (Bibl. 1932), "Gmajna" (Kol. 1933), "Živa groza" (Bibl. 1933), "Bajka o sreči" (Bibl. 1934), "Bridka ljubezen" (Bibl. 1935 — psevdonim Tone Čemažar), "Smrt na cesti" in "Cepčeva vreča" (Bibl. 1937), "Bajtar Mihale" (Bibl. 1938). Da je napisal tudi knjigo "Lepo vedenje" (Gorica 1938 — psevdonim Jerko Jermol), tudi ne sme iti v pozabo.

Poleg vsega tega je tudi mnogo prevajal, največ iz slovanskih slovstev. V zbirki "Enodejanke" (Gorica 1921) je ponašil žaloigro v enem dejanju "Ivane" (spisal Franc Kranewitter). Pozneje je prevajal Vl. St. Reymonta ("Tomek Baran", Trst 1928 in "Pravica", Gorica 1929), Elizo Orzeszkowo ("Kmetavzar", Gorica 1931), razne "Poljske pripovednike" (Gorica 1937 — psevdonim Ivan Lesjak), lužiško-srbskega pisatelja Miklavža Bjedricha ("Ponesrečena zaroka", Trst 1930), ukrajinskega pripovednika Ivana Franka ("Pantalaha", Trst 1931), iz bolgarščine pa Ivana Minčova Vazova ("Hadži Alil in druge povesti", Trst 1929). Iz nemščine je preložil "Krvnikovo vrv", roman madžarskega pisatelja Aleksandra Petöfi-ja, iz češčine pa povest Karla Čapka "Hordubal" (Gorica 1939). Priredil je povest "Naseljenci, divjaki in otroci" (Gorica 1935), katero je spisal John Godyn. Izdal je tudi prevode "Veselih zgodb" (Gorica 1936) iz raznih slovstev.

Bevk je zelo kompleksna osebnost, polna ostrih nasprotij. Danes je še nemogoče kritično določiti njegovo vrednost in mesto v slovenskem slovstvu.

(Konec prihodnjič.)

VINKO BELIČIČ

MRTVI MATER I

I.

Kakor se jadro tiho skrije
v modrino morja in neba,
tako si šla, kjer smo doma,
kjer srce trudno se spočije.

Sinice drobne so ti pele
s sliv skozi okenca v slovo.
Zgubilo je sijaj oko
za ljube gučke razcvetele.

Pri cerkvi svetega Jerneja
med svojci, znanci — tam zdaj spiš.
Čez prazni dom pa vetra piš
— odpal je sad, prazna je veja.

II.

Aprilski veter, svež sem od Poljan
divjal si čez dražulke, od Boga poslan.
Mogočni veter, pticam si določal let,
odpihnil slednji list in bil in smet.

Ves dan, vso noč, ves dan tvoj jok in smeh
— kaj slame sajaste razmetal si po tleh,
kako razmršil si samotni strehi šop,
kaj dežnih kapelj palo je potem na strop!

Mati je vdano sklepala roké
pod zemljo — ni več trepetalo ji srce.
Zanesel si ji morebiti breskov cvet
na grob — in odvihral, od vigredi prevzet.

III.

Tišina, ali te kdo zdaj obišče?
Se v tebi kdo nasmeje in nagovori?
Zaman si letos čakala orača
— ni se razcvel krompir ne debelača.
Motika mamina pod streho rjavi,
koprive, slak preraščajo dvorišče.

Kdo te je ljubil bolj, kdo trše žulje,
bolj nebogljená pleča tu imel?
Kdo pticam, travam, vetru bil je dražji?
Kdo zdaj te, osamela, potolaži?
Porasle steze, prazna hiša, skedenj, hlev
— zdaj vabiš le še roso in metulje.

IV.

Agničevi, mejaši, so načeli košenico:
klepet in smeh se staplja v sončni blišč.
Med zvenk spočitih kos cvrčijo škorci raz drobnico
— kak praznik, in obilje, in vrvišč!

Od Svetega Frančiška ploha se nizzol zvihari,
da umije žgoči mesec Prairial.
Pobrišejo sem čez jo pod samotni skedenj stari
z rdečo streho iznad krošenj, skal.

Sloneč na praznih rantah mislijo na njo, Tomečko:
še lani je bila, zdaj več je ni;
na Njo, ki pride k osebenjkom kakor v hišo kmečko
in le po davnem senu duh pusti.

V.

Rdeči srakoper negiben, tih opreza
z vrh gloga po grmičih, travi.
Čez žolto strn nevidne roke veter steza,
dokler ga spenjavka srobot ne ustavi,
da z njenim belim cvetjem povasuje,
da z njenim vedrim vonjem z dalj odpluje
...za valom val, za šumom šum.

V septembru blatnem, mojega rodu parcela,
sprejela si semenje vase
...zdaj ni več tiste roke, da bi te požela,
ko srpu nudiš zlate klene klase.
Sam srakoper leti buditi jo, zdi se
...tja v sredo njiv, za zidec, kjer vrsti se
ob grobu grob, ob križu križ.

VI.

"In illo tempore..." Soseska se vzravna,
prekriža se, v Mučenca upre oči.
Po znoju, astrah cerkev zadiši,
po roženkravtu, cvetju ajdovem s polja.

Lamutov stric po maši s stene sname križ
in gre med grobi prvi ko pastir.
Zvrste vaščanje se — njih skrb, nemir
se v litanije zлива mimo njiv in hiš.

S procesijo pojočo vriska sam zvonik
in vabi jo, privabi jo nazaj.
Med njo te ni, kot si bila nekdanj
...drugje te je poslušal zvesti Priprošnjik.

VII.

Na jug lete od Svete Gere ptice,
z gora se v dušo tiplje čaj.
Sonce ugaša mrzle plamenice,
na ustnah kameni smehlja.

Zdaj ste, orehi ljubljani, razkriti,
v maju bo zopet vsak odet.
A z onstran časa ni se moč vrniti
— in kdo bi želel na ta svet?

Zadremajte, zaslanjajte ob ognjih tihih,
spominjajte se je ob vetra vzdihih!

VIII.

Izjokal sem ljubezni solze vroče
za tabo, nepozabna. Zdaj je duša
ko greda, ki jo je mrtvila suša,
pa je oblak izsul obilje moče
— in novi sok gre v bil in cvet
za novi med.

Iz morja, vetra, zvezd
mi baješ čudežno povest:
o svetu, kjer je konec kopnenja,
kjer mavrica se vekomaj razpenja.
Srce ga čuti, veruje vanj
— in čaka nanj.

OPOMBE

gučki (iz "godčki": trobentice), materini najljubši znanilci pomladi;
Poljane: hribi, ki ločijo na jugu Belo krajino od Kolpe;
dražulek: za njivico velika kraška usedlina, navadno obrasla z grmjem
in drevjem;
debelača: koruza;
Sveti Frančišek: domače ime za Mirno goro (1048 m);
Prairial: 9. mesec v francoskem revolucijskem koledarju, "mesec košnje"
(pribl. 2. pol. maja in 1. pol. junija);
In illo tempore...: začetek evangelija na god sv. Jerneja (24. avg.);
Sveta Gera (Jera): domače ime za Trdinov vrh (1181 m) v Gorjancih;
čaj (od "kaditi"): megličavost, ki tik pred sončnim zahodom leže na
pobočja.

MARTIN JEVNIKAR

JURČIČEVA DIJAŠKA LETA

Pisatelj Josip Jurčič se je rodil dne 4. marca 1844 na Muljavi pri Stični na Dolenjskem. Do sedmega leta se je igral z vaškimi otroki in pasel edino kravo, ki so jo imeli poleg mršavega konja pri hiši.

V ljudsko šolo je začel hoditi s sedmimi leti, in sicer na Krko, ki je oddaljena od Muljave 4,5 km. Učil ga je neki Matija Šušterčič.¹ Zjutraj je zgodaj vstajal in pasel kravo do osmih, potem je šel v šolo v prtenih hlačah in s platneno torbico.² Učenje mu ni šlo v glavo, čeprav ga je zanimalo. Prvo leto se ni naučil niti brati, zato so ga pridržali doma, češ da je pretrde glave.

Začetni neuspeh gre najbrž predvsem na učiteljev račun. Šole na kmetih so bile tedaj preproste. Poučeval je kak upokojen orožnik, doslužen vojak, cerkovnik ali sploh človek, ki se je kje za silo naučil brati in pisati. Takega učitelja je Jurčič mojstrsko naslikal v gospodu Krševanu v povesti **Domen**. Ker je opisoval vedno po živih vzorih, lahko sklepamo, da je imel pred seboj svojega nekdanjega vzgojitelja. Krševan je bil organist, mrliški oglednik, učitelj, zakotni pisar in vse, kar je bilo treba. "...dasi je bil za gospodom duhovnikom, ki je bil že star ko zemlja, najbolj učen mož v okrožju, vendar ni znal drugega ko brati in pisati in za veliko silo je tudi kako nemško stolkel. Pa čemu bi mu tudi bilo znanje, ko bi ga bil ravno imel? Učence, katere je učil brati na molitevske bukvice, te je vsako zimo lahko na prste seštel, poleti pa so mu še ti izleteli, kadar je trava pognala in je bilo treba pastirjev. Vino piti je znal brez črk in knjig..." (5. pogl.).

Po neuspehu je ostal eno leto doma in sestra Marija, ki je bila dve leti starejša, ga je naučila brati. Sama pripoveduje o tem: "Učil se je težko. Vedno sem ga kregala, da se ne bo nikoli nič naučil. Ob mizo sem udarila in rekla: 'Ti boš toliko znal kdaj brati kakor ta miza'."²

Prihodnje leto je spet poskusil na Krki. Da bi se naučil nemški, ker je hotel v mestne šole, so ga dali še v 9 km oddaljeno Višnjo goro, kjer je bila šola starejša in boljša. Starinsko mestece mu je ostalo vse življenje v prijetnem spominu in v svojih spisih se je rad pošalil z nekoliko čudaškimi Višnjani, ki so bili sicer siromaki, a silno ponosni na svojo zgodovino in meščanstvo.

V jeseni 1855 je odšel Jurčič v Ljubljano v drugi razred normalke. Stanoval je pri teti, očetovi sestri, dijaški gospodinji na Poljanah nasproti Alojzijevišču.² Prvo leto ga je učil Blaž Praprotnik, v tretjem razredu pa Fr. Zentrich. V Ljubljani se mu je odprlo, kajti normalko je napravil z odličnim uspehom.

Ko je stopil v jeseni 1857. leta v ljubljansko gimnazijo, je imel že trinajst let. Kako se mu je v šoli godilo, kako je duševno rasel, kdo mu je odpiral pot "v deželo duhov" in s katerimi pripomočki se je to godilo, o tem so pisali pri nas zelo malo. Mislim, da bo zanimivo, ako priobčim nje-

¹ Levec: Spomini o Josipu Jurčiču, LZ 1888.

² Ilešič: Jurčič v svoji domačnosti, Slovan 1912.

gova spričevala, ki sem jih prepisal iz Katalogov³ sedanje Klasične gimnazije v Ljubljani. Katalogi so podobni današnjim in nosijo naslov: **Gymnasium Laibach. Katalog der... Klasse vom Schuljahre...** Velikost je 37x24 cm. Na notranji strani je statistika učencev in lastnoročni podpisi ravnatelja in razrednih učiteljev s predmeti, ki so jih poučevali. Nato ima vsak dijak svojo stran z naslednjim zaglavjem (vsi Katalogi so seveda popolnoma nemški, jaz bom vse navajal slovenski!). Učenčevo ime in starost / Dežela, rojstni kraj, stanovanje / Ime, poklic, stanovanje očeta oz. varuha / Vera / Štipendist, šolnice oproščen ali plačujoč / Ime, poklic, stanovanje odgovornega oskrbnika / Bodoči poklic / Opombe. Za tem se vrstne učni predmeti. Leto se je delilo na dve polletji. Vsak profesor je sam vpisal red. Do četrtega razreda so redom dostavljali tudi strokovne oznake. Na zadnji strani je z roko napisana razmestitev (Location) učencev za prvo in drugo polletje. Razmestitev ima sprva tri razrede, pozneje dva. Učence so namreč zapisovali po uspehu in ne po abecedi. Najprej so prišli odličnjaki, za njimi ostali po uspehih.

I.a razred — 1857/58

I. polletje	II. polletje
Vedenje: hvalno	isto
Pazljivost: napeta	"
Marljivost: vztrajna	"
Verouk: prav dobro; skrbna prisvojitve	p. d.; v vsakem pogledu
Latinščina: prav dobro; temeljita prisvojitve, pravilna raba	isto
Nemščina: prav dobro; temeljito razumevanje prebranega	odlično; zelo temeljito razumevanje
Slovenščina: prav dobro; popolno pojmovanje in izpeljava	p. d.; v dojemaju in izpeljavi
Zgod.-zem.: res dobro; popolnoma zadovoljivo znanje	odlično; popolnoma pravilno razumevanje in temeljito znanje
Matematika: dobro; posebno v računanju	odlično; tudi v geometrijskem nazornem nauku
Prirodopis: zadostno; ob neenakomernem delu	p. d.; v opisovanju in določevanju
Petje: res dobro	ga ni več obiskoval
Zunanja oblika pis. izdelkov: lična	isto
Razred in razmestitev: prvi 7/69	prvi z odliko 7/67

Manjkal ni nobenkrat. Pouk se je začel 1. okt., I. polletje je trajalo do 13. febr., končali so 31. julija. Šolnino je plačal. Stanoval je pri Antonu Kramarju, Polana 18. Vpisan je z bohoričico: Jurzhizh Josef.

Jurčič je drugo polletje lepo napredoval in postal odličnjak. Učitelji so mu bili: Anton Globočnik, ki je poznan iz spora z Jenkom in Levstikom, ga je učil verouk do 1. maja, ko je stopil v pokoj. Poučeval ga je tudi petje, katero je obiskoval Jurčič le prvo polletje. Od maja je prevzel verouk dr. L. Vončina. Stari izborni klasični filolog Janez Pogorelec je učil lat. in slov. in bil razrednik. C. Grünwald je poučeval nem., zgod. in zem., ki sta bila

³ Po Katalogih iz teh let, od koder so tudi ostali šolski podatki.

skozi celo gimnazijo en sam predmet. Adolf Weichselmann pa je imel mat. in prir.

Posamezni predmeti so imeli naslednje število ur: ver. 2, lat. 8, nem. 3, slov. 2, zg. in ze. 3, prir. 2, petje 2.

II.a razred — 1858/59

I. polletje

II. polletje

Vedenje: vzgledno	isto
Pazljivost: zbrana	"
Marljivost: vztrajna	"
Verouk: prav dobro; pri skrbni prisvojitvi	"
Lat.: prav dobro; temeljita prisvojitvev, pravilna raba	"
Nem.: odlično; zelo čist slog, zelo vnet deklamator	res dobro; res jasno razumevanje beril
Slov.: odlično; popolno razumevanje in speljava	isto
Zg.-ze.: prav dobro; zelo jasno razume- nje; zelo tekoča obnova	odlično; v razumevanju, prisvojitvi in obnovitvi
Mat.: prav dobro; zelo pravilno razume- vanje in uporaba	prav dobro; pravilno razumevanje
Prir.: prav dobro; natančno opisovanje	isto
Zun. obl. p. izd.: skrbna	"
Razred in razmestitev: I 3/68 z odliko	I 3/61 z odliko

Manjkal je tri ure v prvem polletju (bolan). Šolnine je bil oproščen do konca šolanja. Dobil je 3. nagrado. Stanoval je pri Mariji Dornig, Polana 18. Vpisan je z gajico in odslej vedno.

Profesorje so dobili vse nove, le Pogorelec je obdržal razredništvo, lat. in slov. Verouk je prevzel Jože Kogej, nem. in zgod. Anton Heinrich, mat. Carl Melzer, prir. Valentin Konschegg.

Ker je bil odličen dijak, so ga na priporočilo krškega župnika Franca Pevca v jeseni 1859 sprejeli v Alojzijevišče. Zavod je l. 1846 ustanovil škof Anton Alojzij Wolf za 60 siromašnih gimnazijcev, "pobožnega mišljenja, ki kažejo nagnjenje in poklic za duhovski stan..., morajo biti za višje vede zadostno nadarjeni, posebno pa se morajo odlikovati po pridnosti in lepem vedenju... Vendar se gojencev ne bo sililo v duhovski stan, če nimajo poklica..."⁴ Jurčič je bil sprejet v tretji in ne v drugi šoli, kakor se do sedaj trdi po Levcu,⁵ in sicer kot 176. dijak.⁴ Največ je gotovo pripomogel župnik Pevec, a tudi Jurčič je najbrž sam mislil, da ima v sebi duhovski poklic, ker je pozneje izjavljal Levcu, da bi prav lahko živel kot duhovnik: "Duše bi pasel in za družbo sv. Mohorja pisal toliko, da bi napisal celo knjižnico samih povestij za narod!"¹ Gotovo pa je na to mislila njegova mati, saj je prevladovalo tedaj na kmetih prepričanje, da mora vsak, ki gre s kmetov

⁴ Dr. Josip Lesar: Doneski za zgodovino Alojzijevišča, Lj. 1896.

⁵ Levec o. d. 420. Da je bil sprejet v tretji šoli, kažejo tudi Katalogi. V drugem razredu piše, da je stanoval pri Mariji Dornig in je bil v a oddelku. V tretjem razredu pa stoji, da je v Alojzijevišču in so ga predstavili v b oddelek, kjer so bili Alojzijevišniki.

v šole, postati duhovnik. O tem so morali slišati tudi vaški otroci, sicer bi ga ne bili na paši dražili, da se pojde učit za "gospoda".² Tudi je bil tako miren, da so ljudje doma splošno računali, da bo duhovnik. Sestra Marija pripoveduje o tem: "S sošolcem, sedanjim kanonikom Špendalom, sta bila vedno skupaj. Ljudje so rekli: 'Pažbarjev' (Jurčič) bo 'gospod', 'Tičkov' (to je, Špendal) pa ne, je preveč živ, a bilo je ravno narobe."²

V Alojzijevišču je bil Jurčič rešen stradanja, starši pa skrbi in stroškov, kar ni bila majhna stvar, saj bi bili težko zmogli šolanje, čeprav je imel oče v Ljubljani dve sestri in je živel tu tudi neki stric. Vsi trije so bili namreč precejšnji siromaki. V zavodu je našel Jurčič same najboljše dijake. Izmed starejših jih je bila pičla polovica odličnjakov, ostali so bili prav dobri. Njegov razred je imel v tretji osem odličnjakov, a vsi so bili v zavodu. V zavodu je našel tudi literarnega mentorja v osebi starega prefekta Jurija Grabnarja, pesnika Kranjske Čbelice, Prešernovega prijatelja in častilca. Ta je kmalu spoznal Jurčičevo pisateljsko nadarjenost in mu svetoval primerne knjige: "Beri to in to knjigo!"¹ Poleg njega ga je od četrte šole dalje vodil tudi prefekt Janez Gnjezda.¹ Ni bilo to vodstvo v tem, da bi mu kazala, kako naj piše, pač pa sta usmerjala njegovo branje. Zavodska knjižnica je bila precej bogata in se je izpopolnjevala z zapuščinami različnih duhovnikov. Leta 1896 je štela 3751 del v 7541 zvezkih; od teh je bilo slovenskih 1007 del v 1745 zvezkih.⁴

V tretjem razredu so ga premestili v b oddelek, kjer so bili tudi drugi iz Alojzijevišča.

III.b razred — 1859/60

I. polletje

Vedenje: hvalno
 Pazljivost; sodelujoča
 Marljivost: prav delavna
 Verouk: prav dobro; pri skrbni prisvojitvi
 Lat.: prav dobro; razumevanje pravilno, prisvojitve večinoma skrbna
 Gršč.: prav dobro; v razumevanju in prisvojitvi
 Nem.: res dobro; ustno in pismeno
 Slov.: res dobro; s pravilno razlago
 Zg.-ze.: res dobro; razumevanje in prisvojitve
 Mat.: dobro; pravilno razumevanje in uporaba
 Prir.: dobro; v prisvojitvi
 Risanje: dobro
 Zun. oblika: skrbna
 Razred in razmestitev: I 9/54
 Manjkal ni.

II. polletje

prav hvalno
 zbrana
 delavna
 p. d.; v razumevanju in prisvojitvi odlično; v znanju in prisvojitvi
 res dobro; znanje večinoma zanesljivo, prisvojitve zelo skrbna
 zadostno; v ustnem, pismenem izražanju isto
 „
 res dobro; skrbna prisvojitve
 Fizika: dobro; v razumevanju in prisvojitvi
 res dobro
 zelo skrbna
 I 10/50

Ker je Jurčič prestopil v b oddelek, je dobil razen enega popolnoma druge profesorje. Veroučitelj Kogej je poučeval tudi slovenščino, razrednik Benedikt Knapp lat. in gršč., Peter pl. Radić nem. in zg., ravnatelj Nečásek mat., dr. Henrik Mitteis pa prir. in fiz.

V šoli je Jurčič to leto nekoliko popustil, da ni bil več odličnjak, ampak prav dober. Najbrž je vplivalo novo okolje, gotovo pa se je že začel razgledovati po alojzijeviski knjižnici. V roke so mu prišli Levstikovi spisi. Njegove **Napake slovenskega pisanja** je po Levčevem sporočilu prebral trikrat, "a vselej mu je vroče prihajalo, tako ga je razvnel".¹ Zlasti si je vtisnil v spomin Levstikove besede: "Slovenskim pisateljem se je od preprostega naroda učiti, a ne po tujih zgledih in po svoji glavi pisati." Tega se je takoj praktično lotil. Napravil si je poseben dnevnik in si vanj o počitnicah zapisoval zanimive besede in reke. Družbe tovarišev se je izogibal in občeval samo z odraslimi, češ "rad sem zahajal med starikave, koreničaste in nepopačene Slovence, da bi se med njimi in iz njih navzel pravega narodnega jezika in značaja" (Dnevnik iz leta 1863). Dobesedno je to ponovil v **Jesenski noči med slovenskimi polharji** (napisana 1863). Malo drugače je izrazil isto pozneje v **Desetem bratu** (1866): "Med prostimi kmečkimi možaki čuješ včasih izvirno in tako modro misel, da se je ne bi smel noben modrijan sramovati, čuješ primere in govorne podobe, katere reč tako do dna in tako živo pred oči postavljajo, kakor malokateri poet zna izraziti izlege svoje domišljije in glave. Kmet je po tej moji misli tudi šola mislečemu človeku. In zavoljo tega svojega načela rad zahajam med ljudstvo."⁶

Ko je prebral Levstikovo Potovanje od Litije do Čateža, je imel svoj program. Levstik je tako jasno postavil nalogo pravega slovenskega pisatelja, da Jurčič ni mogel preko njega. Črpati iz ljudstva in pisati za ljudstvo "v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu". Začel si je zapisovati narodne pesmi in jih nabral do mature okrog sto, kakor tudi pravljice, ki so izšle deloma v SG 1864 in pozneje, deloma so ostale v rokopisu.

Neizčrpen vir za mladega Jurčiča je bil materin oče, ki je živel pri hiši. Bil je nekak vaški vsevedež, utelešena ljudska modrost in sijajen pripovedovalec nekdanjih zgodb. Jurčič piše o njem: "Imel sem deda sedemdeset let starega. Sedeli so vso božjo zimo za pečjo... pa pripovedovali so ven in ven, kaj se v tem in tem kraju 'od njega dni' pripoveduje, kaj so sami doživeli in kaj se je v starih časih godilo..." (**Pozimski večer...**)

O počitnicah je mnogo bral na vrtu pod hruško, ali pa je pisal v očetovem uljnaku. Vsako nedeljo ga je povabil krški župnik Pevec na kosilo. Ko je ta 1864 umrl, je navado prevzel njegov naslednik Fr. Pečar.¹

IV.b razred — 1860/61

I. polletje	II. polletje
Vedenje: prav hvalno	isto
Pazljivost: napeta	"
Marljivost: vztrajna	"
Ver.: res dobro	prav dobro
Lat.: odlično	isto
Gršč.: prav dobro	"
Nem.: res dobro	dobro
Slov.: res dobro	prav dobro

⁶ V prvem Kvasovem pismu Bojanu, Deseti brat, VII. pogl.

Zg.-ze.: dobro	povoljno
Mat.: prav dobro	dobro
Prir.: res dobro	isto
Risanje: dobro	res dobro
Zun. oblika: redna	zelo skrbna in lična
Razred in razmestitev: I. z odliko 7/38	I. 10/36
Manjkal je v drugem polletju 12 ur.	

Profesorske spremembe v tem letu so bile razmeroma majhne: razredništvo, slov., prir. in mat. je prevzel suplent Jože Belović, verouk pa dr. Gogala.

V četrti šoli je v prvem polletju spet postal odličnjak, in sicer poslednji, sedmi. To je njegova zadnja odlika. Nič več mu ni bila glavno zanimanje šola, počasi se je začel ukvarjati s pisateljevanjem. Tedaj je bilo prvič natisnjeno njegovo ime (**Pripovedka o beli kači** — SG 1861).

V. razred — 1861/62

I. polletje	II. polletje
Vedenje: prav hvalno	popolnoma ustrezno predpisom
Pazljivost: napeta	res sodelujoča
Marljivost: vztrajna	prav delavna
Ver.: res dobro	isto
Lat.: prav dobro	dobro
Gršč.: res dobro	dobro
Nem.: res dobro	dobro
Slov.: odlično	prav dobro
Zg.-ze.: res dobro	isto
Mat.: dobro	povoljno
Prir.: zadostno	dovoljno (ausreichend)
Italijanščina, I. tečaj: dovoljno	—
Zun. oblika: čitljiva	precej redna
Razred in razmestitev: I 13/78	I 14/69

V I. polletju je manjkal 83 ur, v II. 14.

V petem razredu je Jurčič prvič zdrknil čez deseto mesto. To leto je bil splošni uspeh slabši kot navadno. V prvem polletju je bilo v razredu enajst odličnjakov, v drugem pa samo šest. Precej gre gotovo na račun zamenjave profesorjev, saj so se v nekaterih predmetih menjali dvakrat. Izmed starih je ostal samo dr. Gogala za verouk. Razredništvo je prevzel strogi matematik Mihael Wurner, ki je učil mat. in slov. ter nem. v prvem polletju. Lat. in gršč. je poučeval Johan Vávrů prvo polletje, v drugem pa je prevzel lat. in nem. Lovrenc Krob, Jakob Smolej pa gršč. Zgod. je razlagal Leopold Ritter pl. Gariboldi, prir. dr. Matija Wretschko, ital. pa Peter Petruzzi. Jurčič je obiskoval ital. samo prvo polletje. Bili so trije tečaji s 6 ted. urami za 26 višješolcev. To leto je dobil štipendijo, in sicer 2. mesto Janeza Thalerja pl. Neuthal s 23 fl. 62 1/2 kr.⁷ Obdržal jo je celo višjo gimnazijo.

Februarja je bil prestavljen v domovino priljubljeni ravnatelj, Čeh J. N. Nečásek. Dijaki so mu priredili v slovo bakljado in podoknico. Posebno odposlanstvo se mu je šlo poklonit in mu je izročilo več zvezkov pesmi, ki so

⁷ Katalog za V. razred.

jih dijaki nalašč zanj zložili.⁸ Če je tudi Jurčič pri tem sodeloval, se ne da ugotoviti.

Jurčič je tedaj zelo vneto prebiral nemško pisateljico Ido Hahn-Hahn, o kateri pravi Levec, da ima "poleg vseh pijetističnih svojih marot v tendencijoznih romanih svojih vender mnogo genijalno načrtanih, zlasti ženskih značajev".¹

VI. razred — 1862/63

I. polletje

Vedenje: pop. ustrezno predpisom

Pazljivost: sodelujoča

Marljivost: povoljna

Ver.: prav dobro

Lat.: res dobro

Gršč.: zadostno

Nem.: povoljno

Slov.: odlično

Zg.-ze.: res dobro

Mat.: povoljno

Prir.: res dobro

Zun. oblika: skrbna

Razred in razmestitev: I 11/47

II. polletje

ustrezno predpisom

stanovitna

vztrajna

res dobro

dobro

povoljno

prav dobro

isto

"

"

dobro

primerna

I 10/44

V prvem polletju je manjkal 10 ur.

V tem letu se je v vrstnem redu pomaknil bliže, a se je število učencev znatno skrčilo (od 69 na 47). Profesorski zbor se je spet precej spremenil. Učili so: dr. Gogala ver., Jakob Smolej lat. in gršč. ter je bil razrednik, Johann Nassl nem. in zg., prirodopisec Valentin Konschegg slov., dr. Jožef Nejedly mat. in dr. Matija Wretschko prir.

Pri sošolcu Ferdinandu Ullrichu je dobil v roke angleškega romanopisca Walterja Scotta in ga po Levčevem sporočilu bral noč in dan, tako mu je ugajalo njegovo široko epsko pripovedovanje in krepko risani značaji. Zlasti Scottov Starinar mu je bil pri srcu. "Kar je bil Scott narodu svojemu, to bi bil Jurčič rad Slovencem svojim."¹ Poleg tega je ure in ure preslonel v Licejski knjižnici nad Valvasorjem, iz katerega si je izpisoval podatke o stiškem samostanu, o okoliških gradovih, o celjskih grofih, ljubljanskih meščanih itd.⁹ Seznanil se je z urednikom Mohorjeve družbe, Antonom Janežičem, ko mu je poslal za Koledarček povestico **Prazna vera**. V njej je mnogo romantičnega, lep pa je opis kmečkega življenja in odločna zavrnitev vraž v čarovnice, kar je bilo tedaj še zelo razširjeno.

V drugem polletju je izoblikoval dedova pripovedovanja in jih povezal v šopek **Spomini na deda** (ded je umrl 1858. leta). To so štiri črtice: **Zakrpana Višnja gora**, **raztrgani Žužemberk**, **Pozimski večer na slovenski preji**, **Jama**, po kateri se pride na drugi svet. Kaj se v **Križmanovem prerokovanju** pripoveduje o **Kralju Matjažu**. Jurčič se je pokazal pravega mojstra v ljudskem pripovedovanju. Dolenjski kmet je kot izklesan. Te črtice so izšle o počitnicah 1863 v Novicah.

Že o počitnicah je začel pisati svoj prvi večji tekst, **Jurija Kozjaka**, slo-

⁸ Fran Göstl: Dr. Fran Celestin, LZ 1896.

⁹ Dr. Ivan Prijatelj: Jurčičevi zbrani spisi I. zv. uvod.

venskega janičarja, in ga je nadaljeval v prvem polletju sedme šole. Pero mu je vodila skrivna želja, da bi se poskusil v tekmi za nagrado, ki jo je razpisala MD, in sicer: „a) sto goldinarjev za najboljšo izvirno pripovedko, kateri bodi predmet, če je le mogoče, vzeti iz domačega življenja slovenskega naroda... b) trideset goldinarjev za najboljšo zgodovinsko, krajepisno ali narodopisno črtico (n. pr. kako zgodbo iz turških ali francoskih vojsk na Slovenskem...)“.¹⁰ Jurčič je poslal delo Janežiču. Na seji MD dne 23. marca 1864. so povest sprejeli in priznali pisatelju sto gold. častne nagrade. To je bil za mladega Jurčiča velik uspeh, saj je zmagal v tekmi s starejšimi in priznanimi pisatelji. Čeprav ima delo več napak v zgradbi in značajih, vendar se odlikuje po živahnem pripovedovanju in nazornem slikanju splošno znanih krajev. Snov je dobil deloma od deda, deloma iz Valvasorja. Kraji so bližnja okolica Muljave. Preden je začel pisati povest, sta z bratom Antonom obiskala dve uri oddaljene razvaline gradu Kozjaka.

O počitnicah je nabral tudi nekaj zgledov o vojaških beguncih in tihotapcih. Povedal mu jih je Štentov Jože. Sošolec Špendal ga je seznanil s svojim starim očetom, Andrejem Pajkom s Hudega pri Stični. Ta se je s Francozi udeležil Napoleonovega pohoda v Rusijo leta 1813. Mož je znal lepo in zanimivo pripovedovati o svojih doživljajih, da ga je Jurčič rad poslušal in si v dnevnik zapisal nekaj njegovih zgodb. Nazadnje ga je pregovoril, da je svoje doživljaje popisal.

VII. razred — 1863/64

I. polletje

Vedenje: hvalno
 Pazljivost: stanovitna
 Marljivost: delavna
 Ver.: prav dobro
 Lat.: dobro
 Gršč.: povoljno
 Nem.: res dobro
 Slov.: odlično
 Zg.-ze.: povoljno
 Mat.: dobro
 Fiz.: zadostno
 Filozof.: zadostno
 Zun. oblika: primerna
 Raz. in razmestitev: I 13/41
 Manjkal ni.

II. polletje

zelo hvalno
 isto
 „
 res dobro
 res dobro
 dobro
 isto
 „
 res dobro
 zadostno
 isto
 „
 „
 I 13/41

Večjih profesorskih sprememb ni bilo, le ravnatelj dr. Henrik Mitteis je prevzel mat. in fiz., filoz. dr. Jožef Nejedli, slov. pa znani Jožef Marn.

To leto je bilo za Jurčičevo pisateljsko pero uspešno, a tudi šole ni zanemarjal. Komaj je uspel s Kozjakom, že se je lotil druge povesti, **Domna**, ki je za Sosedovim sinom njegovo najboljšo delo. Napisal jo je pozimi 1863/64 in je začela izhajati v SG 1. maja 1864. Jedro predstavlja borba med očetom in njegovim nezakonskim sinom, borba za pravico do življenja. Uporabil je tudi motiv vojaškega begunca in roparski napad na Fedranovo graščino na Hudem pri Stični. Zgodba je lepo izpeljana. Uporabil je razvojni

¹⁰ SG 1863 marec.

in razpletni način gradnje in je v tem nekaka priprava za Desetega brata. Osebe so očrtane krepko, ker je nekatere osebno poznal. Zlasti je učinkovit konec. Okrog božiča 1863 je napisal črtico **Jesenska noč med slovenskimi polharji**. Spada med najboljše vaše značajevke. Tudi tu je pisal po živih vzorih. Že v dnevniku za l. 1861/62 ima v načrtu povest o polhih.

O počitnicah po sedmi šoli je zahajal na grad Kravjak, kjer je živel graščak Ott s Hessen-Darmstadta z družino. V gradu so imeli bogato knjižnico, katere se je Jurčič pridno posluževal. Še bolj pa ga je vlekla na grad plavolasca Johanna, ki je bila literarno izobrazena in spretna slikarica. Jurčič jo je učil slovenščine; med njima se je vnela ljubezen.¹ Kaže, da je bila deklica dovtetnejša, ker mu je vedno hitela naproti, kadar ga je s polja videla, da prihaja.¹¹ Jurčič je bil preveč trezen računar, da bi si delal kake upe iz tega. Bratu Antonu je na tozadevno vprašanje odgovoril: "To je nemogoče. Ona ni zame in jaz ne zanjo."¹¹ V dnevniku iz leta 1863/64 ima osnutek pesmi **Dvom**, v kateri hladno ugotavlja:

ali pamet, suha pamet pravi:
jaz zanjo nisem, ona ni zame.

Najlepšo izpoved o tem predmetu pa imamo v drugem Kvasovem pismu v Desetem bratu, kjer pravi med drugim: "Toliko bi me pa vendar moj prijatelj imel poznati, da bi vedel, da ne bo Lovre Kvas nikdar ravnal samo tako, kakor mu bo srce velelo, ampak da bo poslednje vedno podlagal oblasti zdravega uma in premisleka. Nikakor ne morem tajiti, da me srce ne vleče do hčere mojega gospodarja. ... Ali da bi si upal misliti z vso resnobo drugače nanjo kakor s spoštovanjem, tega ne smem, kajti razum mi veli: kaj je ona, kaj si ti? Svet sodi človeka po tem, kar ima, kar je in kakršen je. ... Ona je edina hči premožnega, lahko rečem bogatega graščaka, imela bo lepo doto, in dasi njen oče ni plemenitnik, ima vendar češčeno, poznano ime. In jaz! — nimam nič, ne veljam nič, nisem nič!" Razšla sta se, vendar sta ostala prijatelja in sta si dopisovala, dokler ni njen oče leta 1878 prodal gradu in se z družino preselil na Nemško.

O počitnicah je najbrž dobil v roke Pajkove **Spomine starega Slovenca**. Obsegajo 120 strani besedila in 2 strani dostavkov. Rokopis je neurejen in pomanjkljiv, da je moral Jurčič mnogo črtati in dodajati po spominu. Priredil jih je za MD, kjer so izšli 1865. leta.

Istega dne (12. avg. 1863) kot za Domna si je zapisal Jurčič v dnevnik nekaj zgodb o tihotapcih; povedal mu jih je že omenjeni Štentov Jože. Iz tega je začel najbrž že o počitnicah po sedmi šoli pisati povest **Tihotapec**. Zgradba je preprosta, premočrtno raste iz trmoglavega Francetovega značaja in se hitro in napeto razvije. Vendar se po umetniški vrednosti ne more meriti s prejšnjima povestma.

VIII. razred — 1864/65

I. polletje

Vedenje: pop. ustrezno predpisom
Pazljivost: stanovitna
Marljivost: delavna
Ver.: dobro
Lat.: res dobro

II. polletje

grajan zaradi obiska gostilne
sodelujoča
povoljna
povoljno
dobro

¹¹ Prijatelj: Jurčičevi zbr. sp. III. zv. opombe.

Gršč.: povoljno
Nem.: res dobro
Slov.: prav dobro
Zg.-ze.: res dobro
Mat.: zadostno
Fiz.: zadostno
Filoz.: povoljno
Zun. oblika: skrbna

Razred in razmestitev: I 13/43

zadostno
dobro
prav dobro; v pismenih delih
povoljno
povoljno
zadostno
dobro
precej redna
I 14/41

Manjkal je v I. polletju 12 ur, v II. 57.

V tem letu ni bilo nobenih profesorskih sprememb. Jurčič je to leto najslabše izdelal, ker je bil preveč zaposlen z izvenšolskim delom. Nič več se ni vrnil v Alojzijevišče, ampak se je preselil k sošolcu in rojaku Špendalu v Šempetrsko predmestje 93 k dijaški gospodinji Ani Lilsdorf. Za silo se je mogel preživljati s pisateljevanjem, razen tega je imel štipendijo, pa tudi sestra mu je pošiljala po 2 gld. na mesec. Najbrž pa ga je gnalo iz zavoda spoznanje, da nima duhovskega poklica, da ne pojde v bogoslovje. Ta odločitev ni bila lahka, saj se je zavedal, "da sem bil od ljube mamice namenjen za duhovnika, ker znano vam je, da verno slovensko ljudstvo ne časti nobenega stanu više od duhovščine in da je potem največje veselje roditeljem, ako vidijo svoje dete pri oltarju darovati večnega Boga" (**Dva prijatelja**). Čutil je potrebo, da zadevo pojasni, da se zagovarja in opraviči, zato je čisto prozorno vtaknil v Dva prijatelja svoj zagovor: "In tako sam na sebi nisem mogel najti tistih lastnosti, ki bi me bile storile za dobrega duhovna sposobnega in dostojnega. Zakaj, dasi so me ljudje sodili kakor tihega človeka, ki malo mara za svet, in so semtertja tudi prav sodili, sem vedel vendar sam zase, da nimam niti telesnih niti dušnih sposobnosti za dobrega dušnega pastirja. Dober duhovnik ne morem biti, sem dejal, čisto slab bi ne bil in ne hotel biti, srednji pa tudi ne maram, da bi bil."

V tem letu je veliko pisal. Do februarja je končal "pripovedko iz domačega življenja" **Uboštvo in bogastvo**. Poslal jo je MD, ki jo je izdala v SV za leto 1866. Povestica je podobna Prazni veri, prav tako je vzgojna ter kaže, v čem je prava sreča.

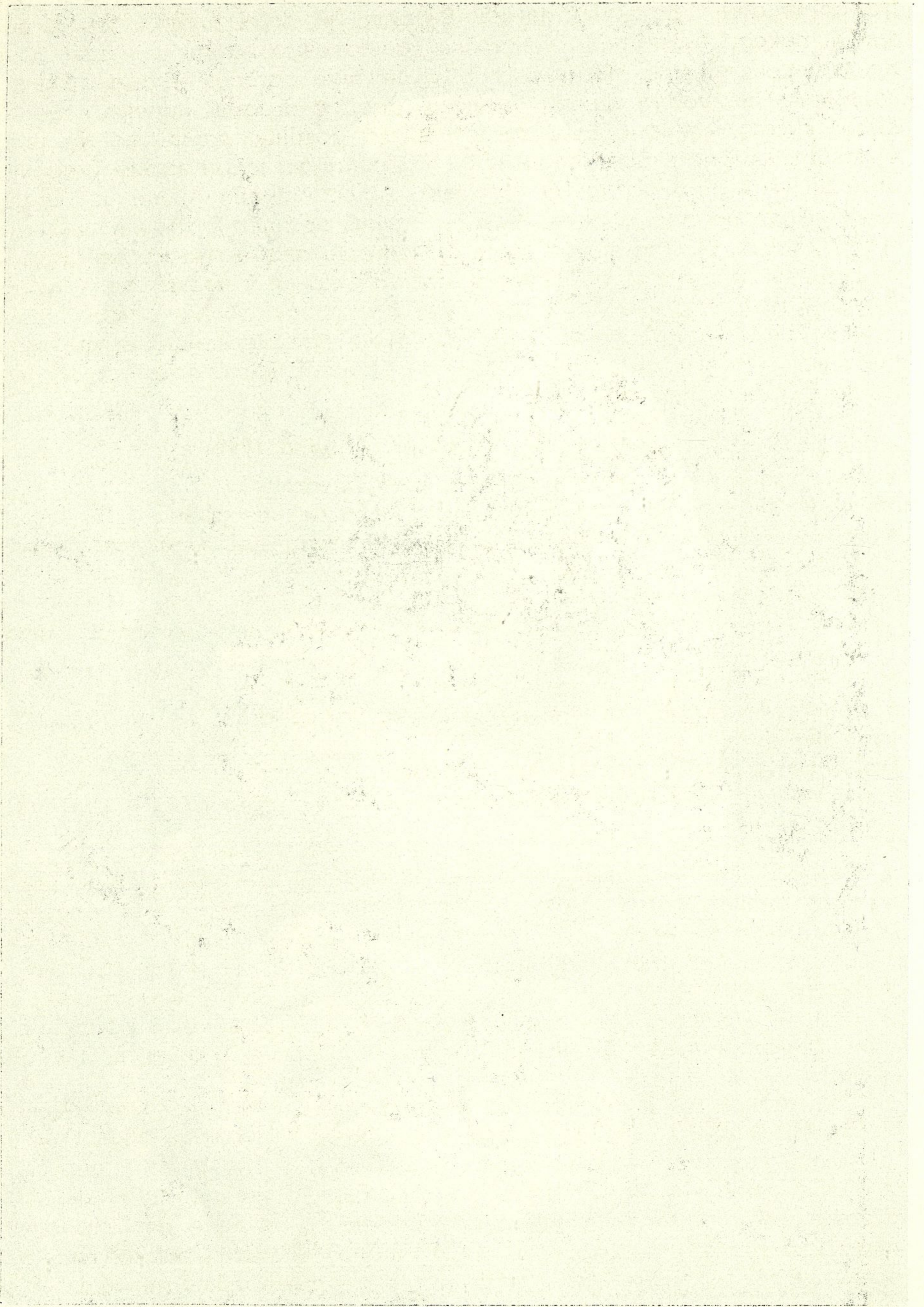
V istem času je oddal za iste SV povest **Grad Rojinje**. Tudi to delo nima resnega umetniškega hotenja. Namenjeno je preprostemu ljudstvu v pouk in zabavo. Tendenca je precej prozorna. Na eni strani hoče pokazati, kako kaznuje Bog vsako krivico in slabo dejanje, na drugi, da je oče sirot, ki jih nikoli ne zapusti. V tem duhu in na tej misli je zgrajena zgodba. Kruto dosledna je — kakor ljudska miselnost —, ki nerada odpušča, zato sta oba krivca vzgledno kaznovana.

Za veliko noč je izdal s sošolcema Franom Celestinom in Franom Maronom zbornik **Slovensko vilo**. V njem je priobčil povest iz protestantske dobe Jurij Kobila, črtico Dva prijatelja in nekaj pesmi. Povest se Jurčiču ni posrečila, ker je silno romantična, značajsko nedodelana in neverjetna. Boljša je črtica, ki kaže, da se je pisatelj že tedaj zanimal za politična vprašanja in da je imel zelo zrele poglede. Pesmi pričajo, da Jurčič ni bil pesnik. Ostala sodelavca sta še slabša od Jurčiča. Slovenska vila ni ugajala ne Janežiču ne Bleiweisu, še manj pa profesorjem, posebno katehetu dr. Gogali; zamerili so mu protestantsko dobo in ljubezensko snov. Gogala je zahteval strogo šolsko kaznen, kakor poroča Levec, kar pa ni obveljalo.¹ Da bi bila "tudi

FRANCE AHČIN:

SEDEČA

vzrok raznih ukorov, ki so doleteli Jurčiča zategadelj v osmi šoli", kakor trdi dr. Prijatelj¹² po Levcu, ne drži. Še manj pa, da je Jurčiča "kmalu potem zaradi nekega neznatnega pregreška zadela ostra kazen — carcer 8 ur in ne prelepo zrelostno izpričevalo".¹ To Levčevo poročilo je pristransko, ker se Jurčiču ni zgodila krivica. Jurčič je dobil v drugem polletju osme šole, kakor kažejo Katalogi, ukor zaradi obiska gostilne; zalotili so ga namreč v gostilni skupno s Špendalom. Obisk gostilne pa je bil strogo prepovedan in je bil vsak dijak kaznovan. Jurčičev sošolec Valentin Ažman je bil zaradi obiska kavarne celo izključen iz šole. To leto so imeli v razredu veliko preiskavo, ker so bila neke noči profesorju Nusslu pobita okna s pomarančami. Dognali so, da so iste noči nekateri osmošolci igrali v gostilni za pomaranče. Profesor je tožil dijake, ti so se brezuspešno pritožili na učnega ministra, zato so bili nekateri strogo kaznovani.⁸ Na Jurčičeve rede je vplivala zamera samo pri verouku, kjer je imel v II. polletju samo povoljno, pri maturi pa spet stari red res dobro.

Matura (26. junija — 22. julija 1865)

Vedenje med šolanjem: skoraj popolnoma ustrezno predpisom

Ver.: res dobro; popolnoma primerno dojetje, marljiva prisvojitev

Lat.: dobro; lahko razumevanje brez posebne temeljitosti, zadovoljiva gramat.-stil. ročnost

Gršč.: dobro; v ustnem in pismenem

Zg.-ze.: povoljno; priličen pregled čez staro, srednjo in novo zgodovino; precej natančno poznanje glavnih obrisov avstro-ogrske monarhije

Mat.: dobro; v ustnih in pismenih izdelkih

Fiz.: povoljno: pravilno razumevanje, marljiva prisvojitev

Prir.: povoljno

Nem.: dobro; pravilno razumevanje, čist slog

Slov.: prav dobro; posebno jedrnat jezik

Filozof.: dobro

Prijavilo se je vseh 41 rednih in 2 privatna učenca. Eden je odstopil, eden je padel za eno leto, dva za pol leta, eden pa je delal v jeseni. Za bodoči poklic so navedli: 17 bogoslovje, 8 pravo, 8 filozofijo, 5 medicino, 3 pomorstvo, 1 trgovsko akademijo in 1 vojaščino. Jurčič se je prijavil za medicino.

Pismeni izpiti so se vršili 26., 27., 28. in 30. junija, ustni pa od 19.—22. julija. Predsednik izpitne komisije je bil dr. Anton Jarc, prošt in c. kr. šolski svetnik.

Če primerjamo Jurčičevo zrelostno spričevalo z osmošolskim, vidimo, da se je pri maturi bolje odrezal. Zboljšal je verouk na res dobro, kar odgovarja njegovim prejšnjim ocenam iz tega predmeta. V latinščini je imel v nižji gimnaziji odlično podlago, v višji pa stalno niha med dobrim in res dobrim. Tudi v grščini je prva tri leta lepo napredoval, pozneje pa je popustil in ima samo zadostne povoljne; dobro pri maturi je zanj uspeh. V nemščini je dobil nekoliko šibko oceno, a skozi vsa leta je neenakomerno delal. V Dveh prijateljih pravi o sebi, da "se jaz nikdar nisem z nemškim jezikoslovjem pečal več — nečem se hvaliti s tem — kakor kolikor sem moral". V slovenščini prav dobro odgovarja šolskemu znanju, saj je imel le tri leta od-

¹² Prijatelj: Jurčičevi zbr. sp. II. zv. uvod.

lično.¹³ V zgodovini je dobil v primeru s prejšnjimi leti premalo; pričakovali bi res dobro. V matematiki pa dobro preseneča, ker ima v celi višji le dvakrat dobro, sicer pa vedno manj. V prirodoopisu ima premalo vsaj za eno stopnjo. Fizika in filozofija sta v redu. O krivici pri maturi torej ni govora!

V splošnem je bil Jurčič prav dober dijak. Če pomislimo, koliko časa je posvečal izvenšolskemu delu, moramo biti prepričani, da ga je v šoli reševala samo velika nadarjenost.

Koliko je dala Jurčiču šola strokovne izobrazbe za njegov pisateljski poklic, je težko ugotoviti, ker se je pridno sam izven šole izobraževal. Največ mu je mogla nuditi slovenščina, ki mu je bila najljubši predmet. To se vidi iz ocen, saj ima same odlične in prav dobre rede. Le škoda, da so imeli tedaj tako slabe učne pripomočke, ki so duha bolj morili kot dvigali. V nižji gimnaziji so predelovali Potočnikovo Slovnico (Sprachlehre) in Bleiweisova Berila I—IV. V tretjem razredu so se že vadili v predavanjih. V V. in VI. razredu so prebrali skoraj vse sestavke Miklošičevih Beril za ta razreda. V VII. razredu so vzeli Kratek pregled slovenskega slovstva, uvod, prvo poglavje: staro cerkveno slovansko slovstvo — glagolsko in cirilsko. Iz Miklošičevega Berila so brali: Zahvalno pesem Mojzesovo in Umka Okiškega Abuno Solimana. V VIII. razredu so jemali: 1. Novejše slovensko slovstvo, str. 129—155, po Janežiču; 2. Staro cerkveno slovansko slovnico; 3. Brižinske spomenike: 1., 2.; Supraselski zbornik 1. in iz Ostromirovega evangelija 1., po Janežiču.¹⁴

Več kot šolske knjige bi utegnili vplivati na Jurčiča učitelji slovenščine. Ti bi mu bili mogli največ dati, najlažje bi bili vodili njegove začetne pisateljske korake. Toda niso bili vodniki, a tudi usposobljenosti in smisla za to jim je primanjkovalo. Prof. Janez Pogorelec (1. in 2. razred) je bil sicer dober klasičen filozof, a star in na pol čudak. Bil je visok in suh, nadvse resen, pedantično se oklepajoč starih navad. Učence je dosledno nagovarjal z "er". Če je komu rekel "Sie", je pomenilo, da mu je dal dvojko ali celo trojko.¹⁵ Jože Kogej (3. razred) je bil suplent, duhovnik; slovenščina mu je bila stranski predmet. Na gimnazijo je prišel namesto bolnega Antona Globočnika (26. apr. 1858). Suplent Josip Belović (4. razred) sploh ni bil Slovenec, po stroki pa prirodoopisec, matematik in fizik. Vodil je tudi cerkveno petje. Čeprav je bil Hrvat, je učence dostikrat grajal, da materin jezik premalo znajo in da se premalo zanimajo za slovenske knjige. Mihael Wurner (5. razred) je bil dober matematik in fizik.¹⁶ Valentin Konschegg (6. razred), doma s Trojan, je bil znan politik in šolnik. V mladosti se je precej zanimal

¹³ Katalog kaže, da je šlo odlično Marnu težko izpod rok. V osmi imata odlično samo Celestin v obeh polletjih in Marn v drugem. Zanimivo pa je, da je pri Jurčiču profesor čutil potrebo, da prizna njegovo nadarjenost v pismenih izdelkih; zato je pristavil redu opombo. — Glede vedenja v letu 1864/65: v I. pol. je imelo na šoli 38 učencev neprimerno vedenje, med njimi 24 višješolcev. Vzrok: slabo vedenje, obisk gostilne ali kavarne, neopravičeni izostanki iz šole ali cerkve. V II. pol. je imelo neprimerno vedenje 37 učencev. V osmi sta bila dva, trije pa so bili izključeni iz šole, Pfeifer Edvard zaradi upornosti, Ušeničnik Primož zaradi ponočnega potepanja in Ažman zaradi obiska kavarne.

¹⁴ Rokopisna izvestja za ta leta (Arhiv Kl. gimn.).

¹⁵ Fran Šuklje: Iz mojih spominov, I. zv., 12—15.

za slovenščino, v Jurčičevih časih pa se ni več ukvarjal z vedami, bolj se je briga za jed in pijačo. Učenci so vedeli, da so darovi ugodno vplivali na njegovo ocenjevanje. O njegovem znanju pripoveduje Jurčičev sošolec Marn naslednje: "Ker jih je bilo mnogo, ki so povsem proučevali jezik in knjigo slovensko, je bil navadno veden ravs in kavs med učiteljem in učenci. Celestin, ki je bil posebno nagel in vroče krvi, se je sporekel večkrat z učiteljem, ki je slovenščine znal samo toliko, kolikor so jo sploh znali 1848. leta."⁸ Šestošolcem se je še posebno zameril, ker jim je naprtil strogo disciplinsko preiskavo zaradi spora okrog procesije sv. Rešnjega Telesa, da je bil kaznovan ves razred.⁸ Josip Marn (7. in 8. razred) je imel največjo usposobljenost, toda brez estetskega smisla, suhoparen, da je bolj odbijal kot privlačeval. Njegov vzor je bil Umkov Abuna Soliman, najljubši pesnik pa Koseski (prim. Stritarjeve Dunajske sonete, XXIX. sonet).

Izmed ostalih profesorjev je na dijake najbolj vplival Italijan Peter Petruzzi. Čutil se je Slovenca in je v Vodnikovem Albumu popisal svoje vtise o Vodniku. Dijake je navduševal za slovenščino tudi Karel Melzer. S Cegnarjevo pomočjo je urejal prvi slovenski uradni list Ljubljanski časnik (1850—1851). Bil je posebnost; na velikem telesu je tičala ogromna glava. Predaval je zanimivo, a ga ni nihče poslušal. Ker je bil kratkoviden, ni poznal učencev. V Prešerna je bil zamaknjen in je s solzami v očeh deklamiral njegove pesmi.¹⁵ Ostali profesorji so bili večinoma tujci, dobri strokovnjaki, a Jurčiču za njegov pisateljski poklic niso mogli mnogo dati.

Kakega literarnega krožka v razredu niso imeli. Izmed sošolcev sta se poskusila v pisateljevanju le Fran Marn in Fran Celestin, a najbrž na Jurčičevo pobudo. Pisateljske nadarjenosti in notranje potrebe po ustvarjanju nista imela, zato sta kmalu odložila pero. Izmed ostalih sošolcev iz osme so se v življenju povzpeli: Julij Glowacki je bil znan profesor in naravoslovec. Franc Jarc je bil župnik in starinoslovec. Ivan Kos je živel večinoma v Rusiji, kjer je imel lepo podjetje; slovel je kot dober šahist. Luka Lavtar je bil profesor in velik strokovnjak v računstvu. Iz tega področja je napisal več metodičnih in znanstvenih knjig. Franc Povše je bil kmetijski strokovnjak, urednik Gospodarskega lista v Gorici in politik. Franc Špendov, Jurčičev najboljši prijatelj, je postal kanonik. Ferdinand Ullrich, ki je posodil Jurčiču Scotta, je bil lep, olikan, a lahkomišeln in pijanec. Na Dunaju je bil predsednik Slovenije. Dolgo je služboval brez izpitov po raznih krajih. Avgustin Wester je bil profesor matematike.

Z maturo se je Jurčiču končala še dovolj brezskrbna mladost, odprla so se mu vrata v življenje, mračno in težko. Zaskrbljen se je 21 letni abiturient 22. julija poslovil od Ljubljane in krenil na Muljavo — v kraljestvo svojih junakov.

VIRI

Iz Jurčičevih let se je ohranilo na Klasični gimnaziji v Ljubljani naslednje gradivo: Katalogi z redi za posamezne razrede in za maturo; rokopisna izvestja, kjer so naslovi šolskih nalog, predelana učna snov in različni podatki o vedenju i dr.

Ker so redi nemški, sem jih takole prevedel v slovenščino:

1. za **vedenje**: vzgledno — musterhaft; (prav) hvalno — (sehr) lobens-

¹⁶ Omenja ga pisatelj Finžgar v delu Študent naj bo. Prim. tudi Cvetje, št. 12, opombo k str. 26!

werth; (popolnoma) ustrezno predpisom — den Vorschriften (vollkommen) gemäss;

2. za **pazljivost**: napeta — gespannt; zbrana — gesammelt; sodelujoča — theilnehmend; stanovitna — anhaltend;

3. za **marljivost**: vztrajna — beharrlich; (prav) delavna — (recht) tätig; povoljna — befriedigend;

4. za **učne predmete**: odlično — vorzüglich; prav dobro — sehr gut; res dobro — recht gut; dobro — gut; povoljno — befriedigend; zadostno — genügend.

TINE DEBELJAK

PRIDI!

Dvigni se, žena moja, in pridi,
dvigni se, stopi na brod vala!
Žena moja, iz morja mi vzidi
kot jutranji zor v plan trna in kala:
trava se vlegla Ti bo pod stopala,
jata ptic se naprot Ti pognala,
veter zrosi Ti oko, da ne vidi
trnja in pušče... gnitja... šakala...
Žena, v objem moj — žgoči zor — pridi,
senca zdaj blede onstran zagrinjala!

Stopi sem v pampo, žena, z oblaka,
z oblaka, žena, obdanega v zlate
rože srca, ki Tebe čaka!
Spusti se, žena. na te puste trate:
pod Tvojo nogo bom razmikal osate,
vsa pampa bo nama čar cvetličnjaka,
vsi trni, žena, vse rese klasate
v rože vzcveto Ti! — Stopi z oblaka
sama cvet, žena, in — kar se ozre Vate!

Pridi, žena, z letom viharja,
žena, z vetrovi nad oceani!
Pampa naša nima stražarja —
s pišem poleti, žena, po plani —
vrhu tegà evkalipta obstani:
grlici dve v njem... nemi... vdani...
veter le z njima se pogovarja...
Žena, ovij me v ta piš ljubkovani,
nagni nad uho se mi, žena iz viharja:
grlic par bova na trati postlani...

Zablesti se, žena, kot sonca sijanje!
 Umaknem se, žena, mu v hlad potoka, —
 gledam v tolmun se — v žarkov igranje:
 bela labodka vesla v sij zvisoka,
 trst z brega meče ji senco loka
 na belo kreljut... Žena, kot Tvoja boka!
 Voda zagrinja jo — val: moja dlan je...
 veslo: v roki Ti moja roka...
 Žena, stopi iz sonca v kopanje,
 žena, oba v hlad istega toka!...

Dvigni se, žena moja, prisveti
 nova zvezda na novo poluto!
 Utrni z neba se, žena! Poleti,
 padi v to pampo, s trnjem zasuto,
 pod moje drevo (o, najino uto!)!
 V oči Tvojih zvezdo vso noč prečuto
 gledal se bom kot v raj razodeti...
 v rokah Te bom držal, z zvezdosevci posuto...
 z mescem oblito... vso belo!... Presveti,
 žena, to pampo... to osamo prekruto!...

SLAVKO SREBRNIČ

BODI ČRKA...

Bodi črka
 srčna kri —
 kdor te vsrka,
 oživi.

Bodi pesem
 svit in soj —
 jaz ga nesem
 v noč nocoj.

In beseda:
 meč ognjen
 v prah seseda
 dvom strupen.

Zemlje gmoto,
 Duh, presej —
 vse z dobroto
 nas ogrej.

VALENS

NEMIR

Kdo si?,
 ki trkaš
 na duri
 ob uri
 polnočni
 in motiš mir —
 mojih sanj vir? —

Jaz sanjam zvezde,
 otresam prah cest,
 sam
 bežim
 iz hrupa mest! —
 in vendar
 si to ti —
 vest...

MARJAN MAROLT

KIPAR FRANCE AHČIN

Kiparstvo je panoga likovne umetnosti, ki ji je predmet, pa končno tudi snov največkrat zunanost človeškega telesa. Le redkokdaj, a skoraj vedno v zvezi s človeškim telesom, se loti živali; če pa ima opravka z rastlino, se to vrši ponavadi v umetni obrti. Neživa stvar v roki izklesanega človeka je kvečjemu ilustracija, ikonografski pripomoček; kot podstavek, n. pr. skladovnica kamenja, ima pa le podobno vlogo, kot pri sliki notranji okvir. Če se kipar loti krajine ali arhitekture, se skoraj mora poslužiti reliefa in tedaj se približuje risbi, slikarstvu. Imeli smo celo že poskuse, ko je kipar obdelal obdajajočo naravo v kiparski tehniki, postavim Tone Kralj v osnutku Cankarjevega spomenika na Vrhniki, a takrat je že posegal v področje arhitekture. Ko kipar upodablja človeka, ga oblikuje živega ali mrtvega, poveljčane kot svetnika, pa tudi Boga ali boga v človeški podobi.

Kip je lahko ustvarjen sam zase, dostikrat pa, in take dobe se lahko vlečejo stoletja, so kiparski izdelki podrejeni arhitekturi in tvorijo arhitektonske člene, nadomestujejo stebre, sklade kamnov in podobno. Spet drugič potrebuje kip, če naj doseže svoj namen, primerno okolico; včasih je ta vnaprej dana, včasih jo je treba šele poiskati. Kiparstvo skoraj vedno oblikuje prostorno in zato je naravno, da je njegov širši okvir, če je okvir potreben, prostor, okolica, kakšen trg, arhitektonsko ozadje, oltarna arhitektura in še kaj.

France Ahčin je kipar v najožjem, a zato v najbistvenejšem pomenu besede. V najnovejšem času, ko dela v podobarski delavnici, ga sicer veže arhitektonsko okolje kot gospodujoč ali obdajajoč činitelj, toda to delo ne odgovarja njegovi umetniški naravi. Kar Ahčin - umetnik arhitekturi in krajini koncedira, je kvečjemu to, da ju ne skuša nadvladati ali da si tu potem, ko je umetnina že dognana, poišče okvir.

O nobeni pomembni stvari se menda pri nas ni tako malo pisalo, kot o našem slovenskem kiparstvu. Največ se je o njem pisalo ob priliki postavljanja spomenikov zaslužnim možem, a še takrat več o okviru kot o kipu. Obe slovenski umetnostni zgodovini, biografska Steskova in Steletova Monumenta sta bili prekinjeni, preden je prišlo kiparstvo na vrsto, ker je pač premalo raziskano, gradivo pa preveč skrito, podrejeno v arhitektonskem okviru. Pa vendar ima skulptura v slovenski umetnostni zgodovini odlično mesto. Že v romanski in gotski dobi po kvaliteti ne zaostaja za slikarstvom, a v dobi Trubarjevega ikonoklazma postane kot nagrobna portretna plastika vodilna, ker skoraj edina še živeča likovno-umetnostna veja. Nič manjši ni njen pomen v Hrenovi dobi, ko kot izdelek domačih delavnic prednjači v umetnostnem ustvarjanju nove, po naprednem jugu oplojene slovenske umetnostne reformacije, med tem ko se zidana arhitektura še izživlja v starih oblikah in se le počasi prilagaja novemu času, po slikarje pa je treba hoditi v tujino. V osemnajstem veku imamo podobarske delavnice velikih kvalitet, ki zalagaja tudi sosedno Hrvaško, toda v devetnajstem kiparstvo docela propade v svetni kot v cerkveni stroki. Šele v drugi polovici stoletja se cer-

kvena podobarska obrt nekoliko dvigne (Progar v Celovcu, Ozbič, Grošelj, Vurnik, Ternovec na Kranjskem, Oblak na Štajerskem), v svetnem pa se pojavljajo najprej Gangl, za njim Zajc, a kot večja umetnika šele v družbi impresionistov Francé Berneker in Peruzzi. S tem se začne nova kiparska doba, ki raste ob Dolinarju, Kraljih, Goršetu in drugih v vedno večjo številnost in kakovost. Pred našim odhodom so resnični kiparji - umetniki že zavzeli ne le posvetni, ampak tudi cerkveni kiparski trg.

Kot je nekaj desetletij prej Poljanska dolina izredno obogatila slovensko slikarstvo s svojimi genialnimi sinovi Šubici, Ažbetom in Groharjem, tako je prispevala svoj kulturni obolus pokrajina pod Kamnikom, ki je rodila štiri pomembne kiparje: Tineta Kosa, Petra Labodo, Pengova in njegovega sorodnika Franceta Ahčina. Le - ta je bil rojen l. 1919 v Domžalah in prehaja zdaj v tista leta, ko je Prešeren napisal Sonetni venec in so impresionisti v tretje napravili iz Ljubljane umetnostno akropolo.

Ko je Ahčin doraščal, se je v tistih krajih pečal kot amater s kiparstvom učitelj Mrak, ki mu je bil prvi mentor in je odkril kiparjev talent. S 17 leti pride na srednjo tehnično šolo v kiparski oddelek Franceta Kralja in se uči risanja pri Gojmiru Antonu Kosu. S "Slovenskim likom" se je prvič predstavil javnosti na razstavi l. 1942. Poleg del, ki jih je napravil v šoli, je v času ljubljanskega učenja izvršil nagrobni spomenik za Domžale, skupaj s Kraljem sgrafite za Novo Založbo in vrsto portretov, tako svojih prvih mecenov trgovca Demšarja in ing. K—a.

Kmalu po tisti razstavi in ko je svoje študije v Ljubljani z uspehom končal, se je Ahčinu odprla možnost, da je odšel v Italijo in vstopil v Firenzah na umetnostno akademijo v šolo Romana Romanellija. Tudi akademijo je uspešno dovršil in dosegel na njej celo prvo nagrado. Kot že v Ljubljani Kralj, tako se je tudi njegov firenški učitelj zanj zavzel bolj kot za koga drugega in ga tako uvedel v svet svojega umetniškega snovanja. Iz firenške dobe poznam po fotografijah sedečo deklico, dva portreta, konjsko glavo in veliko aktno studijo. Iz Firenz je kiparja vodila pot v Rim, kjer je bil soustanovitelj mednarodnega umetniškega kluba, in od tam v Argentino, kjer je našel kruh v delavnici za cerkveno opremo. Napravil pa je tu že več portretov in jasic, pa tudi precej del in osnutkov za dela, ki niso naročena, in smo dvoje takih videli na razstavi Bare Remec.

Ko smo pisali biografije naših umetnikov iz polpretekle dobe, smo pisali, da raznim mojstrom šole in profesorji niso mogli dati, česar so si želeli in kar so v svojih preroških navdihih slutili, da bodo nekoč oblikovali. Ahčin pa svojih šol ni le z veliko resnostjo obiskoval in z odličnimi ocenami končal, ampak je tudi ohranil svoje učitelje v hvaležnem spominu in zlasti o Kralju in Romanelliju govori s prav pristržno pieteto. Sta dve tako različni potenci, Kralj in Romanelli, Ahčin pa ne kipari ne v maniri prvega, ne v odvisnosti od drugega.

Francé Kralj se je še pred Ahčinovim prihodom v Ljubljano povzpел v idealističnega realista s posebnim poudarkom plastičnosti, ki jo je bil v svojih prvih delih (načrt za poslikanje dobrepoljske cerkve, relief v horjulski pokopališki kapeli) zametaval ob poudarjanju linearnosti. Poleg plastičnosti, realističnega elementa (nova stvarnost) je pridigoval dinamiko, ki je pa bolj lastna idealističnemu ali naturalističnemu kot realističnemu stilu. "Iskal je kroglo", pravi Ahčin, a zahteval je, da imej vsaka stvar gibanje; gibanja pa ni v nobeni simetriji, ki ustvarja le neživljenjsko statičnost. Anatomijo je

učil Kralj po shemah, živih modelov v ljubljanski šoli niso imeli, ker ni bilo sredstev zanje. V Firenzah so delali vse po živih modelih. Romanelli je izšel iz Rodina, torej iz impresionizma, a prehajal in prešel v neki primitivizem, ki je eden izmed načinov medvojnega ekspresionističnega upodabljanja, kateremu pa manjka prav dinamika in je v svojem bistvu statičen. V Firenzah je Ahčin od bliže spoznal Donatella in Michelangela, pozneje v Rimu še Berninija, a največji vtis je napravil nanj Donatello; Bernini se mu vidi celó nekiparski. V zvezi z umetniškim šolanjem pri dobrih učiteljih in z njegovim dožemanjem vrhuncev kiparske stvariteljske bi omenili še nalogo, ki jo mora vršiti zdaj, in njegov odnos do te naloge. Po željah naročnikov mora za psevdogotske cerkve izdelovati "gotske" figure, za cerkve v drugih historičnih slogih pač v odgovarjajočih likih. Kipar pravi, da mu gre delo v renesančnih in baročnih oblikah še nekam od rok, v drugih slogih pa dela z večjim odporom.

Že zgoraj smo rekli, da je Ahčin kipar, ki se znajde najbolj tam, kjer se osredotoči zgolj na predmet in se mu ni treba ozirati na okvir. Njegova skulptura je suverena, ni dekorativno monumentalnega značaja, nima nobenega literarnega pridevka in je brez spekulativnosti ali tendenčnosti. Forma ima prednost pred vsebino.

Če pridejo mladi fantje v šolo k tako srboritemu in samozavestnemu učitelju, kot je bil Francé Kralj, je le naravno, da zajadrajó v njegove manire, ki so tako značilne, da jim že kar pravimo Kraljeve. Ahčin pripoveduje, da se temu nihče izmed učencev ni mogel izogniti, čeprav svoje osebne note Kralj ni nikomur vsiljeval ali vsaj priporočal, ampak je učenca tembolj hvalil in cenil, kolikor več je pokazal kaj samosvojega. Ahčinove skulpture iz Kraljeve učilnice kažejo dosti močan mojstrov vpliv: značilne kretnje, rast torza brez podstavka, izraz v obrazu, snovi kot prekrcavajoči se puti, mati z otrokom itd. Toda ni to, kar je Ahčinu iz te šole ostalo. Ostalo mu je marveč prepričanje, da mora skulptura svoj prostor izpopolniti in da mora biti z vseh strani enako zanimiva ali recimo, da ne sme biti mrtve gmote, pa glej kip s katerekoli strani. Še z drugimi besedami bi se reklo, da mora biti z vseh strani plastično oblikovana. Že v nekaterih šolskih delih, prav posebno pa pri portretih, ki jih je izvršil mladi kipar v svoji ljubljanski dobi, vidimo, da se je Kraljeve manire kmalu otresel, a njegove nauke o vsestranosti lika skrbno očeval, ko je začel dajati svojim izdelkom osebno noto, pa tudi svoj osebni odnos do portretiranja, ki je objektivno motrenje, nikoli karikiranje ali pretiravanje. Takega portretista seveda ni mogla ogreti Berninijeva Constanza, ki kaže več Berninijevih kot svojih čustev; Ahčinovi portreti so kot še danes že takrat nastajali po daljšem opazovanju in občevanju z upodobljencem. Bili so ti ljubljanski portreti prva kiparjeva srečanja z živimi modeli in prav zato se je realist Ahčin tu najprej izpopolnil do višine, ki jo še danes v portretu vzdržuje. Prav odkritosrčno pove, da želi pred portretiranjem z modelom ne le dosti govoriti, ampak ga hoče videti tudi pri jedi, ko se gibljejo vse obrazne mišice in tedaj mu postane struktura glave povsem jasna. Svojih portretirancev ne pozira, da bi s tem dosegel poceni afekte, kot so to delali ekspresionisti, pa nekoliko tudi Bernini, nasprotno pa tudi o kakšnem deskriptivnem naturalizmu pri ljubljanskem Ahčinu ni govora. Če gledamo serijo njegovih portretov v reprodukcijah, bi o teh ljudeh vendar lahko napisali dosti natančnejše opise značajev kot vsak grafolog iz njihovega rokopisa. To pa je tisto, kar hočejo povedati stereo-

tipne fraze o intelektualni noti portretov (Mesesnel) ali jasni karakterizaciji. Mi bi rekli, da se je Ahčin že v teh ljubljanskih portretih pokazal umetnika.

Kipar je pripovedoval, da mu je Romanelli v Firenzah povedal marsikaj, česar prej ni vedel in znal. Te novosti so se tikale vsekakor znanja in tehnike, kajti da bi ga Romanelli osvajal za svojo "maniro", na skopih reprodukcijah, ki jih imamo na razpolago, ni videti. Res bi mogli reči, da je v firenškem portretu in konjski glavi, pa tudi v sedeči deklici nekaj več svetlobe in sence, torej slikovitosti, ki pa ni prav nič rodinovska, impresionistična, ampak brže helenistično ali baročno barvana, kar pa ne more izvirati od Romanellija; tudi o njegovi sodobni arhaičnosti ni sledi. Pri portretu bi morda lahko opazili nekaj več deskriptivnosti, toda s tem Romanelli že celo nima nobenega opravka, to pa, kar imenujemo znanje, suvereno obvladovanje materiala, to pa v firenških delih res stopa v ospredje in to je uspeh umetnikovega izpopolnjevanja na akademiji in gotovo prav posebno pri odlični umetniški potenci Romanellija.

Iz rimske dobe poznam le reprodukcijo M. B., ki naj bi jo Slovenci poklonili sv. Očetu. Nedvomen zagon k idealizmu, pa morda tudi kažipot, kam bi utegnila voditi Ahčinova religiozna plastika, če bi ostal pri njenem oblikovanju neodvisen.

Portret pesnika Novačana je zasnovan na istih načelih, po katerih je portretiral že v Ljubljani. Tista dela religiozne vsebine, kjer kiparju "slog" ni predpisan, dajejo razumeti, zakaj je Donatello napravil nanj tolikšen vtis: prostor je ves izpopolnjen, torej kip z vseh strani obdelan, gibanje pa je umirjeno, kot se za resno nabožno umetnost dandanes menda spodobi. Če pravi Ahčin, ki se z Berninijevo sv. Terezijo ne strinja, da za baročne cerkve lahko dela, potem je treba od njegovega baroka abstrahirati vihravost, patos in preveliko čustvenost in iskati njegov "barok" v tem, kar smo videli v obeh kipcih na razstavi: polnost in zaokroženost oblik v torzu, pa kontrapost v sedečem aktu. Od prvih figuralnih skupin, ki jih je delal v Kraljevi šoli, nismo videli več tako razgibanih del, kot sta ravno obe skulpturi na razstavi, pa tudi osnutki, ki jih ima doma. Toda iz forme nikoli ne uhaja v beg, to se pravi, da gibi gibanja nikoli osnovne forme ne prevpijejo. Forma je še vedno glavno vodilo kiparju. Celotnosti forme pa včasih žrtvuje anatomijo, če se mu to vidi potrebno. Tega ni delal, vsaj zavestno ne, niti pri enem ekspresionistu Kralju, niti pri drugem ekspresionistu Romanelliju, dela pa sedaj, ko ga "učijo" delati za argentinsko delavnico. To nasilje, ki ga tu pa tam napravi anatomiji, pa ni ekspresionistična kaprica, niti ne namera zabrisati telesnost v korist kakšne ideje, ampak zgolj sredstvo za dosego forme, da bi bila v svoji celotnosti za umetnikove oči tem popolnejša. In vendar je to odmik od realizma, vsaj realizma v vulgarnem pomenu besede. Ali začetek česa drugega? Trenuten pojav? Trenuten odpor proti moreči realnosti tukajšnjega življenja? Kdo ve? To bo pokazala bodočnost. Mi ga ne bomo učili, niti mu svetovali, ker ne delamo programov, ampak le registramo. Mož, ki ga ni za trajno osvojil niti Kralj, ki ga ni za seboj potegnil tudi ne Romanelli in ki ga ni ohromila obrtniška delavnica, bo še našel pot tja, kjer je mesto kvaliteti Franceta Ahčina.

Kar sem napisal, je plod obiska v razstavi Bare Remec in dveh daljših razgovorov s kiparjem v njegovem stanovanju in delavnici, iz katere sva ob delopustu zavila še v nedomačo gostilnico, kjer uporabi Ahčin svoj vsakdanji kruhek. Gospod Francé mi je pokazal svoje osnutke in na široko odprl

predal svoje mize, da sem lahko pobral iz nje vse fotografije, kar jih ima. Mož je tudi govoril, a vse drugače, kot so to znali kakšni širokokrajni klobuki s črno pentljo v družbi gobezdavih literatov tam nekje v Ljubljani za vodo. Govoril je preprosto, a ne bi rekel, da plaho, pač pa odkritosrčno in ni iskal ne fraz, niti ni zabavljaj. Le ko sva gledala ilustracije Črne maše in Goršetove reliefe v Turnškovi Državi med gorami, je povedal, katere mu ugajajo bolj, katere manj. O vsebini teh ilustracij ni nič govoril, ampak zgolj in samó o kompoziciji. Nekaj sem si zabeležil, nekaj zapomnil. Ko sem se vrnil z drugega obiska, me je čakal doma prijatelj s časopisom, ki je poročal o kipih in kiparjih z velike pomladanske razstave švicarske umetnosti v Zürichu. To poročilo me je zmedlo. Ali se ni ta poročevalec ravnokar vrnil iz Ahčinove delavnice? Tako čudno se vse ujema. In če je Zürich v srcu Evropinem in če sem jaz tisto poročilo brez ilustracij pravilno razumel, potem mora biti France Ahčin kar sodoben.

OPOMBA: V članku o razstavi Bare Remec v 1. številu, stran 92, vrsta 7 izpusti besedo "slovenskem".

D V E P I S M I

IZ TRSTA

Maj 1951.

Umetnostne razstave v Trstu, Benetkah in Rimu:

1. Ker so bile zveze med evropskimi narodi še dolgo po drugi svetovni vojni pretrgane, so bili umetniki duhovno vezani le nase in na svoje okolje. Zato so črpali snov iz spominov na kruto vojno viхро in na strahote revolucionarnega gibanja, iz katerega se je oblikoval demon človeških strasti.

Za tem se je pojavila nova, mlajša generacija. Nekateri so se dokopali do svojega lastnega umetniškega izraza. Pogoste razstave od leta 1945 do danes so pokazale neuklonljivo voljo do umetniškega ustvarjanja.

V zadnjem času je v slikarstvu prevzela vodilno vlogo naprednejša, ekstremna struja, imenovana imaginarizem, ki so jo tržaški slikarji sprejeli od Italijanov. Prevladajoče sestavine so: imaginarni svet, geometrično nepravilni liki ter izposojeni elementi kubizma in deloma futurizma. Glavno besedo pa so prevzele monotone barvne ploskve, katere dajejo slikam izrazit dekorativni značaj. Glavni zastopnik je Lojze Spacal.

Slikarji so razstavljali redno vsako leto v Trstu in izven njega. Večja skupina tržaških slikarjev je gostovala nekajkrat v Sloveniji, a lansko jesen je priredila razstavo v Celovcu.

Najbolj delavni so bili slikarji Lojze Spacal, Avgust Černigoj, Klavdij Černigoj, Grom, Cesar in Saksida. Zadnji se je kot slikar odkril tržaški javnosti lansko jesen. V Trstu so z osebnimi razstavami gostovali: leta 1945 in 1946 Goričan Zoran Mušič in beneška slikarica Cadorina. Mušič je ostal sam sebi zvest ter je z neutrudnim delom razvil svojo umetnost do zavidljive višine. Leta 1947 je razstavil Kocjančič iz Gorice, leta 1948 Černigoj, zastopnik postimpresionistične smeri, ter France Gorše, ki deluje že od leta 1945 v Trstu in hodi po potih sodobne realistične smeri. Poudarek njegove kolektivne razstave je bil na delih religiozne vsebine.

Italijanski tržaški kulturni krožek je leta 1949 v počastitev spomina Jožeta To-

minca priredil zgodovinsko razstavo njegovih portretov v Mali galeriji Verdijevega gledališča. S tem ji je dal poseben poudarek. Istega leta je po dolgem presledku opozoril nase Pavel Klodič z razstavo marin v pastelni tehniki. Z njo je izpričal zvestobo do preživelih idealov pasatističnih šol in ljubezen do mornarskega življenja.

V galeriji Scorpione je leta 1948 sledila mednarodna razstava sodobne grafike, ki je vzbudila veliko pozornost. Zastopani so bili razni načini tehničnega obravnavanja z najnovejšimi grafičnimi izsledki. Občuten poudarek je bil na številčno najmočnejši skupini slovenskih grafikov, kakor so Jakac, Maleš, Debenjak, Pirnat, Sedej, Spacal, Černigoj in drugi.

V isti galeriji je leta 1949 razstavil Lojze Spazzapan grafične slike v tušu. Kompozicijam človeških figur v razkrojenih abstraktnih oblikah je dal docela dekorativen značaj in grotesken izraz. Razstavila sta še France Pavlovec z osemnajstimi deli v olju starejšega datuma ter Božidar Jakac s številnejšo zbirko grafičnih listov, povečini najstarejših stvari. Zanimiva je primerjava umetnostnega razvoja obeh v zadnjem času. Jakac je sledil liniji političnega diktata v smeri izrazitega vzhodnjaškega naturalizma; kot takega ga predstavljajo najnovejša dela, objavljena v monumentalni grafični monografiji, ki je izšla pred kratkim v izdaji Moderne galerije v Ljubljani. Med tem pa je njegov tovariš Pavlovec ostal zvest sam sebi in plemenitemu poslanstvu čiste umetnosti, ki ne pozna kompromisov ne špekulacij. Z najnovejšimi deli se je uvrstil med klasike slovenskega postimpresionizma.

Ob koncu leta je gostoval v galeriji Scorpione tudi slikar Miha Maleš s pestro zbirko monotipij iz Makedonije s slikovitimi narodnimi motivi ter z bogato zbirko lesorezov. Svojo lirično pesniško naravo je uveljavil v prefinjeno občutenih grafičnih tehnikah, zlasti v lesorezu in v jedkanicah ter v oblikovanju ženskih figur. Zadnja dela kažejo Maleša že uravnovešenega in stilno dognanega slikarja, ki spada med vodilne slikarje pri Slovencih.

Kmalu za njim je gostoval Stane Kregar iz Ljubljane s štiriindvajsetimi slikami v olju na platnu. Dal je čutiti stilno preusmeritev in izčiščenje tonskega slikanja. Prešel je iz odmaknjenosti surrealizma v realni svet. V koloritu se ni spremenil, pač pa je še razvil barvna sozvočja in dosegel subtilnejši izraz.

V letošnjem aprilu je ponovno razstavil svoja dela v galeriji Scorpione Bogdan Grom. Štirinajstim slikam v temperi in deloma v olju je dodal serijo grotesknih ilustracij k pravljici "Rdeča kapica" in k neki Mark Twainovi povesti ter kotiček dekorativne umetnosti z značilnimi narodnimi motivi.

Na razstavi grafike v Drevoredu 20. septembra letošnjo spomlad je bilo zastopanih 51 razstavljalcev z enim do tremi deli v raznih tehnikah, zlasti tušu, svinčniku, kredi, jedkanici, linorezu in lesorezu. Starejši in mlajši rod sta se predstavila v najrazličnejših smereh od surovega realizma do najekstremnejše infantilne imaginarnosti. Med razstavljalci je bil najbolj dognan in stilno uravnovešen Spacal.

2. Organizatorji beneške biennale so po več letih premora obnovili tradicijo mednarodnih razstav. Lansko leto so odprli že drugo razstavo po vojni, to je 25. Biennale. Najpravilnejša oznaka zahodne umetnosti bi bila dekadenca, če jo motrimo v primerjavi s predvojnimi razstavami. Lanska biennale, na kateri je bilo zastopanih trindvajset držav, med njimi tudi Jugoslavija, je pokazala ideološko kakor tudi formalno enotno usmerjenost vodilnih skupin kulturno naprednejših narodov, zlasti Francije, ki je zopet prevzela vodilno vlogo skoro v vseh umetniških panogah. Smer razvoja gre v ekstremni anarhični primitivizem abstrahiranih oblik.

Italija je razstavila nad 500 del, duhovno pa zaostaja za drugimi narodi. Od živčih vodilnih umetnikov se odlikujejo Carrà, Felice Carena, ki je močan v kompoziciji, Bonatti v koloritu, enako tudi Semeghini, Severini in Verzocchi. Plastika je

zelo šibka in dekadentna. Pri Italijanih so gostovali tudi slovenski slikarji Lojze Spacal, Zoran Mušič, L. Spazzapan ter Klavdij Černigoj z nekaj deli; toda v množici drugih razstavljalcev niso prišli do izraza.

Francija je bila kakor že večkrat prej po svojih najmočnejših zastopnikih središče pozornosti. Glavno besedo je ponovno imela skupina kubistov Georges Brague, André Derain, Kees van Dongen, Ronualt, Marguet, Matisse, Roval Dufi, Othon E. Friesz, Henry Manguin, Vlaminck, Louis Valtal in Laurencin M. Chagal s Picassom na čelu. Kiparji pa so hoteli prikazati različne smeri od pričetka tega stoletja, od Rodina, Bourdella in Maillola dalje. To pot so bile francoska posebnost monumentalne stenske preproge in vezenine ter pretiskane tkanine.

Nemčija je bila zastopana z močno skupino ekstremnih slikarjev ekspresionistov, tako imenovanih "Modrih vitezov", ki jim stoji na čelu Vasilij Kandinsky, po rodu Ukrajinec, ter z večjim številom slikarjev drugih smeri, od katerih sta Max Beckmann in Karel Hofer najmočnejša.

Veliko Britanijo sta zastopala dva starejša slikarja, John Constable in Mettew Smith, ter kiparica Barbara Hepworth. Zanimivo je opazovati, kako je prešla od izrazito kiparskega oblikovanja živega organizma do abstrakcije oblik na mejo skrajnosti, kjer sta ji ostala od plastike le še krogla in jajce. V taki sintetični plastiki je razstavila: Dve obliki Sama, Ovalna plastika, Pelagos, Izvotlena oblika in druge. V njih išče filozofska igra ravnovesje, odkoder pa ni več razvoja, ker se končuje meja oblikovnega ustvarjanja s sodelovanjem umetniškega čustva in razuma.

Grčija še danes ni oblikovno uravnovešena. Jugoslavija pa je zaradi izrazite politične tendence izstopala iz okvira lanske biennale. Zastopali so jo štirje slikarji in štirje kiparji. Najbolj zrel, brez tendence in zvest sam sebi je G. A. Kos z desetimi olji. V marmorni monumentalni plastiki lirično topel je Frane Kršinič; močan izraz patosa in brutalne sile pa je Augustinčičeva bronasta kompozicija Prenos ranjencev. Mehika je obravnavala predvsem probleme socialnega življenja v surovih elementarnih oblikah. Holandija se je predstavila s starejšimi znanimi slikarji, ter z eno samo bronasto plastiko Obsojenec. Španija je tokrat doprinesla bogatejše sadove umetniškega dela; Mandrazo je bil v skupini 54 slikarjev in 17 kiparjev najbolje zastopan. Združene države so organizirale v svojem paviljonu 12 osebnih slikarskih zbirk; v njih prevladuje elementarna snovna sila narave. Plastika je popolnoma pasivna. Švico smo sodili po slikarju Pellegriniju in kiparju Ernestu Sutterju, ki se izpoveduje v veličastnih oblikah figur, polnih življenja in svežine. Pellegrini je razstavil večje število velikih platen figuralnih kompozicij, v katerih je značilna smer postimpresionizma, a z izrazito individualno noto umetnika. Švedska je pokazala mnogo umetniške aktivnosti in ustvarjalne moči v delih individualnega izraza, v surovih oblikah, v monumentalnem slogu, poslikani plastiki in reliefih. Južna Afrika kaže v slikarstvu že povsem evropske moderne tendence. V egipčanski umetnosti pa odseva pestrost Vzhoda v odstrtih ženskih figurah. Prevladuje statuaričnost in plastika figur v salonsko izpiljenih oblikah in v osladnih barvah.

3. V okviru svetega leta je bilo v Rimu več velikih razstav, in sicer: misijonska dobrodelna, katoliške dejavnosti, vzhodnega obreda ter Arte sacra, ki je bila poleg misijonske najzanimivejša. Udeležba narodov na tej razstavi je bila glede na sedanje izredne okoliščine kaj različna.

Francija je razstavila nova dela znanih slikarjev (Maurice Denis, Desvallières Rouault, Chagal in drugi) v najrazličnejših tehnikah. Močni so v barvah in kompozicijah ter spretni v bogatih stenskih preprogah in cerkveni opremi. Španija je pokazala močne dramatične slike Vasqueza Diaza, Salaverija, Llimona in drugih ter duhovite osnutke Sorta in velike kolorirane plastike v lesu, ki so bile nekatere po

ljudskem okusu južnjakov tudi pozlačene. Anglija in Irska sta bili bolj skromno zastopani. Avstrija se je predstavila z znanimi cerkvenimi stavbami Holzmeistra in s kartoni za slikana okna. Pozornost je vzbujala z lepo rezljanimi in poslikanimi oltarji ter z okusno sodobno cerkveno opremo.

Ivan Meštrovič (mogočni relief Stigme sv. Frančiška), Joza Kljakovič (oljnata slika Čudež v Kani galilejski), France Gorše (relief Sv. Metod izročča knezu Koclju ustanovno listino slovanskega bogoslužja) in Weirich (Pietà, olje) pa so z močno osebno noto v svojih delih uveljavili značilnosti hrvatske, slovenske in češke cerkvene umetnosti. Poljska je izbrala več del izven svoje domovine, iz vsake panoge po nekaj zanimivih del. Tako je razstavila nekaj posrečenih plastik v lesu. Več kartonov za slikana okna in večjo zbirko odličnih barvnih reprodukcij z izrazitim poljskim okusom.

Belgija je razstavila novo, elegantno, bogato figuralno okrašeno krstilnico iz tolčenega bakra in kapelo s poslikanimi okni ter kipa sv. Petra in sv. Pavla v nadnaravni velikosti, tudi v tolčenem bakru.

Celotna revija razstavljenih del daje poučno sliko sodobne produkcije cerkvene umetnosti, zlasti dekorativne, ki je po izvirnosti in po kakovosti zavzela prvo mesto med umetniškimi panogami. Odlični so bili nekateri duhoviti domisleki v dovršeni tehnični izdelavi — kombinacije stekla in kovine, n. pr.: monštrance, relikviariji, ciboriji, kelihi in drugo. Veliko pozornost je vzbujala tudi najsodobnejša izdelava paramentov, razne vezenine in pretiskane tkanine.

Če primerjamo svetno umetnost s cerkveno v luči razstav, tedaj bomo ugotovili pri oni zanešenjaško vrtoglavost in labirint ideologij z oznako dekadence, pri tej pa streznenje in težnjo k srednjeveškemu mysticismu, ki išče plemenite oblike v praprvinah. Čista umetnost gre v zaton, a dekorativna stopa na obzorje.

FR. G.

IZ PARIZA

Junij 1951.

Med 24. in 31. majnikom je Društvo katoliških francoskih intelektualcev priredilo v Parizu svoj študijski teden.

Prvi tak študijski teden je bil leta 1948. o temi: "Inteligent in ljubezen do Kristusa", drugi 1949. o temi: "Vera v Kristusa in današnji svet", tretji lani o temi: "Humanizem in milost".

Ko so leta 1948. pripravili svoj prvi študijski teden, so že prvi večer videli, da je bil odziv mnogo večji, kot so sami pričakovali, in skoro vsak večer so morali izbrati večjo dvorano. In letos se je že četrto leto v kljub poznim večernim uram gnetlo vsaj 2000 poslušalcev, elita francoske katoliške inteligence ter številna zastopstva iz drugih dežel.

Predmet letošnjega študijskega tedna je bil: "Človeški upi in krščansko upanje". V dobi in v času, v katerem živimo, je vprašanje upanja še posebej pereče. Na eni strani namreč mnogi sodobniki podlegajo obupu in govore o nesmiselnosti našega sveta ter stvarstva, drugi pa se predajajo pretiranemu optimizmu, kjer ni več prostora za upanje v Boga, kjer je mesto le za človeške upe v znanost in napredek, za upe, da bo človeštvo samo doseglo in izvršilo iz lastne moči svoje odrešenje. Naše stoletje s svojim mogočnim napredkom znanosti in tehnike res opravičuje najdrznejše upe v materialni razvoj in napredek človeštva, je pa obenem tudi stoletje tragičnega obupavanja.

Edino krščansko nauko daje pravo vrednost človeškim upom, ko opozarja na nadnaravno bistvo upanja, obenem pa tudi na notranji nemir odgovarja z uravnovešenim optimizmom, ki se je otresel vseh iluzij.

Svetopisemsko upanje, osrednja točka krščanskega svetovnega nazora, obstoji v tem, da pričakuje Kristusov veličastni prihod in odrešenje sveta po Kristusu. Kot tako je krščansko upanje bistveno nadnaravno, prihaja od Boga, temelji v Bogu in ima Boga za svojo vsebino. Zato se bistveno loči od zemeljskega pričakovanja, ki stavlja svoje upe v abstraktno pravičnost, v mir in v materialni napredek.

Krščansko upanje s tem, ko razkrinka vse iluzije, na katerih slonijo zgolj zemeljski, človeški upi, pa naj bo to liberalizem in vera v absolutno vrednost in napredek znanosti, ali brezmejno oboževanje tehnike, ali pa komunizem, ki vključuje eno in drugo, daje ne samo pravi smisel, marveč tudi notranjo vrednost vrednotam, ki so vključene v človeškem delu in naporih. Ne pomeni torej bega iz sveta, ne pomeni zanikanja svetnih vrednot, kajti kristjan je poklican, da na tej zemlji, na tem svetu pripravlja in gradi temelje božjega kraljestva. Krščansko upanje torej daje človeškim upom pravi smisel, pomen in krono, je pa obenem tudi vir njihove učinkovitosti.

Prvi dan je bil posvečen "Upanju kot kreposti težkih dni". Filozof Gustave Thibon je v globekem in bogatem razmišljanju pokazal, kako je naša doba prežeta s tesnobo in notranjim nemir, kar je prav za prav prvi pogoj, da vznikne upanje. V svoji analizi današnjega sveta poudarja, da je tudi za upanje potrebna neka socialna stopnja, čeprav bo življenje od tistih, ki bodo nosilci pravega upanja, vedno zahtevalo heroizma in svetosti. Pesnik Jean Cayrol, ki je preživel precejšnji del vojne v nemških koncentracijskih taboriščih, je v izbranem pesniškem slogu očrtal neizpolnjene upe črnih let vojne; jezuit Braun je govoril o beguncih, od katerih vsakdanje življenje zahteva nemalo upanja in poguma, da si ustvarijo nov dom; duhovnik, član pariške misije, ki združuje duhovnike, katerih vsakdanje delo in življenje je docela izenačeno z delavci, pa je orisal človeške upe, ki jih goji delavski razred.

Drugi dan je bil posvečen vprašanju: "Upanje in greh". Eden najbolj znanih francoskih filozofov, Gabriel Marcel je razpravljal o upanju in obupu ter o razlikah, ki ju ločijo od želje, pričakovanja in strahu; pokazal je, da je upanje nekaj tako globokega in skrivnostnega, kot je življenje samo, ter poudaril, da je napuh začetek obupa, ponižnost pa prvi pogoj za upanje. Egoizem, ko se človek zapre vase in gleda le nase, vodi do obupa, ki doseže svoj višek v hudičevi osamelosti v peklu; kdor pa nosi v sebi upanje, naravno teži za duhovnim občevanjem in zvezo z drugimi. — Jezuitski pater Daniélou, profesor na katoliški pariški univerzi, je govoril o upanju kot božji kreposti. Bistveno za krščansko gledanje je, da se človek zave svojega brezupnega položaja: greha in smrti, da se zave, da je rešitev iz tega stanja možna le po Bogu. Najhujši sovražnik upanja je lahkomišelnost, optimizem, upanje kot božja krepost pa je zavest, da naše odrešenje prihaja od Boga. Tragika modernega človeka je v tem, da hoče biti sam svoj in noče sprejeti božjega odrešenja. To odrešenje je že dopolnjeno, čeprav nas čas upanja in pričakovanja loči od trenutka, ko bo v vsej polnosti realizirano nad vsemi. Krščansko upanje je torej eshatološko, temelji na resnici o poslednjem vstajenju, a izvira iz križa, ki mu daje svoj tragično resni pečat. Čeprav upanje vključuje predvsem duhovne vrednote, vendar ne izključuje svetnih, ki pomenijo sredstvo za popolni razcvit človeštva. — Dominikance Congar poudarja, da ves svet teži za tem, da uresniči polnost svojih teženj, in za tem, da doseže edinost, ko bodo izginila vsa notranja nasprotstva, n. pr. med naravo in duhom. Človeštvo bo to doseglo šele po milosti v Kristusu. Kristusovo veseljno kraljevanje že vsebuje to stanje. Predmet našega upanja je, da premagamo smrt in dosežemo zvezo z Bogom. To pa ne izključuje svetnih vrednot, ki so vključene v božji načrt, kot je vključeno v božji načrt, da se človeštvo vedno bolj razvija ter tako pripravlja svoje zorenje in obenem pogoje za božje kraljestvo. Seveda pa ne smemo pozabiti, da ostane naše gledanje v jedru vedno tragično, ker obstaja greh. Radi tega se naše svetne realizacije

vedno znova podirajo in jih je treba vedno znova začenjati graditi. Sodobni svet živi v krizi, ali bolje, je v revoluciji. V zgodovini so bili večkrat drugotni vzroki potlačeni od prvega Vzroka, ki so ga takratni ljudje napačno dojeli in pojmovali. Danes so ti drugotni vzroki dobili svoje mesto in razvoj bo šel v tem pravcu še dalje naprej. Nevzdržljivo je n. pr., da se v Indiji ljudje ne upajo pobijati kobilic ali da umirajo od gladu, krave pa poginjajo od starosti, ker se jih radi verskih predsodkov ne upajo dotakniti. — Münsterski profesor Joseph Pieper je razpravljal o upanju, kot se vključuje v kontekst Apokalipse svetega Janeza. Poudarja, da je krščansko upanje najbolj karakteristično pri mučencih, ki po božji kreposti upanja teže za drugim svetom, a vendar sedanjega ne prezirajo. Skrivnost krščanstva, ki jo more dojeti le vernik, je v tem, da nosi v sebi neomajno upanje, čeprav iz božje besede (apokalipse) vé, da ga čakajo še na zgodovinski poti težka preganjanja.

Tretji dan je prišlo na vrsto vprašanje: "Ali ima kristjan časovne, svetne upe?" Zgodovinar Latreille je na zgledu 19. stoletja pokazal, kako so katoličani s svojim delom, ki sicer ni bilo vedno na višku, pomenili važen faktor tudi v naravnem, svetnem področju. Louvainski profesor kanonik Leclercq je poudaril, da ni krščanstvo resnično zato, ker uspe tudi na svetnem področju, marveč uspe prav zaradi tega, ker je resnično. Merilo krščanske učinkovitosti je ljubezen; iskati moramo predvsem božje kraljestvo in vse drugo nam bo navrženo. Zgodovina priča, da so dežele, kjer je deloval krščanski kvas, tudi v tehničnem pogledu med prvimi. Opozarja, da se bo komunizem širil, dokler bo masa katoličanov v teoriji zagovarjala duhovne vrednote, v praksi pa živela materialistično. Poudarja, da moramo ljubiti tudi komuniste, vendar ne bi nič škodilo, ko bi bil z enako jasnostjo poudaril, da moramo zavrniti komunizem kot sistem. — Tudi med Slovenci znani pisatelj François Mauriac poudarja, da je obup beg pred odgovornostjo, torej katoličanom prepovedan; naša naloga je, da vzdržujemo upanje, ki odbija mrzla srca in prazne duše. Imamo veliki zaklad, Cerkev, katero so še pred 70 leti dolžili, da je proti svobodi, danes pa tudi oni, ki ne dele z nami naše vere, gledajo v Cerkvi edino zatočišče proti rdečemu totalitarizmu.

Nedelja je bila posvečena problemu upanja v glasbi, ponedeljek pa vprašanju: "Ali naravoslovne znanosti in tehnika zadovoljijo človeško upanje". Kot predavatelji so nastopili med drugimi: strokovnjak za atomsko energijo Leprince-Ringuet, fizik André George, matematik Paul Germain, predsednik Akademije znanosti v Parizu Javillier in dominikanec Ducatillon. Med sodobniki so nekateri pretirani optimisti, vse pričakujejo le od tehničnega napredka; drugi pa zmotno sodijo, da prihajajo vse težave in strahote, zlasti bodoče, od znanosti in tehnike. Kristjan, zlasti katoličan, se mora zavedati, da je človeštvo prišlo v dobo tehnike, ki spreminja ne samo način našega mišljenja, marveč fiziološke baze in okolje samo; razvoj bo torej šel v tej smeri naprej, nikakor nazaj. Naravoslovne znanosti nam odpirajo skrivnosti božjega stvarstva, tehnika pa nam omogoča vedno popolnejše obvladanje tega stvarstva, kar je tudi v božjem načrtu (Geneza!). Vse postane veliko zlo za človestvo, ko pozabi, da tehnika in znanost nista sami sebi namen, marveč sta le na poti k zadnjemu, končnemu cilju. Njuna vrednost zavisi od vrednosti človeštva, ki ju uporablja. Zavisi samo od človeka, ali bosta tehnika in znanost služili naši sreči, ali pa nas bosta pahnili v nesrečo. Pozabiti pa ne smemo, da moderno znanstveno delo zahteva mnogo kreposti (ponižnost, zavest naše omejenosti, skupno delo), ki so plodna tla za milost. — Sedanji papež sam poziva znanstvenike, da dajejo ne samo primere za bogoslovno vedo, marveč dokaze same.

Naslednji dan je bilo razpravljanje o "Pravicah človeške osebe in nje zaščiti". Pravniki so govorili o tozadevnih Deklaracijah iz leta 1789 in 1946 in prišli do zaključka, da je danes postalo duhovna last vsega človeštva, kar je dolga stoletja bra-

nilo krščanstvo samo. A konkretne realizacije so tudi v demokratičnih deželah še daleč od ideala, zato je predvsem naloga katoličanov, da vedno in povsod pogumno nastopajo kot branitelji in zaščitniki človeške osebnosti in njenih pravic.

Predzadnji dan je prišlo na vrsto pereče sodobno vprašanje: "Vojna ali mir?" — Prvi govornik (Baboulène, urednik lista *Témoignage chrétien*) je opozarjal na to, kako razne levičarske stranke izrabljajo željo po miru in pošiljajo golobe, ki predstavljajo vse, samo mir ne. Boji se pa, da trenutna vojna psihoza skuša postaviti v ozadje zahteve revnih slojev, proletarcev, ki pa morajo v vojni sami nositi najtežja bremena in žrtve. Človek izza železne zaves bi njemu kakor tudi govorniku, ki mu je sledil in ki je zagovarjal zamisel tretjega bloka med Rusi in Amerikanci, očital, da se premalo zavedata nevarnosti in zahtev, kot jih trenutni mednarodni položaj postavlja. Takoj pa sta jima odgovorila naslednja govornika; prvi, da je oboroževanje danes za Zapad nujno, če hoče rešiti svojo eksistenco, drugi (jezuit Fessard) poudarja, da sveti Pavel postavlja Kristusa v središče vsega zgodovinskega dogajanja, čigar smisel obstoja samo v zvezi s končnim smotrom človeštva. Na podlagi Pavlove dialektike med Judom in poganom (pater Fessard je doma v dialektiki in bi še Marksa samega dal v koš!) pride do zaključka, da se ne smemo zadovoljiti z abstraktno pravico, marveč moramo gledati mednarodni položaj konkretno; in ko izbiramo med dvema blokoma (sovjetskim in ameriškim), moramo sprejeti kriterije, katere je za mednarodno pravičnost postavil v svoji božični poslanici leta 1942 Pij XII. Eden teh pogojev je svoboda Cerkve. Če gledamo na to, izbira ni težka, čeprav si moramo ohraniti pravico, da bomo napake povsod kritizirali. Iz te izbire ne sledi, da hočemo pridigati križarsko vojsko proti komunizmu; zavedati se pa moramo, da more danes le odločnost prihraniti svetu nova gorja. Katoličan, ki je obsodil nacizem, bi bil nedosleden, če bi kakorkoli ljubimkal s komunizmom. Te njegove jasne in odločne besede so bile potrebne!

Na sklepni dan je plodoviti pisatelj Daniel Rops v krasnem govoru podal nauk, ki nam ga daje Cerkev iz leta 451, ko se je edina upala ustaviti barbarskim azijskim Atilovim tolpom ter je na razvalinah rimskega imperija, ki ga je pokopal notranji razkroj, po svojih škofih in svetnikih rešila ne samo vero v Kristusa, marveč tudi civilizacijo. V moralnem pogledu so bili takratni kristjani morda še nižje kot mi, toda imeli so močno vero in neomajno zaupanje. Tudi nam je danes treba močne vere, najhujša izdaja pa bi bil obup. Karmeličanski pater Lucien je nato v izbranem govoru pokazal, da nadnaravno upanje temelji na materialni in duhovni odpovedi ter je ena glavnih potez svetnikov in mistikov, ki niso nikake mevže, temveč pravi vodniki človeštva.

Pariški nadškof Feltin je v jedrnatem zaključnem govoru poudaril: napredek ni greh, zlo pa je, če ga hočemo brez Boga. Cerkev je odgovorna pred Bogom za vero in ljubezen vernikov, pa tudi za njihovo upanje. Naloga katoličanov, zlasti inteligentov je, da se bore proti predrznemu zaupanju in proti obupu. Vsi pa se moramo zavedati, da je krščanstvo edino izpolnilo svoje obljube in dalo še več, kot je obljubljalo. Naše upanje vključuje preteklost, sedanost in bodočnost, ni nekaj, marveč nekdo: Kristus. Naše upanje se bo končalo, ko bo prešlo v večno ljubezen.

To so vsi udeleženci s polno dušo razumeli in pokazali, ko so pri polnočni maši, ki je sledila, napolnili veliko cerkev Sainte Odile (predavanja tedna so se vršila v kripti te cerkve, ki je tako zgrajena, da lahko služi za službo božjo ali pa kot prostorna dvorana) in skoro vsi pristopili k obhajilni mizi ter tako ob razhodu odnesli ne samo jasna načela v razumu, marveč Upanje samo v srcih in dušah — Kristusa.

NACE ČRETNİK

P O P R A V I !

1. V 1. številki na strani 54. prečrtaj v članku "Sv. Klemen Hofbauer in njegov vpliv na jurista Barago" v 30. vrstici besedo "renti".

2. V 1. številki na strani 73. dopolni v pesmi "Nad zvezdami" v tretjem verzu:

Ocean: jekleni lesk,

